

Çıdam Yayınları
Telif Eserler: 15

CUMA MEKTUPLARI

IV

İsmet Özel

ÇIDAM YAYINLARI

Dizgi-Kapak : Aycan Grafik © 517 86 89
Baskı - Cilt : Bayrak Matbaası
Birinci Baskı : Temmuz 1991

Çatalçeşme Sk. Üretmen Han
Kat: 1 No: 106
Cağaloğlu/İSTANBUL
©: 513 65 16

İÇİNDEKİLER

Biz İktidara Gelince	7
Kim Daha Müslüman	14
İmkanların Mümkünleri / Mümkünlerin İmkanları	22
Sizin Mümkünleriniz	
Düşmanlarınızın İmkanlarıdır	30
Türkiye'nin Vazgeçilmezliği	38
Neyi Birleştirip Neyi Ayırmalı	46
Aynı Onbeşine Kadar Yeni Bir Şey Yok	52
12 Eylül Muhafızları Zor Durumda	60
Üçüncü Dünya Savaşı Ne Zaman Olup Bitti	67
Kirlenmiş Bilinçlerin Savaşı	75
Savaşa Hayır Ama Barışa da Hayır	81
Davanız Varsa Dostlarınız da Vardır	88
Müttefikler Hakkı Olabilirler mi?	95
Laik Değilim Çünkü Müşrik Değilim	102
Fifti Fifti Kırışalım	109
Biraz Dertleşme, Ama Ağlaşma Değil	115
Daha Az Nitelikli Daha Çok Ayırmacı	123
Sistemin Anasının Nikâhı	131
Kime Karşı Laiklik? Kimin İçin Demokrasi?	138
Gerektiğinden Dolayı Değil, Gerçekliğinden Dolayı	145
Yiğidin Hakkını Yemek İçin	152
Devlete Bir Millet Dersi Verelim	159
Aslını mı, Fashını mı Seçiyorsun?	166

BİZ İKTİDARA GELİNCE

Türkiye'de müslümanların siyasi güç olarak ortaya çıkması ülkenin bir demokratik işleyişe kavuşması sonucunda gerçekleşmiştir ve demokratik işleyişe yapılan her menfi müdahale müslümanların siyasi gücünü kırmayı gözden uzak tutmamıştır. Buna mukabil demokratik işleyişe her yeniden dönüş müslümanların siyasi bakımdan yapabilirlik alanlarını hızla genişletmiş ve Türkiye'nin demokrasi tarihi boyunca müslümanların gücünün artması ve demokratik işleyişin devam etmesi birlikte vuku bulan hadiselerden sayılmak zorunda kalmıştır. Buraya kadar ki akıl yürütmemizi sürdürecektir olursak diyebiliriz ki Türkiye'de demokratik işleyiş yürürlükte kaldıkça müslümanların bir siyasi gücü olacak ve bu güç yönetme sorumluluğunu üstlenebilecek ölçüde büyüyebilecektir. Türkiye'de müslümanların iktidara gelmelerini önlemenin yolu ya doğrudan demokratik işleyişi ortadan kaldırmakla veya demokratik işleyişi dolaylı yollardan müslümanların yararlanamayacağı şekle sokmakla mümkündür. Günümüz şartlarında Türkiye'den demokratik işleyişi söküp atmak ihtimal dahilinde görünmüyor. O halde müslümanların "biz iktidara gelince" diye söze başlamaları akla uygun. Bir sözü söylemenin akla uygun olmasıyla o sözün zamanında ve yerinde söylenmiş sayılamayacağını kabul ediyoruz. Nitekim günümüz şartlarında siyasi düzenlemeleri her elverişli ortamdan müslümanların yararlanmalarını önleyecek şekilde ayarlama teşebbüsleri kolayca farkedilebilir. Bu yapılara bakarak bazı kimseler

müslümanların "biz iktidara gelince" diye söze başlamalarını "çayı görmeden paçayı sıvamak" şeklinde yorumlayacaklardır. Çünkü onlara göre demokratik işleyiş elverse bile müslümanların iktidarı bütün sözün müslümanlarda olacağı tarzda kullanmaları çok uzun vadede vuku bulabilir, öte yandan demokratik işleyiş her zaman müslümanların gücünü kırarak şekilde çarpıtılabilir.

Ben çayı görmeden paçaları sıvamanın yanlış olacağını düşünenlerden değilim. Bence çayı görmeden paçaları sıvamak lâzımdır. Çünkü karşımıza çayın ne zaman çıkacağını bilmek her zaman kolay değildir. Amaç paçaların ıslanmamasıysa onları şimdiden sıvalı tutmanın yararı büyük. Esasen toplumun yoğunluğunda ve toplumun tamamını ilgilendiren hususlarda bazı hedeflere varmadan takındıkları tavırlar bakımından insanları iki ana öbekte toplamak seçilecek sağlıklı yolun tespitinde bize yararlı olabilir. Birinci öbekte münavebeli olarak heyecanın ve yılgınlığın sevdiği insanlar vardır. İkinci öbekte ise bağlanma ve sabır desteğiyle kendi yolunu açan insanlar yer alır. Herhangi bir toplumda bu iki öbektен biri ağırlık taşır, böylece o toplumun hedef seçme ve hedefe yürüme tavrında etkili olurlar. Heyecan ve yılgınlık derinlikten yoksun insanlar dünyasının mayasında hazır bulunur. Daha doğrusu insan olarak hepimizin mayasında heyecana ve yılgınlığa kapılma hazır bekler. Öte yandan bağlanma ve sabır elde edilebilen, ancak iktisab edilirse bir insan özelliği olarak faydalanmamıza açık duruma gelen iki değerdir. Bir toplumun siyasi olgunluğu bağlanma ve sabırdaki mertebesiyle ölçülebilir.

Heyecanlarla çabucak harekete geçen insanlar önlerine çıkan ilk maniada yılgınlığa kapılabilirler. Çünkü heyecanlarla harekete geçen insanların beklentileri küçük çaplıdır. Önlerine çıkan engel bu beklentilerin ele geçmesinin imkânsız olduğunu onlara gösterecek kadar büyük görünür. Dolayısıyla her heyecan peşin-

den bir yılgınlık getirir. Kolayca coşuverenler, kolayca cayar. Bu insanların hemen ortaya atılıp, hemen vazgeçmeleri şu veya bu yöne sevkedilmelerini de kolaylaştırır. Hem heyecanlanan insanları sevk etmek, hem de yılgınlığa düşmüş insanları inkiyad ettirmek zor değildir. Coşanlar ve vazgeçenler kendi üzerlerinde işlem yapılmasını sağlamak için elverişli ortamı kendileri yaratır. Türkiye'deki demokrasinin kırkbeş yılı boyunca iki tip insan müslümanların heyecana kapılmalarını ve yılgınlık içine düşmelerini bazen siyasi güce, bazen banknota tahvil etti. Birinci tip şöyle düşünüyordu: "Nasıl olsa Türkiye'de bir müslüman yönetimi gerçekleşemez. O halde müslümanların duygularını okşamakta ve onları bazı avuntulara salmakta beis yoktur. Böylece müslümanlar gayri-islâmî bir hayatın gereklerini islâmî bir beklenti sebebiyle yerine getirirler. Onların duygularını okşamış olmakla da siyasi bir pozisyonu elde tutmak kolaylaşır." İkinci tipin düşünceleri de şöyleydi: "İslâmî düşünceleri yönetimden uzak tutmanın yolu müslümanları yürürlükteki yönetim kalıplarına hizmet eden pozisyonlara yerleştirmekten geçer. Böylece müslümanların kişi olarak beklentileri, inançlarının gereğini yerine getirmenin önüne geçmiş olur. Gayri-islâmî bir hayatın çerçevesini koruma yükü de müslüman kimliği taşıyor diye bilinen insanların omuzlarına yıkılabilir."

En az kırk yıl süren demokrasi tecrübesi boyunca yukarıda belirttiğimiz iki tip insanın hesapları kısmen onların lehine sonuçlar verdi. Heyecanlara ve yılgınlıklara kapılan müslümanlar bu tiplerin avı haline gelebildiler. Ama her şey bundan ibaret değildi. Sadece İslâm adına istismar peşinde olanlarla, müslümanlıkları istismar edilenler dolayısıyla dünden bugüne gelmiş değil. Bizi dünden bugüne getirenler ve bize "biz iktidara gelince" diyerek söze başlama imkânı verenler kırk yıllık süreci farklı bir boyutta yaşayanlardır. Onlar Türkiye'deki siyasi hayatı olgunlaştıranlar, bağlılık ve sabırlarıyla ülkenin bir islâmî dönüşüme hazırlanmasını sağlayanlardır. Acaba bu kişileri tek tek

teşhis etmek mümkün mü? Böyle bir çabanın sonuç verebileceğini iddia etmek zor. Çünkü Türkiye'de bağlılık ve sabırlılarıyla islâmî bir dönüşüm imkânını büyütenler adı sanı duyulmuş insanlardan oluşmuyor. Daha çok itikad ve ibadetleriyle ağırlıklarını hissettiren insanlar bunlar. Şahıslarından çok fiilleri şöhret sahibi onların. Ama yaptıklarının etkili oluşunda başka bir husus da dikkate değer: Kuşaktan kuşağa devralman bir tavrın temsilcisi bu müslümanlar ve hayatlarının müslümanlığa hasrettikleri kısmıyla temayüz eden bir özellikleri var. Bu yüzden Türkiye'de demokratik işleyiş süreci içinde su yüzüne çıkan belirgin bir eğilim söz konusu.

Demokratik işleyiş devam ettikçe belli bir güce, belli bir arınmaya ulaşan bu eğilim çoğu zaman sanıldığı gibi bir "muhafazakârlık" tepkisi olmaktan iyiden iyiye uzaktır. Elbette, Türkiye'de müslümanlığın geçmişten devralınan bir damarı var ve toplumun derinlerinden yükselen bir değerler manzumesinin ete kemiğe bürünüşü günümüzdeki müslümanlıkla yakından ilgili. Ne var ki bir bilinç düzeyi olarak müslümanlık Türkiye'de değişen dünya dolayısıyla sahip olunan bir kavrayış bölgesinde ve dünyayı değerlendiriş, yeniden yorumlayış alanında serpiliyor. Giderek diyebiliriz ki, Türkiye'de İslâm'ı toplum hayatından silmek için girişilen her teşebbüs başarısız kaldığı oranda İslâm'ın güç kazanmasına sebep oluyor ve müslümanca eğilimlerin saptırılması için yapılan her hareket müslümanların daha doğru yönde adımlar atmalarına kolaylık sağlıyor. Belki de, daha başlangıçta hilâfet ilga edilmemiş olsaydı ve ardından Türkiye'de yaşayan insanları İslâm kültüründen koparmaya matuf teşebbüsler uygulamaya konmamış olsaydı Türkiye'de yaşayan insanlar kurtuluşun muhkem âyetlere ve sünnet-i seniyye'ye sadakatle riayet etmekle sağlanabileceği konusunda sarih bir bilince kavuşmada tereddütler geçirme tehlikesine uğrayabilirlerdi. Oysa bugün Türkiye'de yaşayan insanlar olarak biz İslâm'dan uzaklaşmanın neye mal olduğunu ölçebilecek tecrübelerle sahibiz. Bu

sözlerden çektiğimiz sıkıntı ve acıları memnuniyetle karşılamamız gerektiği sonucunu çıkarmak saçmalığına gitmeyelim, ama çektiğimiz daha değerli bir hayata yönelmek için bizi donatacağını söyleyebilirim. Nitekim, son kırk yıl Türkiye'de yaşayan müslümanların her aşamada sağlıklı çıkış yoluna yönelme tarihini kapsıyor. Bir yanda irade ve özlemde bir kesinlik güç kazanıyor, bir yanda bu kesinliğe varan kişilerin kültür seviyeleri yükseliyor. Belki titiz müslümanları hoşnut edecek bir gelişmeden söz edilemez ama görmesini bilenler için katedilen mesafe bir haylidir.

Önce şu farkı zihinlere iyi yerleştirmek gerektiği inancındayım: Türkiye'de kurulu düzenin imkânlarından beslenerek işlerini yürütenler ülkenin dışardan telkin edilen rotasına uymaktan fazlasına güç yetiremiyorlar. Sadece yukarıda sözünü ettiğimiz belirgin eğilimin temsilcisi olan müslümanlardır ki Türkiye'nin kendi kurtuluş rotasını çizme ehliyetine yönelmesi düşüncesinde ısrar ediyor. Dolayısıyla, bu ülkedeki hayat hakkının savunmasını üslenmiş olanlar sadece bu müslümanlar sayılmalıdır. İki anlayış arasındaki fark, "uzaktan kumanda" yöntemini kabul veya red farkıdır. Yakın geçmişte bu fark Türkiye'nin Avrupa Topluluğu'na girip girmemesi konusundaki düşünceler dolayısıyla iyice belirginleşti. Bilindiği gibi bu konuda müslümanlar ülkenin yaşama hakkını savunan yegane taraf olma onurunu taşıdı. Bugün Avrupa Topluluğu konusunda umduklarını bulamayanlar "üzümler ekşi" diyerek farklı görüşler ileri sürebilir. Ama sonuç hepsinin ülke çıkarları bakımından müslümanları ancak izleyebilecekleri noktasından öteye varmayacaktır. Türkiye'nin dünyada tuttuğu yer konusunda gerçekler açığa çıktıkça müslümanların öncülüğünü kabulden başka çare olmadığı diğer "aklı evvel" unsurlar tarafından da anlaşılabilir. Daha şimdiden Türkiye'de meselelere çözüm getirebilecek yaklaşımı yalnızca müslümanların temsil ettiği görülmüş olmalı ki müslümanların yönetim sorumluluğunu doğrudan üstlenmelerine engel olacak for-

müller aranıyor. Bulunacak herhangi bir formül acaba İslâm düşmanlarının istediği sonucu istihsal eder mi? Bu zayıf ihtimaldir. Bu yazının başında da belirttiğim gibi Türkiye'de müslümanların yönetim sorumluluğunu üstlenmelerine engel olacak kestirme formül demokratik işleyişten ya tamamen vazgeçmek veya seçim kanunu da dahil bazı kanunları müslümanları siyaset dışı bırakacak şekilde yeniden düzenlemektir.

Müslümanların Türkiye'de vazgeçilmez siyasî güç haline gelişlerine ne bir zorlama, ne de bir ısmarlama sonucudur. Müslümanlar Türkiye'de tabii bir seyir takib eden bir siyasî oluşumun gerektirdiği ağırlığa sahiptir. Bu sebeple siyasî arenadan tasfiye edilmeleri ancak ağır sosyal yaraların karşılığında mümkün olabilir. Olayın başlangıcı 1950-1960 arasında devletle millet arasında organik bağın ancak din dolayımından geçerek kurulabileceğinin hem iktidar ve hem de muhalefet tarafından anlaşılması olmasına kadar uzanır. DP, Nurculara, CHP Ticanilere hangi gözle bakmış olurlarsa olsunlar müslümanların bu ön yıl boyunca ne gibi gelişmelere fidelik ettikleri hiç şüphesiz endişe konusuydu. Demokrat Parti yönetiminde geçen on yıllık süre Türkiye'de müslümanların dünyayı değerlendirmede ilk açılımı yaşadıkları dönemdir. Ortada ne bir şeriatçı örgüt, ne devletin yapısının yeniden ele alınma önerisi vardır. Fakat ülke insanları kimliklerini yeniden bulmanın yeni imkânlar doğurduğunu fark etmişlerdir. O dönemde bu son derece bulanık bir islâmî bilinç olarak belirmişse de müslümanlar açısından en büyük kazanç büyük çoğunluğun ülkenin kaderinde söz sahibi olabilecekleri düşüncesini doğurmasıyla elde edilmiştir.

27 Mayıs 1960 darbesi sonrasında açılan dönem karar alma ve ülkeye yön verme gücünü bürokrasiye iade etme çabalarına dönüktü. Fakat bu çabalar doğrultusunda yapılan düzenlemelerden müslümanlar göze batmayacak bir şekilde istifade ettiler. 1970 yılına gelindiğinde Türkiye'deki islâmî anlayış genel "sağ-

cı" bünyeden farklı bir siyasî anlayış taşıdığını vurgulayacak bir arınmanın ilk adımlarını attı. 12 Mart 1971 askerî müdahalesi Türkiye'deki islâmî uyanışın durdurulmasını sağlayamadı. 1973 seçimleri müslümanların önemli bir siyasî potansiyeli temsil ettiklerinin göstergesi oldu. Fakat bu potansiyelin kararlı ve bağımsız bir siyasî alternatifte dönüşmesi ancak müslümanların herhangi bir müsaadeye mazhar olmaksızın da kendi yönetim güçlerini üretmeye çalışmaları sonucunda doğmuştur. 12 Eylül 1980 darbesi müslümanların sadece yönetilen bir kalabalık olarak denetim altında tutulmalarına matuf çabalar gösterme gayretkeşliğinden geri durmadı. Böyle çabaların verdiği netice Türkiye'de itikadî bütünlüğüne saygısını kaybetmemiş müslümanların kendi güçlerine güvenmekten başka yol kalmadığını anlamalarıdır. Sözü kısası Türkiye'de müslümanlar siyasî seçmeleri bakımından bir berraklaşma süreci yaşamışlar ve bu hususta rakip güç tanımayacak ölçüde sarahate kavuşmuşlardır. Bundan böyle Türkiye'de müslümanlığı devre dışı bırakarak bir siyasî üstünlük elde etmeye çabalayan bir kadronun yönetime talip olması ihtimal dışı denebilir.

Bütün mesele müslümanların sırtları sıvazlanarak bir kapana kısırlılıp kısırılmayacağımda düğümleniyor. Çünkü Türkiye'de müslümanların şu veya bu yolla iktidarı dünya sisteminin lehine kullanılabilmesi ihtimal dışı değil. Dünya sisteminin ajanları Türkiye'deki bir müslüman yönetimi önce kendi sağlık şartlarını temin için kullanmaya gayret edecektir. Bunu yapamadığı zaman deneyeceği yol sistemin işleyişine engel çıkarmayacak bir yola müslümanları sevk etmek olabilir. Böylesi tehlikelerden salim kalmanın çaresi nereden nereye geldiğinin unutulmamasındadır. Unutulmaması gereken bir başka husus da hangi yolun, kimlerle, ne şekilde yürüdüğüdür. Heyecan ve yılgınlığa kapılanlarla bağlılık ve sabır gösterenler arasında bir ayırım yapma dirayeti gösteremeyen kimseler kırk yılın kazancını bir kaç günde heba etme tedbirsizliğini gösterebilir. Dereyi görmeden paçaları sıvamanın önemi burada.

KİM DAHA MÜSLÜMAN

Önümüzdeki yıllarda dünya hangi siyasi renkleri taşıyacak? Serbest piyasa ekonomisinin ve bu ekonomiyi yönlendiren sermayenin seksenli yıllarda başlattığı atak doksanlı yıllara ilk adımlar atıldığında mutlak başarısını elde etmişti. Ama bu başarı çözümlü zor bir meseleyi de beraberinde getirdi. Eğer sistem iyi işler ve çok sayıda insana maddi kazanç teminatını asgari seviyede sunabilirse bu insanlar maddi sayılmayan kazançlarını artırma yoluna gidecekler ve böylece insanlar arasındaki kültür farkları, din konusundaki ayrılıklar ön plana çıkabilecek. Serbest piyasa ekonomisi tarafından bir seviyede sağlanan homojenleşme ve standartlaşma, başka seviyede heterojen unsurların güç kazanmalarına ve ayrılıkların yaşama alanı bulmalarına sebep olacak. Yani sistem iyi işlediği oranda kendine zorluk çıkaracak gelişmelere de hız kazandırmış olacak. Öte yandan, sistem kötü işler de insanlara maddi kazanç teminatı verme gücünü göstermezse, bu taktirde iktisadi anlamda yeni bir orman kanunu yürürlüğe girmiş olacaktır. Bu ihtimalin gerçekleşmesi herkesin herkese karşı olduğu bir kör döğüşüne kapı açabilir. Kısaca, aç ayı oynamaz hükmü doğru olabilir, ama tok ayının da sadece kendi beğendiği havaya uyup oynama hevesi doğabilir.

Dünya sisteminin son ataklarından ötürü karşılaşacağı zorlukların ilk belirtileri belki bizim ülkemizde şimdiden görülüyor.

Türkiye'ye hem dünyada doğan yeni serbest yapılanmayı taşımak gerektiği kabul ediliyor, hem de bu serbestinin sonuçları endişeyle karşılanıyor. Endişelerin odak noktası: "laiklik". İnsanların dinî inançları dolayısıyla uğradıkları baskılardan kurtulmaları dünyadaki son değişmelerde bayraklaştırılan kavramlardan biri idi. Türkiye'de islâmî tavır ve davranışların serbestçe ve özgürce sergilenmesi bir yönüyle dünyadaki değişimin ülkeye taşınması anlamına gelebilir. Fakat bu yapılacak olursa memleketimizde uzun yıllardan beri yürürlükte kalan İslâmî mahsus lâiklik uygulamasının sona ermesi de sözkonusu olabilecek. Batı'dan gelen etkilere kapılarını kolayca açmayı kabullenen Türkiye acaba neden din özgürlüğünün bütün boyutlarıyla benimsemesini sağlayamıyor? Acaba neden ekonomik alanda bir kaç karamame ile gerçekleştiriliveren düzenlemeler Müslümanların haklarının tanınması alanına teşmil edilemiyor? Din özgürlüğü ve lâiklik zıtlaşması gibi görünen bu meselenin Türkiye'de çarpışık hale girmesinde iki etken rol oynuyor. Bu iki etken dolayısıyla Türkiye dünyada kendisine metropol tarafından biçilen yer ile toplumun yaşama gücü arasındaki çatışmaya ilişkin bir bunalımı yaşıyor.

Etkenlerden biri ve birincisi lâikliğin Türkiye'nin modernleşmesinde ve her aşamada Batı'ya entegre oluşunda üstlendiği fonksiyondur. Cumhuriyet dönemi boyunca ve demokratik işleyişin benimsendiği yıllardan bu yana lâiklik Batı'dan yükselen her yenilik dalgasının ülkemiz için bir yer bulmasını kolaylaştıran bir anlayış kalıbı olma görevini üstlenmiştir. Türkiye'nin gerek idari yapısında, gerekse sosyal çerçevede bir değişikliğe girdiğinde yapılan değiştirmenin bünyeye uyup uymadığı, toplumda bir tepki doğurup doğurmayacağı sorulma gereği duymadıysa, bunun sebebini lâiklik ilkesini peşinen kabul edişte aramak gerekir. Sözü gelişi, Türkiye NATO'ya girerken kimse'nin aklına böyle bir gayr-i müslim ittifaka dahil olmanın şer'i delilini aramak gibi bir husus takılmamıştır. Laiklik Türkiye'nin

Batı dünyasıyla her alandaki bağlantısının bir öntedbiri sayılan görevini her zaman başarıyla yerine getirmiştir. Şimdi bu başarıyı mekanizmayı işlemez hale sokmak ne Türkiye'nin Bau ile şimdiye kadar olan ilişkilerini kaçınılmaz sayanlar, ne de Batı'nın Türkiye'ye daha fazla nüfuz etmesini bekleyenler için kolay değildir. Durumu çapraşıklaştıran husus Türkiye'ye mahsus lâikliğin artık kullanılamaz bir mekanizma sayılmasını öngören akımın da, Batı çıkarlarını daha güvenilir esaslara bağlamak isteyenlerin ortaya çıkardığı bir akım oluşudur. Yani son liberalleşme dalgası anti-demokratik özellikler gösterdiği oranda laiklik ilkesini sakıt ve sabık kılma yönünde yükselen bir dalgadır. Türkiye bugüne kadar uygulandığı şekliyle laik bir yönetimde ısrar ederse Batı ile bütünleşmesini gerçekleştiremez, buna mukabil laik bir yönetimden vazgeçerse Batı'dan değerler nakletme faaliyetine devam edemez.

Türkiye'de laikliğin din özgürlüğüne engel teşkil edecek şekilde yorumlanmasıyla ortaya çıkan bunalımın ikinci etkeni ülkemizde İslâmî tavir ve davranışların yaygınlaşmasında son dönemdeki liberalleşme eğiliminin sadece hızlandırıcı bir katkıda bulunduğu ve fakat müslümanların sosyal ve siyasi alandaki artan etkinliğinin sebebini daha derinlerde arama gereğidir. Eğer Türkiye'de İslâmî etkinlik dünyada piyasa ekonomisinin zaferiyle birebir mutabakat halinde olsaydı çapraşık bir mesele doğmayacak, laiklik ve din özgürlüğü zıtlaması bir bunalıma dönüşmeyecekti. Son dönemin tanıdığı serbestiyetin bir türevi olarak müslüman talepleri denetim altına alınabilecek ve yine piyasa şartlarının gereği sayılabilecek bir mecrada seyrettirilebilecekti. Ne var ki Türkiye'de zaten İslâmî taleplerin bir geçmişi vardı ve zaten bu alanda bir yetki ve etki genişlemesinin süreci yaşanıyordu. Yani toplumun organik tepkisiyle dünya şartlarının kurumsal düzenlemeleri arasında gerçekleşen bir tevakuf yaşıyor Türkiye'de. Bu yüzden manipülasyon amacıyla yapılan müdahale hemen gerçek bir temele oturma gücü gösterebiliyor ve

kendiliğinden yükselen hak arama taleplerine engeller koymak güçleşiyor. Batı'dan dayatılan serbestiyeti savunanlar bir tarihi hesaplaşmayı istemiyor. Tarihi hesaplaşma gündeme gelmeksiz serbestiyet yürürlüğe giremiyor.

Müslümanların toplum hayatında hangi yeri tutacağı, laiklik uygulamasının hangi şekli alacağı ve liberalleşmenin ne türden demokratik esaslara oturtulacağı bilinemediği için Türkiye'nin siyasi rotası çok dolambaçlı bir biçim almak zorunda. Bütün bu karmaşıklığa rağmen kendini ülkenin yönetimine aday gören her siyasi güç ister istemez iki konudaki görüşlerini kabul edilebilir bir tarzda formüle edecek. İslâm karşısında tutumu nedir? Lâiklik karşısında tutumu nedir? Bunlardan yalnızca birini belirtip diğerini susarak geçiştiremez. Çünkü halktan oy, devletten yetki alacak. İşte bu iki mecburiyet Türkiye'deki siyasi partileri ortak bir tutuma mahkûm etmiş gibidir. Bütün siyasi partiler halkın karşısında müslümanlığı savunan bir edayı benimsemiş görünecekler, devletin karşısında da laikliği en iyi kendilerinin koruyabileceğini ispat telâşına düşecekler.

Siyasi partiler halktan oy alabilmek için İslâmî görüşlere yatan bir tutumu benimsemek mecburiyetinde mi? Bir siyasi partinin ekonomik ve sosyal teklifleri, çözüm yolları siyasi yarışmada kazançlı çıkmasına yetmeyecek mi? Neden önümüzdeki genel seçimlerde merkezdeki mesele şeriat/laiklik konularında odaklansın da insan hakları, piyasa şartları ve benzeri konular çevresinde kümelenmesin? Bu soruların kestirme cevabı şu: Türkiye bugün geldiği noktada kültürel çözümlerini iktisadi çözümlerinden ayrı tutarak sonuca götüremez durumdadır. Yani şeriat konuşulurken insan hakları konuşulacak, piyasa şartları konuşulurken din eğitimi söz konusu olacak. Böyle olmaması için mutlak bir otoritenin konuyu sınırlayacak tedbirleri alabilmesi gerekirdi. Bu tedbirleri alabilme gücünü gösteren otorite de rahatlıkla kendi çözümlerini dayatabilirdi. Ama bugün tartış-

maya konu olan herşey yürürlükteki çözümlerin derde deva olmayışı yüzündendir. Türkiye'de sadece bazı partilerin müslümanların oylarına talip oluşu ve bazılarının ise oylarını müslümanlığa uzak durmak suretiyle artıracağını hesaplaması Türkiye'de kesin bir kamplaşmanın yürürlüğe girdiğinin işaretidir. Sonu iç savaşa varabilecek böyle bir kamplaşma ülkemizde gerçek temellere sahip değildir. Görünen odur ki, bir yıl erkene alınmadığı takdirde 1992'de yapılacak genel seçimlerde bütün siyasî partiler "kim daha müslüman" yarışına gireceklerdir. Aynı yarışın diğer yüzü "kim daha lâik" şeklinde yürütülecek. Ne var ki müslümanlık yarışı alenen ve bazan şatafatlı yapıldığı halde, lâiklik yarışı gizlice ve bazen ittifaklar aracılığıyla yapılacaktır.

Kendini müslüman, hem de daha müslüman kabul ettirme yarışının önümüzdeki genel seçimlerde bütün siyasî partilerin katılacağı bir yarış olacağını niçin öne sürüyoruz? Acaba Türkiye'de halkın çoğunluğunu harekete sevketmeye muktedir bir islâmî hareket mi var? Hayır, ülkemizde böyle bir toplu girişimden söz etmek mümkün değil. Daha da ötede, Türkiye'de siyasî başarı elde etmenin asgari şartı halkın yerleşik duygularını okşamaktan, muhafazakârlığa taviz vermekten geçmiyor. Siyasî partiler müslüman görünme yarışına girmeyi kaçınılmaz kabul ediyorlar, çünkü müslüman görünmekten imtina etmek, böyle bir özelliği kendinden uzak tutmaya çalışmak bir siyasî gücün büyük çoğunluğun nazarında "şüpheli" sayılması için yeterli. Sarahaten anlaşılması gereken husus şudur: Müslüman görünmeye dikkat eden siyasî güçler aynı zamanda "İslâmiyeti" öne çıkarmaya çaba harcayan unsurlar değildir. "Ben başkalarından daha müslümanım" bildirisini vermeye çalışan siyasî parti gerçekte "ben hain değilim" veya "ben Türkiye'nin düşmanlarının bir maşası değilim" deme gayreti içindedir. Yani hain ve maşa olmadığını bir başka yolla ispat etme imkânı ele geçirebilirse müslümanlık yarışına girmekten geri durabilir. Ama artık Türkiye öyle bir

siyasî çizgiye oturmuş haldedir ki, bir siyasî gücün müslümanlığı tescil edilemiyorsa ülke insanları tarafından kabul edilirlilik berâtu da elinden alınmış oluyor.

Derinden akan bilinç şunu söylüyor: "Müslüman değilse bizden değil." Asıl önemli nokta dile getirdiğimiz derin bilincin bir toplumsal kalıntı, bir gecikmiş bilinç olmadığıdır. "Müslüman değilse bizden değil" anlayışı Türkiye'nin batılılaşma serüveni içinde edinilen tecrübelerden doğmuş bir toplumsal taslaktır. Bu toplumsal taslağın içinde inkişaf etmemiş bir biçimde yeni bir hayat özleminin izdüşümü yer almaktadır. Kavga da bu alanda kopuyor zaten. Sağcı ve solcu hedef gözetenler Türkiye'de yaşayan insanın yapısında oluşturduğu taslağı sağcı veya solcu bir modele bağlamak, bağımlı kılmak için gayret sarfediyorlar. Her ikisinin de titizlikle üzerinde durduğu husus ise müslüman çoğunluğun geliştirdiği taslağın kendi muhtevasını bulmayı başarması, yani yaşanan hayatla itikadî değerler arasındaki irtibatı kurabilmesidir. Türkiye'de doğan "rudiment" (mebâdî) haldeki bilincin sağcı veya solcu hedefler adına istismar edilmemesi halinde müslüman çoğunluk dünya sisteminin değirmenine su taşımak yerine kendi tarlasını sulamayı akıl edebilir. Metropolden yönlendirilmeyi beklemeden kendi istikametini seçebilir. Bunun en göze çarpan belirtisi devlet-millet zıtlaşmasının birlikte ve rim elde etme çabasına dönüşmesidir. Sağdan ve soldan "şeriat tehlikesi" yaftası altında yükseltilen avazın dayanağı da budur.

Haklı olarak soracaksınız: Türkiye'nin yönetiminde söz sahibi olup da sağcı veya solcu hedefler gözeten zümreler kendi hedeflerine doğrudan hizmet edebilecek toplum katmanlarını daha etkin ve daha yaygın kılmak suretiyle istedikleri sonucu elde edemezler mi? Onların mü'minlere ve müslimlere karşı bir müslümanlık yarışına girmeleri çok mu zorunlu? Eğer Türkiye'nin batılılaşma ve modernleşme çizgisi kendi içinde tutarlılık arzeden bir düşünce dünyası, ülkeye has bir kimliği ifade gücüne sahip

bir insan tipi ortaya çıkarmış olsaydı; kuşku yok ki müslümanların bütün etkinliğini yok etme gayesine matuf bir plânın uygulanmasına tanık olacaktık. Elbette o zaman siyasî partiler müslümanlık yarışına girmekten ziyade hiç bir islâmî motifin araya sokulmadığı bir siyasî ortamda faaliyet göstermeyi tercih edeceklerdi. Oysa Türkiye akim kalmış teşebbüslerin üstüste yığıldığı meselelerin ülkesi. Türkiye'nin batılılaşması ve modernleşmesi bir kültür yapısının terkedilmesiyle yürütülmüştür, ama yeni bir yapı kurulamadığı için bir bakıma sokakta kalınmıştır. İşte bu ortada kalışın çaresini getirenler yalnızca müslümanlar olduğu için bütün siyasî güçler getirilen çareyi kendi istifadelerine açık kılmaktan başka bir yol göremiyorlar. Onların müslümanlık yarışına girme mecburiyeti gerçekten güvenebilecekleri bir toplum katmanına sahip olmayışlarından, hatta mü'minler ve müslimler dışında kalan unsurların da kendilerini yeni taleplerle zorlayışlarından doğmaktadır.

Dolayısıyla mesele gelip toplumun bütününü bir kurtuluş yoluna girip girmeyeceğinde düğümleniyor. Bir kurtuluş yolu aramak başlı başına bir islâmî talep haline dönüşüyor. Çünkü islâmî beklentileri olmayan insan topluluklarının yeni bir hayat tasarımı öne sürmek yerine yürürlükteki yaşama yollarının onarılması, aksayan yanlarının giderilmesi ve en fazlasıyla bu yolların çeşitlendirilmesinden başka bir beklentileri yok. Demek ki sağcı ve solcu hedef gözetenler ancak tutucu sıfatına uygun tavırlar sergilemekten öte bir etkinlik gösteremiyorlar. Bunu gösterirken de yapabildikleri sadece müslümanların önerilerine karşı çıkmaktan ibaret. Siyasî partiler kendi yok oluşlarını hazırlamamak endişesiyle müslümanların önerilerini saptırmayı denemekten başka çare bulamıyorlar.

Türkiye'de vakıa dünyanın herhangi bir yerinde olduğundan daha billûrlaşmış haliyle ortada. Piyasanın işleyişine sadece itaat etmesi istenen insanlarla, piyasanın başka türlü nasıl işleyebi-

leceğini soran insanlar arasındaki farkla billûrlaşan bir vakıa karşısındayız. İyi yağlanmış bir robot olmayı tercih edenlerle, elini kolunu neden kıvıldattığını bilme gayreti içinde olan insanlar arasındaki fark bu. Toplum meseleleri karşısında da aynı farklar belirgin. Türkiye'nin dünya toplumları arasında hayat hakkına sahip bir ülke olmasını öne süren siyasî tez sadece müslümanlardan geliyor. Kim daha müslüman yarışını müslümanlara karşı yürütenler ise bir yandan mü'min ve müslimlerin tekliflerini duyulmaz, görülmez hale getirmeye çalışırken, öte yandan da dünya sisteminin talimatları doğrultusunda Türkiye'nin "protez" hükümetlerle idare edilmesinin zeminini beslemeye çalışıyorlar. Bütün aldatmaca ve baskılara rağmen istikametinde sebat edenlerin alacağı sonucun görüleceği günler pek uzak olmasa gerek.

İMKANLARIN MÜMKÜNLERİ/ MÜMKÜNLERİN İMKANLARI

Ülkemiz imkanlarla mümkünlerin gizli ve üstü küllenmiş çatışmasını yaşıyor. Sözkonusu çatışma kendi tabiatı gereği gizli kalmak zorunda. Eğer Türkiye'nin meselesi açıkça telaffuz edilir, üstü küllenmiş bir mesele olarak muhafaza edilmeye çalışılmayacak olursa ülkemizde imkanlarla mümkünlerin çatışması ortadan kalkacak. Türkiye'nin meselenin açıkça telafuz edilmesi demek ülkemizin başaşağı yürümekten kurtulması demektir. Bu sözlerden Türkiye'nin yürüdüğü, ama ters bir biçimde yürüdüğü anlaşılıyorsa, doğrudur. Nasıl yapılmışsa yapılmış, Türkiye'nin amuda kalkmış halde yürümesi sağlanmıştır. Bu haliyle pek hızlı yürüyemediğinden şikayet edilmektedir. Dost-düşman, doğulu-batılı, içerden-dışardan pek çok kimse Türkiye'nin hızlı yürüyemediği, Türkiye'de işlerin iyi gitmediği ve düzenin doğru çalışmadığı hususunda ağız birliği edebilmektedir. Türkiye'nin' gidişini istenilen doğrultuya sokmak için bir takım öneriler vardır. Ne var ki bu önerilen çareler ya daha başında işe yarayamayacak kadar elverişsiz bulunmakta veya işe yarasa bile yetersiz kalmaktadır. Neden? Çünkü Türkiye'de olabilir şeylerin devamından medet umuluyor, buna mukabil ülkenin mevcudiyetine temel teşkil eden şartlardan yararlanılmıyor. Yani Türkiye hayatını mümkün olduğu kadar uzatıyor, ama imkanlarını kullanmıyor.

Amuda kalkmış halde nasıl yürünebilir? Bunun için bacakların değil, daha ziyade kolların kuvvetli olması gerek. Üstelik başaşağı yürüme hünerinin kazanılması, elde edilen kararsız dengeğin sürekli korunabilmesi için bir ihtimam da gösterilmeli. Bu iki tedbir de alınıyor Türkiye için. Hem bir yandan en verimli sahaları ihmal edilip, kolay ürün alınmayacak bölgeleri aşırı ölçüde geliştirilmeye çalışılıyor, hem de tersliğin göze güzel görünmesi için aralıksız bir ideolojik bombardıman uygulanıyor. Türkiye'de el atılmayacak işler var. Lakin bu işler el atıldığında derhal sonuç verebilecek, ülkenin devlet olarak da millet olarak da büyük istifadeler sağlayacağı işler. Türkiye'de ağza alınmayacak sözler var. Lakin bunlar söylenecek olursa toplumun bütünü tarafından benimsenecek. Daha doğrusu bazı işler derhal sonuç verebileceği, Türkiye'de yaşayan insanların tamamının yararına tartışmasız fayda sağlayacağı için "el atılmayacak" işler arasına sokulmuş. Aynı şekilde, bazı sözler toplumun bütünü tarafından kolaylıkla benimseneceği için "ağza alınmaz" kabul edilmiş.

Nedir bu işler, nedir bu sözler diye sormamız gerek hemen. Eğer derhal hepimize faydası dokunacak işlerin neler olduğunu biliyorsak, şimdiye kadar yaptıklarımızı bir yana koyup yararına inandığımız işlere girişelim. Eğer toplumun tümünün benimseyeceği sözleri farketmişsek, bugüne kadar konuştuklarımızdan vazgeçip kendimize has ifadelere sarılsalım. Bir toplumun böylesine kestirme bir yoldan düze çıkması dile getirilebiliyorsa, kurtuluşunu sağlamak üzere bazı dolambaçlı yolları seçmesi hiç de akla sığar gibi değil. Zaten anlaşılması kaçınılmaz olan tuhafılık da burada. Yol ne kadar kestirme olursa olsun, bizim bu yolu yürüyebilmemiz için ayaklarımız üstünde duruyor olmamız şart. Amuda kalkmış bir halde, ellerimize dayanarak yürümeye kalkıştığımız yolda en fazla devrilmeme başarısına erebiliyoruz. Başaşağı ilerlediğimiz yolda yıkılmadan hızımızı artırmak elden gelmiyor.

Türkiye'nin kendi meselelerini çözemeyen, daha da kötüsü, kendi meselelerinin ne olduğu konusunda isabetli teşhislerde bulunamayan bir ülke durumunda oluşunun sebebi nedir? Türkiye'de geleneksel yapı değişen dünya şartları karşısında gücünü koruyacak bir uyarlamayı neden başaramadı? Geleneksel yapı terkedildiği oranda neden yeni oluşumlar daha güçlü bir konumu elde etme başarısına götürmedi? Ve nihayet şu önemli soru: Geleneksel yapısı modernleşen dünyaya bir sağlıklı tepki göstermemiş ve modernleşmesi her aşamada aleyhine işlemiş bir ülke olarak Türkiye neden tarih sahnesinden silinip gitmedi? Bütün bu soruların cevabını ülkemizdeki imkanlarla mümkünler arasındaki gizli çatışmada bulabiliriz. Türkiye imkanları olduğu için varlığını koruyan bir ülke, ama imkanlarını mümkünler uğruna heba ettiği için de varlığını ortaya koyamayan bir ülke.

Bugün içinde bulunduğumuz zor durumun köklerini Batı'da doğmuş bulunan kapitalist burjuva medeniyetinin dünyaya hakim olma faaliyeti içinde bir çok yöreyi olduğu gibi Türkiye'yi de gelişmeden mahrum kılışına bağlamak çok rastlanılan bir izah tarzıdır. Yani Türkiye dünyanın bir çok diğer ülkesi gibi sömürüldüğü için bugün aşamadığı zorluklarla başbaşa kalmıştır deniliyor. Ülkemizin bugününü doğru kavramak için bu şematik açıklama yetersiz ve çarpııcıdır. Türkiye'nin 16. yüzyıldan bu yana Batı sömürüsüne konu olmadığını kimse söyleyemez. Günümüzde bu sömürünün çok karmaşık mekanizmalarla yoğun bir şekilde devam etmediğini söyleyen adama da aklı yerinde demezler. Bununla birlikte Türkiye'nin meselesi değerlerinin yağma edilmesi ve zenginliklerinin elinden alınması noktasında odaklanmıyor. Türkiye'nin meselesinin odaklandığı noktaya yaşama gücünü kendi tasarımına uygun bir yönde gösterip göstermeyeceği noktasıdır. Yani Türkiye Batı güçleri tarafından denetim altında tutulmuşsa ve bugün de aynı çabalara konu oluyorsa bunun sebebi Türkiye'de Batı'nın muhtaç olduğu bazı zenginliklerin bulunuyor oluşu değildir, sebep Türkiye'de Batı aleminin

yürürlükteki mekanizmasına müdahale etme gücüne erişebilecek bazı gelişmelerin başlayıp başlamamasıyla alakalıdır. Türkiye'nin bazı operasyonlara tabi tutuluşunun sebebi, Türkiye'den Batı'ya sağlanacak menfaatler değil, Türkiye'den Batı'ya yönelecek farklı yollardır. Bu yolların Batı'ya varmaması için önce Türkiye'de yürünmez kılınması gerekiyor.

Asyalı bir toplum olarak Japonların başarısı bütün yirminci yüzyıl boyunca dikkatleri çeken bir olay. Modernleşme çabaları sözkonusu edildiğinde Türkiye ve Japonya'nın peşpeşe anıldığına sık sık şahit oluyoruz. Bu arada Japonya'nın yapabildiklerinin hangi sebeplerle Türkiye tarafından da yapılamayışı sorulur. Türkiye Japonya'nın yaptığını yapamazdı, Türkiye Japonya'nın yaptığını yapmamalıydı. Yapamazdı, çünkü Türkiye bir çok bakımdan Avrupa'ya bitişik bir ülkedir. Avrupa'da doğan sanayi gücü Türkiye'den kendisine yönelecek herhangi bir rekabet unsurunun doğmasına imkan tanımadı. Lothrop Stoddard adlı İngiliz 1921'de şunları yazmıştı: "Ne Türkiye, ne de İran siyasi dönüşüm tecrübelerine titizlik gösterecek zamana sahip olamadılar. Batılı kançılıyalar keskin gözlerle bütün beceriksizlikleri hesaplarına kaydettiler ve bir geçiş dönemindeki kaçınılmaz zayıflıklardan yararlanarak, onları yıkmak için üzerlerine çullandılar." Japonya'nın (eğer varsa) başarısının temelinde Avrupa'ya olan coğrafi uzaklığı büyük bir yer tutar. Başarısının diğer unsurları elbet görmezlikten gelinmemeli. Ne var ki bu unsurların devreye girebilmesi ancak bu ülkenin anında müdahale edilemeyecek, veya edilmesine gerek duyulmayacak kadar uzakta bulunuşu yüzündendir.

Japonya ve Türkiye'nin yenileşen dünyadaki yerleri bakımından karşılaştırılışında Avrupa'ya yakın olup olmamanın oynadığı rol sadece maddi imkanların Avrupa'nın çıkarları aleyhine büyümesi alanında geçerli olmamıştır. Türkiye ve İslâm alemi Avrupa'daki kurulu düzenin eleştirisinde alternatif sunabilecek

manevi imkanları da bünyelerinde barındırıyorlardı. Avrupa'da açılan yeni düşünce ufukları daha 13. yüzyılda Roger Bacon'la başlayan çizgiyi takiben İslâm düşüncesinden kendine dayanak bulan bir arayışı ihmal etmeyen bir yol izlemiş ve aralarında Montesquieu'nün, Voltaire'in, Nietzsche'nin bulunduğu bir çok düşünür Batı'nın baskıcı tutumu karşısında Müslümanlara da atıfda bulunarak daha sağlıklı tavırların geliştirilebileceğini savunmuşlardır. Kısacası, başarılı bir Japonya'nın dünyaya ve Avrupa'ya ilkah edeceği özgün değerleri yoktu ve halen de yoktur. Oysa Türkiye dün başarılı olsa idi bunun varacağı sonuç Avrupa'nın bir iç değişime uğraması demektir, bugün başarılı olsa bu Avrupa'nın yeni bir iç meseleyle yüzyüze gelmesi demektir. Bu sebeple Türkiye Japonya'nın yaptığı yapmamalıydı diyebiliyoruz.

Üzerinde yaşadığımız toprakların müstemleke haline getirilememiş olması, bu ülkenin tarihteki yerine sahip çıkması sayesinde gerçekleşebilmiştir. Osmanlı Devleti çöküşünü durdurmanın çarelerini önce klasik çağındaki usullerini ihya etme çabalarında aradı. Bu çabaların sonuç vermemesi karşısında bile bir çıkış yolu aramaktan vazgeçmedi. İktisadi ve mali bakımdan Batı'nın vesayeti altına girdiği dönemlerde bile bir siyasi çözümle Batı karşısında direnişini devam ettirme faaliyetlerine son vermedi. İşte bu tavır, yani Türkiye'nin bünyesinden dünyanın yenileşen durumuna şöyle veya böyle karşılık verebilecek bir yapı çıkarma tecrübelerinden vazgeçmeyişi, ülkemizin her fırsatta dünyanın dışına itilmesinin Batı hesabına bir gerekçesi olmuştur.

Elbette bugün içinde bulunduğumuz zor durumu sadece ülkemiz üzerinde gerçekleştirilen yabancı müdahaleleriyle açıklamak yanlıştır. Fakat yabancıların müdahaleleri yerli çözüm önerilerinin de sonuç veremeyecek kanallara sapsmasını hızlandırmıştır. Son üç yüz yıllık tarihimiz boyunca ülke adına çıkış yolu

arayanlar iki aşırı ucun fayda vermeyen çatışmasını yaşadı. Bir yanda çıkış yolunun Batı'da yürürlükte olan kurumların benzerlerini ülkemizde işler hale sokmak isteyenler, diğer yanda Batılı Kurumların Türkiye'ye aktarılmasına şiddetle karşı koyanlar. Batı'yı taklid etmek "mümkün"dü, Batı'yı reddetmek "mümkün"dü. Bu iki mümkün arasında "imkân" harcanıp gitti. Mümkünlerle mümkünler arasındaki kavga'nın imkanları nasıl heba ettiğine bir örnek gösteri sanatlarından verilebilir. Aşırı uçlardan biri tiyatroyu medeniyetin bir gereği saymakta ve ülkede yer tutması için resmi gücünü kullanmaktadır. Diğer aşırı uç (haklı olarak) tiyatroyu kafirlerin ifsad edici bir eğlencesi sayıp yaygınlaşmasını önlemektedir. sözkonusu çatışma içinde gerçek imkan yok olup gitmektedir. Türkiye'de Batılı ölçülere yaklaşan bir tiyatro ihdas etmek "mümkün"dür, Türkiye'ye tiyatroyu sokmamak da "mümkün"dür, ama Türkiye'nin Orta Oyunu gibi bir imkanı vardır. Yani hem Türkiye'ye tiyatroyu sokmamak, hem de tiyatronun Batı'da eğer olumlu bir işlevi olduğu düşünülürse bu işlevi Orta Oyunu'na yüklemek imkanı bu ülke insanlarının elindedir. Yani Türkiye'de yaşayan insanlar bilerek veya bil-meyerek ellerindeki imkanları geliştirmeyi terketmiş, reddetmiş; buna mukabil mümkünlerin peşinde gücünü ve beklentilerini boşa harcamıştır.

Acaba Türkiye'de mümkünleri gölgede bırakıp imkanları kullanma çabaları hiç olmadı mı? Oldu ve bu Avrupa'yı her zaman korkuttu. Cevdet Paşa'nın Mecelle girişimi hem şeriatın yürürlükte kalmasını, hem de değişen dünya şartlarında hukuki işlemlerin yürütülmesini temin bakımından parlak bir örnektir. Mecelle temelleri İslâmi esaslara dayalı bir toplumun modern dünyada hayatiyetini devam ettirebilmek için bulunduğu bir çıkış yolu olarak gücünü gösterebildi. Ama imkanları harcayıp mümkünlere meyledenler (bir kısmı Avrupa kökenli medeni kanunu savunarak, bir kısmı da Şeyhülislam'ın yetkilerini savunarak) sağlıklı çözümü baltalamakta başarılı oldular. O kadar ki Cevdet Pa-

şa'nın yetiştirdiği talebeler bile daha sonraki hukuki düzenlemelerde komisyonlara dahil edilmedi.

Bugün vardığımız noktada imkanların atıl bırakılıp mümkünlerin alanında serapa koşturulduğunu bütün alanlarda görebiliyoruz. Siyasi zıtlasmalar asgari yaşama imkanlarının sağlandığı zeminin üstünde başlatılması gerektiği halde, yaşama imkanlarını karşılıklı tahrip etmenin birer siyasi zıtlasma durumuna dönüştüğünü görüyoruz. Bir süre sonra da tahrip edilen yaşama imkanları, hayatın mümkünü gibi sunulabiliyor. Altmışlı yıllarda Türkiye'de sağcı veya solcu, zengin veya fakir, doğuda yaşayan veya batıda yaşayan herkes turizmi teşvik etmenin ülkemizdeki verimli yatırım imkanlarını boşa harcamak olduğu konusunda hem fikirdi. Turizmin sağlayacağı mali güç ne olursa olsun, bu alana yapılacak yatırımın alternatif maliyetinin çok yüksek olduğu herkese ayan beyan görünüyordu. Fakat seksenli yıllara gelindiğinde toplumdaki bu hassasiyetin kökünün kazındığına veya buharlaşıp yokolduğuna şahit olduk. Bugün turizm konusunda yatırım yapmakla Türkiye'nin neleri harcadığının bilançosunu çıkarmaya kimse cesaret bile edemiyor. Ülkede mümkünlerin el üstünde tutulması, imkanların ise yok sayılması yönünde gerçekleştirilen ideolojik bombardıman "tatlı hayat" fırsatları ve ihtimalleriyle birleştirilerek toplum kocaman bir morfinmanlar yetimhanesi haline getirilmiştir.

Gerçekten Türkiye gitgide bir yetimhaneye, barınanların da uyuşturucu müptelası olduğu bir yetimhaneye benzemektedir. Çünkü artık Türkiye'nin imkanlarının neleri kapsadığı da farke dilir olmaktan uzaklaşıyor. Büyük şehirlere akının tek itici gücü bu şehirlerde dönen dolaplar dolayısıyla insanların artıklarla geçinebileceğine olan güvendir. Ne devlet, ne de bir başka toplum odağı ülkede akarsuların bulunduğundan, ormanların, denizlerin, madenlerin, ehli ve yabani hayvanların bulunduğundan haberdar değil sanki. Bunlar sadece bazı siyasi zıtlasmalar dolayı-

sıyla hatırlanırsa varlıkları belli olan şeylerdir. Hiçbiri Türkiye'nin imkanı olarak görülmemektedir. Türkiye hâlâ musavver mümkünlerin alanı olarak görülebiliyor. Yine üç yüz yıl öncesinde olduğu gibi bir kısım insan Batı dünyasında varılmış sonuçların ülkeye aktarılıp aktarılamayacağından fazlasını zihnine sığdırabilmiş değil. Herkes birbirine şunu söylüyor: Büyük söz söyleme, büyük lokma yut. Deveyi hamuduyla yutanların gündemi belirlediği bir Türkiye'de yaşıyoruz.

Böyle olduğu için imkanların kullanılmasına açık işlere girişmek ve bunların sonucu olarak da toplumun tümünün kârlı çıkacağı bir yolu benimsemek günden güne zorlaşıyor. Zorlaşan bir başka şey de mümkünlerin gerçekte pek değersiz hedefler olduğunu çok sayıda insana anlatabilmektedir. Ama her zorlukla birlikte bir kolaylığın bulunduğunu bilerek Türkiye'de yaşayan Müslümanların belli bir kararlılıkla ülkenin gerçek imkanını temsil ettiği ortaya çıkarılabilir. Memleketin sahibinin Müslümanlar olduğunu göstermek hiç de zor değil. Yabancı hakimiyetini bütün alanlarda külliyen reddetme imkanı olanların elinde çünkü. Eğer Müslümanların dışında kalanlar kafirlerin tasallutunu benimsemeyen bir tavır içinde olurlarsa Müslümanların temsil ettiği imkanlara katkıda bulunacaklar, yok eğer Müslümanlara destek olmayacaklarsa kendilerinin de kafir tasallutunun bir maşası olduklarını ispat etmiş sayılacaklar.

SİZİN MÜMKÜNLERİNİZ DÜŞMANLARINIZIN İMKANLARIDIR

Bir toplumun kendisi için en iyi olanı seçmede gösterdiği beceriksizlik o toplumun ayaklarını yere sağlam basarak yürümelerini engellemekle kalmaz, aynı zamanda gidiş yönünün başkaları tarafından ve hatta düşmanlarının çıkarları doğrultusunda tespitini kolaylaştırır. Çünkü gerek tek tek insanların ve gerekse toplumların hayatı alacağı şekil bakımından farklı kalıplara dökmeye elverişlidir. Daha doğrusu hayatlar kalıp değiştirme gücünü içlerinde taşırlar. Hayatın temel özelliği değişebilirlik. Bu özelliğe dayanarak mümkünlerle imkanlar arasındaki ayırma dikkat çekmek istiyoruz. Bir yana mümkünleri, olabilir şeyleri koyuyoruz. Bunlar gerçekleşmeleri faraziyelere, tahminlere ve insanların keyfi taktirlerine bağlı hadsiyyattır. İnsan hayatındaki değişme özelliği mümkünlerin uygulanmaya konulmasını kolaylaştırır. Türkiye'nin herhangi bir Avrupa ülkesine benzer bir yapıya kavuşması mümkündür. Diğer yana imkanları, olabilecek şeyleri koyuyoruz. Bunlar sahip oldukları özellikler bakımından gerçekleşme gücünü yapılarında taşıdıkları için "olabilecek" şeylerden sayılmıştır. Bir şeyin mümkünler arasında değil de imkanlar arasında yer almasının sebebi o şeyin bizim lehimize açılmış bir yol oluşu, eğer onu kullanırsak sonuçtan bir yarar elde edeceğimizin bilinmesidir. Türkiye'nin dünya ülkeleri arasında saygın ve etkili bir yere sahip olması imkanlar arasındadır.

Mümkünle imkan arasındaki fark sadece bir sıfatla bir isim arasındaki fark değildir. Toplumların hayatı sözkonusu olunca aynı kökten gelen bu iki kelime arasındaki mesafe ciddi sonuçlar doğuracak kadar büyük. Ülkemizin okur yazarları mümkünle imkan arasındaki farkı iyi kavramadıkları ve bu kavrayışsızlarını ahlaki bir çöküşle tahkim ettikleri için Batı medeniyeti ile Türkiye'nin üçyüz yıllık ilişkisi içinde sonuçlar hep ülkemiz aleyhine döndü. Batı medeniyetinin eli Türkiye mümkünlere yöneldiği nispette okşayıcı bir yumuşaklık gösterdi, Türkiye imkanlarını kullanmaya yeltendiğinde bu el şamar atar hale döndü. Aynı durum ülkenin geleceği konusunda kafa yoran insanlar için de geçerli: Eğer bazı insan öbekleri kalkış noktalarının Batı benzeri bir toplumu hedeflediğini gösterebilir, ispat edebilirlerse bunların sağcı veya solcu olduğuna bakılmadan Batılı mihraklarca korunmaya mazhar sayıldığını, harekete geçirmeye dönük işler başlatma girişiminde bulunursa o kişi veya kişilerin yollarının çabucak tıkanıp veya çarpıtıldığını, bu insanların sağcı, solcu olduğuna bakmaksızın belirleyici aktörler olmaktan alıkonulduğunu görüyoruz.

Yıllardan beri böyle işlemlerden geçen siyasi haritamız artık doğru okunamayacak kadar yıpranmıştır. Artık siyaset sahnesinde Türkiye'nin başı dik ve sözü değer taşıyan bir ülke olması yolunda bir mesafe katetmesini savunan kişi ve gruplar yok. Sağ ve sol Türkiye'nin silik ve önemsiz bir ülke durumuna düşürülmesi için görev bölümü yaparak işbirliğini gerçekleştirmiş durumdadır. Yani sağcı ve solcu politik tavır sergileyenler Türkiye'nin sadece mümkünleriyle ömrünü uzatabileceğini, imkanlarını kullanabilmesinin gündeme getirilemeyeceğini bilinçli veya bilinçsiz olarak kabullendikleri için siyaset sahnesinde yerlerini koruyabileceklerini iyi biliyorlar. Derslerini iyi ezberlemişler. Sağcılarının birinci vazifesi beynelmilel finans kuruluşlarının emirlerine uygun tedbirleri en kısa zamanda almak ve uygulamak. Her alanda kendilerine piyasa ekonomisinin şefleri tarafın-

dan telkin edilen rotayı savunmak, bu rotanın sadık ve yılmaz bekçiliğini yapmak. Solcuların birinci vazifesi Türkiye'ye mahsus muhalefet biçimlerinin engellenmesini sağlamak üzere Batı medeniyeti içinde doğmuş muhalefet kalıplarını Türkiye'ye aktarmak. Sanki anlamlı bir ifade imiş gibi Batı media odaklarından döllenerek peydahladıkları anlayış tarzlarını adeta kasetten yayınlıyormuş gibi ama hem kendini hem çevresini huzursuz edecek biçimde taşkınca dışa vurmak. Gerçekte sağ ve solun Türkiye gerçekleri gözönüne alındığında belirgin bir işbirliğine girdikleri ve bu ortaklığın çıkış noktasının da her iki tarafın patronunun müşterek olduğu söylenmelidir.

Meseleyi yerli yerince kavrayabilmek için AGİK görüşmeleri sonunda taraf devletlerin yükümlülük altına girerek üzerinde anlaşmaya vardıkları üç ana ilkeyi hatırlamak ve bunların Türkiye bakımından mümkünler/imkanlar çerçevesinde nasıl anamlandırılabileceğini gözönüne almak zorundayız. Söz konusu üç ana ilke şunlar: 1- İnsan haklarının korunması ve savunulması, 2- Parlamentar demokrasiğin korunması ve savunulması, 3- Serbest piyasa ekonomisinin korunması ve savunulması. Dünyanın arzettiği son manzaralar hesaba katıldığında bu ilkelerin böylece tespitinde hiç bir yadırganacak husus bulunmadığını söylemek durumundayız. Hatta bu ilkelere dünya sisteminin yumuşak ve yuvarlak hatlara sahip bir taktim tarzını ifade ettiği için hoşgörülü ve hatta olumlu bir gözle bakmak ihtimal dahilinde. Ne var ki tedirginlik, sertlik ve yanlışlık bu ilkelerin uygulama alanına sokulduğu gerçek zeminlerde ortaya çıkıyor. Bu zeminlerden biri de Türkiye, Türkiye'nin siyasi ortamı.

Yukarıda andığımız üç ilke birbirini tamamladığı ve gerçekte aynı sonucu elde etmeye yöneldiği halde Türkiye'de birincinin bekçiliği solun, üçüncülüğün bekçiliği sağın uhdesine tevdi edilmiştir, bunların yanısıra, sağ ve sol ikinci ilkede imtizaca icbar edilmişlerdir. Sol, Türkiye'de insan haklarını savunmak zorun-

dadır. Bunu yaparken Türkiye üzerine dışardan baskı yapılmasını kolaylaştırıcı bir tutum içinde olmaya da mecburdur. Bunun için insan haklarına konu olacak unsurlar böyle bir müdahaleye uygun olanlardan seçilir. Türkiye'de hakları korunacak ve savunulacak insanlar yalnızca kozmopolit karakter taşıyanlar veya yerel karakterleri beynelmilel himaye ile ayakta tutulabilen insanlar olarak seçilir. Biz böyle insanların haklarının savunulması ve korunması için birşeyler yapılmasına elbet taraftarız. Ancak hakları korunacak olanlar sadece bu karakterdekilerle sınırlı kalıp sayıları onlardan kat kat fazla olan başka mağdurlar gözden uzak tutuluyorsa işin içinde işi vardır. Hele bu görmezlikten gelinen mağdurların Türkiye'nin imkânlarını kullanarak varlık sahibi olması uğruna giriştikleri çabalar sonunda mağdur oldukları gerçekse insan hakları savunucusu gösterisine çıkan sol çevrelerin açık seçik bir yabancı hükümranlılığı aracılığına alet edilmiş oldukları söylenebilir.

Sağın serbest piyasa ekonomisini savunma yöntemi de tıpkı solun insan haklarını savunma usulüne benzer. Yani korunan ve savunulan piyasada Türkiye'ye özgü imkanların işler hale getirilmesi değil, dünya sisteminin güçlü birimlerinin Türkiye ekonomisinde belirleyici fonksiyon icrasını temindir. Sağ görüş sahipleri serbest ticaret bahişi konusu olduğunda karşımıza sadece yabancı sermaye birimlerinin birer sözcüsü, aracısı, uydusu olarak çıkıyorlar. Serbestlik adına getirdikleri ve daha da yaygın kılmak istedikleri Türkiye'den yükselen teşebbüs gücünün manevra alanını ortadan kaldırıcı, bunun yerine tekelci şirketlerin yönetim alanını genişletici uygulamadır. Ticaret serbestisinin tersine dönüşü kolaylıkla gözden saklanabilir. Uygulanan bir tür rüşvet verme serbestisidir. Bir sermaye grubu diğerini saf dışı edebilir, çünkü daha fazla rüşvet verme hakkını kullanmıştır. Tasfiye edilenin tasfiye sebebi de o miktarda rüşveti göze alamayıdır. Tıpkı insan haklarının korunması meselesinde olduğu gibi, burada da esas daha güçlü olanın çıkarlarına hizmet edip

etmemekle belirlenir. Eğer insan olarak "insan hakları" kapsamına girmek istiyorsan Türkiye aleyhine faaliyet gösteren güçlerden birine yarayışlı olmalısın; eğer piyasadan serbest ticaret adına istifadeli bir sonuç elde etmek istiyorsan Türkiye ekonomisini denetim altına almakta bulunan sermaye güçlerinden birinin kazanç yollarını genişletmeli, etkinliğini artırıcı bir çalışmayı yürüttüğünü ispat etmelisin.

Görünüşte Türkiye'deki sağ ve sol birbiriyle çatıştlar. Ama biri diğereine aynı patronun çıkarını korumak üzere saldırır. Türkiye'nin içindeki mücadelenin galibi hangi taraf olursa olsun kazançlı çıkan Türkiye'nin dışındaki patron, himaye edici odaktır. Sol, patron hesabına Türkiye'nin direniş gücünü kırar. Sağ, patron hesabına Türkiye'nin atılım gücünü ezer. Türkiye'nin direniş gücü müslümanlıkta mukimdir. Çünkü müslümanlık beynelmilel bir standardizasyona ve değer yozlaşmasına karşı halka tutamak noktaları veren esasları temin etmektedir. Türkiye'nin atılım gücü de müslümanlıkta yatar. Çünkü müslümanlık ülkede yeni bir yaşama biçimi ortaya çıkarmanın dayanaklarını halka sağlar. İşte, ülke insanların kendilerine özgü bir alanları olduğunu bilmeleri ve bu alanı işleyip geliştirmeyi birinci mesele haline getirme bilincine sahip çıkmaları suretiyle Türkiye'de yaşayan insanların bir mümkünden bir başka mümkününe savrulmak yerine müslüman oluşlarının kendilerine hangi imkanları verdiğini gözönüne alarak işe koyulmalarının hakiki, otantik verimli yolu farkedilebilir.

Andığımız verimli yola girmenin köktenci bir tutumu gerektirmediğini ısrarla savunuyoruz. Bir devrimle Türkiye'deki yönetim mekanizmasının alabora edilerek tarih dışı bir tutumla herhangi bir inşa faaliyetinin başlatılamayacağı bilincine ihtiyacımız olduğunu anlıyoruz. O halde yapılacak iş Türkiye'yi kişilikten yoksun, bağımlı, silik ve uydu ülke kılmak üzere vazeden ilkeleri aksi istikamette sonuçlar verebilecek tarza dönüştür-

me becerisini göstermededir. Bir toplumun kendisi için neyin en iyi olduğunu seçme üstünlüğünü göstermesi kimsenin yararlanamayacağı bir yol icat etmekten değil, asıl yürünmesi gereken yolu keşfedebilmekten geçer. Bu yüzden yukarıda andığımız ilkeleri Türkiye'deki müslüman halkın itikadi zenginliğini artıracak ve dünya hayatında başı dik bir konumu elde edebilecek bir yoruma uğratmak yapılması gereken bir iş gibi görünüyor. Esasen ülkemiz insanları bu konuda yarım yüzyıllık bir tecrübeye de sahip. Ama ülkenin okur yazar kesimi büyük çoğunluğun eğilim ve gücünün neye yöneldiği konusunda yoğun bir anlayışsızlık göstermek gibi bir engeli hâlâ muhafaza ediyor. Türkiye'deki okur yazar kesimin anlayışsızlık tabakasını delmek bizim ülkemizde yapılması gereken zorlu ve zorunlu bir görev.

Hangi basamakta olursa olsun Türkiye'deki okur yazarların ilk öğrenmeleri gereken şey şu: Size mümkün görünen işler düşmanlarınızın imkanlarından başkası değildir. Bizim böyle bir uyarıda bulunuşumuz karşısında hemen tersi bir cevap verebilir onlar, derler ki: Bizim düşmanlarımız yok ki! Bakın bize ne güzel tavsiyelerde bulunuyorlar ve diyorlar ki insan haklarına sahip çıkmalıyız, parlamenter demokrasiyi kurmalı, serbest piyasa ekonomisini yürütmeliyiz. Hatta daha fazlasını bile söylüyorlar: Çevremizi bitkisi ve hayvanıyla korumalı, kültür değerlerinin yokolmasına engel olmalı, kirmeyi önlemeliyiz. Bütün bunları bize telkin eden medeniyet nasıl olur da düşman olabilir? Doğrusu böylesine safdil itirazlar karşısında söyleyecek söz bulmak son derece güçtür. Şekerle kandırılmak üzere olan çocuğu uyar- mak için ne söyleyebilirsiniz? Eğer sunulan şekerin tatlı değil de acı olduğunu söylerseniz, sonunda yalancı çıkacak olan sizsiniz. Demek ki mesele zihnen erginlik çağına ulaş-ıp ulaşmamakla bağlantılıdır. Türkiye'de sağcı ve solcu tezlerle dünya sisteminin iktidar odaklarına hizmet eden insanlara "düşman" dan söz etmeden önce, bu sözlere muhatap olan kişilerin zihnen ergin olup olmadıklarını hesaba katmak zorundayız.

Meselelerin kavranışı ve çözüm yolları konusunda düşünceler üretilmesi bakımından Türkiye'de göze batar bir geriye gidiş, bir sarsıntı, bir çürüme yaşıyorsa bunun sebebini ülkemizdeki okur yazar kesiminin günden güne amaç gözetmeyen bir yaşama biçimine bağlanmakta bulunuşunda arayabiliriz. Bir amaç uğruna girişilen çabadan yoksun kalındığı zaman herhangi bir zihni erginlik çabasına da gerek kalmaz. Herşey mümkün görülmeğe başlanır o zaman. Mümkünler bu derecede çoğalınca düşmandan söz etmek anlamsızlaşır. Oysa Türkiye'nin imkanlarını gözönüne almak ister istemez bu imkanların kullanılması halinde hangi zorluklarla karşılaşılacağını ve hangi yararlı sonuçların elde edilebileceğini hesap içine sokar. Bu hesabın yapıldığı ortam sadece müslümanların devreye girdikleri ortamdır ibaretse bunun artık toplumun bütünü tarafından anlaşılması veya yaşama iradesine sahip çıkılması gerekir.

Türkiye'de amacın belirginlik kazanması için önümüzde büyük bir fırsatın bulunduğunu düşünüyorum. Eğer pek uzak olmadığı anlaşılabilir genel seçimlerde müslümanlar dikkate değer bir ağırlığın temsilcisi olduklarını gösterebilirler ve bunu toparlayıcı, sorumluluklarını kavramış bir tutumla ortaya koyabilirlerse, o zaman yalnız Türkiye'nin değil dünyanın da yönelişinde reddedilemez ve geri alınamaz bir amacın imkanlar arasında yer almasını sağlayabilirler. Nedir bu amaç? Dünya sisteminin yapabilirlik alanının Türkiye sınırlarında sona erdiğinin gösterilebileceğidir. Üstelik bunu Türkiye'deki Müslümanlar şatafatlı deklarasyonlar ve içi boş sloganlarla değil, toplumun kararlılığı ve kendi değerine verdiği önemle gösterebilir. Benim inancım odur ki son otuz yıldaki üç askeri müdahale Türkiye'de bunun gösterilmesini önlemek için yapılmış, İslâm'ın bu ülkede yaşayan tek değer olduğunun su yüzüne çıkmaması için bütün idari, ekonomik, hukuki tedbirler alınmıştır. Türkiye'nin İslâmî kimliğinden ayrı tutulması dünya sisteminin özel bir imkanıdır. Terside Türkiye için doğru. Birinin imkanını kullanması demek, diğerinin imkanını kaybetmesi demektir.

Bizim müslüman özelliklerimizden uzaklaşarak yaşadığımız her değişme dünya sisteminin yaygınlaşıp kökleşmesine sebep olmuştur. O halde bizim müslüman özelliklerimize sahip çıkarak yaşayacağımız değişmeler dünya sisteminin sahasını daraltmak zorunda kalacağı ve beslenme gücünü günden güne kaybedeceği bir süreci başlatacaktır. Yeryüzünde dünya sisteminin çarklarına doğrudan zarar verebilecek ülkelerin ilki Türkiye'dir. Eğer böyle bir amacı benimsemiş olursa...

TÜRKİYE'NİN VAZGEÇİLMEZLİĞİ

Dünya sisteminin iktidarına Türkiye'nin sınırlarından itibaren son verilebilir. Akabinde Türkiye dünya sisteminin baskıcı düzeninden kurtulmuş bir yaşama biçiminin örneklerini kendi bünyesinde gösterebildiği gibi yeryüzünün başka bölgelerinde de yeni toplum modellerinin doğmasına yol açabilecek bir gelişmenin başlatıcısı olabilir. Bu sözleri masa başında uydurulmuş hayaller olarak mı algılamalı, yoksa söylenenlerde dikkatleri yoğunlaştırarak uğruna birçok çabayı göze alabileceğimiz toplum hedefleri saklı olduğunu anlamalı mı? Eğer zihninizi bugüne kadar hep mümkünlerle oyalamışsanız Türkiye'nin vazgeçilmezliğini de mümkünler arasında bir mümkün görüp es geçebilirsiniz. Öte yandan üzerinde yaşadığınız toprakların hangi imkanları barındırdığı ve birlikte yaşadığınız insanların hangi imkanları harekete geçirebilecek özellikte olduğunu kısa bir süre bile olsa düşünmüşseniz dünya sistemi ile Türkiye arasındaki ilişki sizi daha kapsamlı, daha derin düşünmeye sevkedebilir.

Günümüz Türkiye'sinde toplum hedeflerini konu alan bir yazının fazlaca çekici olmadığını biliyorum. 12 Eylül 1980'den günümüze kadar düşünceyle bağlantı kurması beklenen insanlar bazı işlemlerden geçtiler. Devlet terörü toplum hedeflerini ciddiye alan herkes üzerinde ağırlığını daha çok hissettirir oldu. Buna karşılık toplum karşısındaki duyarlılığından uzaklaşma kar-

şılığında devletin bazı insanlara sunacak çok şeyi olduğu daha yaygınca anlaşıldı. Yılginlar ve fırsatçılar ortak mekanlar bulabildi. Bu mekanlar bazan bir iş yeri, bazan bir bar, bazan bir klüp veya onun yerine geçecek ruhani bir mekan olabiliyordu. Yeter ki kimin yılgin kimin fırsatçı olduğu anlaşılmasın ve yeter ki hem gelir hem de statü bakımından bu mekanlar insanlara güvenlik alanları açabilsinler. Kısacası 12 Eylül 1980 rejimi Türkiye'nin geleceği konusunda ciddi endişeler taşıyabilecek ve düşündükleri adına bazı girişimleri göze alabilecek insanların büyük bir çoğunluğunu sistem içinde eritti. Bu insanlar gerek bürokrat, gerekse aydın (!) özellikleriyle fiili baskıcı ortamın geçerlilik kazanmasına hizmet ettiler. Ortayaş kuşağı üzerinde gerçekleştirilen işlem daha genç olanların ufkunu da belirledi. Bilgilenme türü ve yönü değişti. Bilgilenme dar alanlardaki başarılarına dönük bir yol sayıldı. Yan gençlerin sadece terfi ve taktir elde edebilecekleri bilgilerle donatılması yeterli sayıldı. Bunun sonucu olarak Türkiye'deki zihni etkinlik düzeyi aşağılara çekildi.

Böyle olumsuz bir ortamda "Türkiye'nin vazgeçilmezliği" gibi bir başlığın belki demode, belki fantastik cazibeden yoksun, belki de bireysel fantazi alanına sıkışıp kalmış kabul edenler sistemin içinde eridiği oranda sistemin işleyişinden pay alanlardır. Fakat dünya sistemi bir kesim insanı da eleştirel güçlerini harekete geçirebildikleri için, kendi değerlerine güvenme başarısını önemsedikleri için "erimemiş" vasıflarıyla yapısında taşır durumdadır. Bunlar Türkiye'de yeni bir seçkin zümre, bir "güzideler topluluğu" meydana getirmek üzere yavaş bir oluşum halindedir. Bunlar cumhuriyet sonrası bürokratları gibi hiçbir üstün ayırıcı vasıfları olmadığı halde sadece devletin tepeden inme reformlarına rıza göstermeleri sebebiyle seçkinler arasında sayılma bahtsızlığına uğramayacaklar. Tersine, mensub oldukları Müslüman çoğunluğun içinden hem donatımları hem de tutumlarındaki kararlılıkla temayüz etmiş bulunmaları sebebiyle

sonuç alınabilir işlere girişebilirler. Bu insanların "Türkiye'nin vazgeçilmezliği" sözünde nasıl bir hayatiyet gizli olduğunu anladıklarına inanıyorum.

Sonuç alınabilecek işe girişmek için önce dünya sistemi denilen hegemonya mekanizmasına bir mukabil hegemonya mekanizmasıyla cevap verilmesinin yanlış olduğu anlaşılmalıdır. Kapitalizmin yükselişinden günümüze kadar geçen süre içinde zihinleri meşgul eden hep "karşı güç" ortaya çıkarmak olmuştur. Bu yüzden bir Asya kavmi Japonların nasıl olup da bir güç olarak belirdikleri ve buna karşılık Osmanlı batılılaşmasının benzer bir amaca niçin varamadığı, cumhuriyet Türkiye'sinin ise kalkınmasını niçin tamama erdiremediği sorulan sorular arasında yer almıştır. Geline yer itibariyle Japon gücünün bir yarı-çevre unsuru olarak merkez ülkelerin etki alanını genişletmekten ötede bir işe yaramadığı gözönüne alınırsa bir gücün karşısına yeni bir güç dikmenin "ısıramadığın eli öp" noktasına vardığı görülür. Üstelik bu yolla hegemonyaya cevap vermeye çalışmanın hegemonyayı hem karşı çıkan bakımından hem de devam ettiren bakımından katlanarak ağırlaştırdığını gözlemleyebiliriz.

Dünya sistemine rakip bir güç oluşturma tecrübeleri Avrupalı kavimler nezdinde de boşa giden çabalara dönüştü. Çünkü bunların herbiri önce kendi toplumları üstünde zorlayıcı bir otoritenin gücünü hissettirmek, daha sonra ulaşabildikleri alanlara hegemonyacı baskılarını uygulamak esasını benimseyerek varlık gösterdi. Sovyet Rusya "Tek ülkede sosyalizm" ilkesini benimsemekle hegemonyacılık bakımından kendine rakip seçtiği güçle müşterek temele oturmuş oldu. Dolayısıyla günümüzde yaşanan dünkü rakibinin pazarı olma vakiasının hazırlığını kendi eliyle başlatmış oldu. Faşist İtalya "Proleter Milletler" edebiyatını en hegemonyacı proleter millet olmaya adaylığı ile ortaya sürdü. Savaş sonunda bugüne kadar dünya sisteminin en kolay biçim verebildiği yumuşaklığı göstermekle refahını teminata

bağlayan bir ülke durumunu devam ettirdi. Nasyonal Sosyalist Almanya dünya sistemine daha üst düzeyde hegemonyacı olabileceği iddiasıyla kafa tuttu. Nazi vasfıyla gerçekleştirdiği düzenlemeler ise dünya sistemine en büyük sadakatle hizmet edilebilen bir mirası kökleştirdi. Dünya sistemi hegemonyacı işleyişine engeller çıkaran güçler tarafından bugüne kadar geriletilemediyse bunun sebebini sistem aleyhtarı olarak öne çıkan unsurların özgürleştirici bir teklif sunamayışlarında aramalıyız.

Türkiye'nin özgürleştirici bir teklif sunma imkanı var mı? Veya hangi teklifi özgürleştirici saymalıyız ki bunun Türkiye tarafından sunulup sunulamayacağına karar verebilelim? Bu soruların cevabını bulabilmek için dünya sisteminin işleyiş mantığını keşfetmemiz gerek. Daha sonra bu mantığı geçersiz kılacak bir yol izleyebiliriz. Dünya sisteminin işleyiş mantığı imtiyazlı (merkez) bölgelerin derece derece mahrumiyet (çevre) bölgelerini hükümlanlık altına almasına dayanıyor. Eğer mahrumiyet bölgelerinde yaşayanlar kurtuluşlarını imtiyazlı bölgelerin yaşama araçlarını ele geçirmede ararlarsa sistemin çarkına kapılmış oluyorlar. Yani imtiyazlı bölgelere yetişmeye çalışmak yarış şartlarının imtiyazlı bölgeler tarafından belirlenmesini peşinen kabul etmek anlamına geliyor. Geride kaldığınız zaman arabayı itiyor-sunuz, öne geçince de arabayı çekiyorsunuz. Her iki halde de araba (dünya sistemi) yarış kabul edenlerin (mahrumiyet bölgelerinin) enerjisiyle yürüyor. Demek ki özgürleştirici teklif yarışın reddi ile başlıyor.

Yarışı reddetme imkanı Türkiye'de herhangi bir başka ülkede bulunduğundan daha fazla var. Zira Türkiye siyasi ve sosyal yapısı itibariyle dünya sisteminin icbar ettiği kalıplara uymada en elverişsiz şartları haiz. Bunda Osmanlı Devleti'nin mirasçısı olmasının payı büyük. Osmanlı örgütlenme tarzının günümüze şöyle veya böyle yansıtılmasının dünya sistemi karşısında Türkiye'ye bazı yararlar sağlayacağını savunduğunu sanmayın. Os-

manlı mirasından dünya sistemi karşısında elde edebileceğimiz en büyük fayda geleneksel örgütlenmenin Batı zorlamaları altında ne ölçüde esnek, ne ölçüde tersinmez olduğunun anlaşılmasıdır. Japonlar geleneksel yapılarını modern dünyada bir güç olarak ortaya çıkabilecek ölçüde yeniden biçimlendirebildiler ve/veya yorumlayabildiler. Eğer Osmanlılar bu konuda başarısızlığa uğradıysa bunun sebebini siyasi ve sosyal yapıda dünya sistemine adaptasyonu önleyen gücün yokolmayışında, tersine daha belirgin hale dönüşmek zorunda kalışında arayabiliriz. Dünya sistemi karşısında özgürleştirici teklifin (İslâm'ın) toplumun dokusundan sökülemeyişi, bilakis biçim değiştirmelerine öze ilişkin vasıflara sahip çıkılarak cevap verilmesi Türkiye'de dünya sistemine karşı özgürleştirici bir teklifin sunulabileceğinin delilidir.

Eğer Dünya sistemini geçersiz kılabilecek özgürleştirici teklif geleneksel değerlerin hayatîyet taşıdığı bir kültürden gelecekse neden İslâm kültürünün tek ve vazgeçilmez teklifi taşıdığını iddia edelim? Eğer İslâm kültürü bu teklifin yapılmasında belirleyici rol oynuyorsa Türkiye neden bu teklifi yapabilecek ilk ve vazgeçilmez ülke olsun?

Birinci sorunun cevabını bizzat dünya sisteminin oluşumunda bulabiliriz. Çin kültürü başta olmak üzere İslâm dışındaki bütün geleneksel kültürler dünya sisteminin dinamiklerine alternatif sunamayacak kadar içinde yaşadığımız şartlardan kopuk, ilgisiz ve yabancı kültürlerdir. Bu anlamda hepsine ölü kültürler nazarıyla bakılabilir. Dünya sistemiyle zıtlıkta imkânı sadece İslâm'dadır. Çünkü dünya sistemi düşünce temellerini XII. yüzyılda İslâmî kavrayış tarzından uzaklaşmayı gözeterek ve vahyin insanlara sunduğu istikameti bile isteye değiştirerek atmıştır. İslâm medeniyeti Avrupa'da doğan tek boyutlu medeniyet anlayışına yalnızca Yunan klasiklerini ve Hint medeniyetinin bazı verimlerini aktarmakla sınırlı bir etkide bulunmadı, aynı zaman-

da Avrupa medeniyetinin her aşamada reddedeceği bir kültürel bütünle hesaplaşması gerektiği geçeceğini canlı tutacak bir hareketliliğin izlerini sonuna kadar sürdürdü. Dünya sisteminin yıkılışı eğer karşısında mukabil bir hegemonya doğmadan gerçekleşecekse, bunun sistem içindeki boşlukların büyümesi, zaafaların çaresizliğe dönüşmesi ve nihayet daha sistemin oluşmaya başladığı zamandan itibaren adım adım reddettiklerini kabule mecbur olmasıyla gerçekleşeceğini bilmeliyiz. Bu yüzden İslâm dünya sisteminin ölü kültür haline getiremediği ve kendine adapta edemediği değerler bütününi havi olma özelliğiyle sistem karşısında özgürleştirici teklifi getirecektir. Hemen eklemek gerekir ki sistem karşısında getirilen özgürleştirici teklif dünya sisteminin ıslahına veya hatalarının giderilmesine dönük değildir. Zaten teklif sistemden zarar gören insanlara sağlayacağı özgürlükle değer kazanacaktır ve sonuç sistemin ilgasından başka bir şey olamaz.

İslâm'ın özgürleştirici teklifini halkı Müslüman olan başka bir ülke değil de Türkiye sunacaktır dediğimiz zaman dayandığımız birinci esas Türkiye'nin hiçbir zaman açık müstemleke statüsü taşımamış oluşudur. Bu çok önemli fark dikkatlerden kaçabilir. Zira Türkiye gerek ekonomik bağımlılık gerekse siyasi olayların seyrindeki etkiler bakımından kimilerine herhangi bir müstemleke dönemi geçirmiş ülkenin ulaştığı noktalarda karar kılıyormuş gibi görünebilir. Fakat yabancı güçlerin etkisi bakımından müstemleke olan ülke ile hiç müstemleke olmamış ülke arasında ciddi bir yöntem farkı vardır. Dünya sistemi hiç müstemleke olmamış ülkenin yöneticilerini ancak vaatler, tehditler, oyalamalar ve sıkıştırılmalarla yönlendirebilir. Yani hiç müstemleke olmamış bir ülkeyi denetim altında tutabilmek için aralıksız operasyonlar düzenlemek, her aşamada aldatılabileceği kadrolar yetiştirmek ve bu kadroları sık sık değiştirmek mecburiyeti altındadır. Bir kez müstemleke olmuş ülkede ise dünya sisteminin işi basittir emanetçiye direktif vermek.

Sisteme bağımlılık ve sistemin çarklarını döndürmek bakımından iki ülke tipinin de aynı yola girdikleri düşünülerek aradaki farkı küçümseyenler çıkabilir. Unutmamak gerekir ki Türkiye'nin vazgeçilemezliği bu önemsiz sanılabilecek farkta gizlidir. Çünkü bağımlılığını yerli kadrolarla ve yabancıların sıkı gözetimi altında yürürlüğe koymuş bulunan Türkiye'de çarkın tersine dönmesi her an sözkonusudur. Kendi kolonizasyonundan kendi sorumlu olan Türkiye yönetici zümreleri hesaplaşmasını bir bakıma kendi içinde yapmadan kararlar alamayacak bir yapıdadır. Bu özelliği yüzünden dünya sistemi Türkiye'yi belli bir hat hizasında tutabilmek için verebileceği sus payını kısıtıştı andan itibaren ülkedeki gelişmeleri denetleme şansını da kaybedecektir. Nitekim 1945 yılından bu yana dünya sisteminin Türkiye ile olan nızası büyümektedir.

Doğru anlaşıldığı zaman hem Türkiye'de yetişecek güzideler topluluğunun vasıflarını belirgin kılacak, hem de özgürleştirici teklifin hazırlanmasını çabuklaştırmaya hizmet edecek nokta şudur: Türkiye sahip olduğu yer altı ve yer üstü kaynaklarının kolayca sömürülmesi veya üretilen değerlerin gaspedilmesi birinci plana alınarak dünya sisteminin denetimi altında tutulan bir ülke değildir. (Bunlar olmuyor demek niyetinde değilim, ama Türkiye'yi sisteme bağımlı kılma çabalarının ana güdücüsü bunlar değil.) Türkiye'yi bir çevre ülkesi olarak belli bir alanda sabitleştirmek iradesini gösteren dünya sistemi (yani bu sistemin şefleri) çabalarını ülkemizden sistem karşıtı bir önerinin doğup yayılmasını önlemeye yoğunlaştırmıştır. Türkiye'den doğacak bir yaşama tarzı teklifi iki kanatta yayılma kolaylığına sahip: Doğu ve batı. Üstelik bu bir hegemonya doğuran model olmayacağı için muzaffer olduğu zaman dünya sistemine bir türlü, mağlup olduğu zaman yine aynı sisteme bir başka türlü fayda getirebilecek mekanizma da kurmayacak.

Dünya sistemi Türkiye'nin vazgeçilmezliğini ülkenin (en azından gelir düzeyi bakımından) kalburüstü zevatından daha

iyi bildiği için her kademededen yöneticinin ahlaki zaaflarından yararlanmayı hedefine varmada en etkili silah olarak kullanıyor. Şimdilik Türkiye'de gizli bir çatışmayı gizli bir uzlaşmayla birlikte yaşayanların kurulu düzeni yürürlükte. Gizli çatışma toplumun genel çıkarıyla herhangi bir iyileştirmeye yükümlü görevlinin kişisel çıkarı arasında sürüyor. Gizli uzlaşma ise aynı görevlinin kişisel çıkarıyla dünya sisteminin talepleri arasındadır. Bu çatışma ve uzlaşmanın ideolojik örtüsü bugün İslam düşmanlığıdır. Herhangi bir sağcı maske bir İslam düşmanlığını saklayabilecek kadar geniş değil. Dünya sistemi karşısında getirilen özgürleştirici teklif sadece sağın sahte dindar maskesini düşürmeyecek, aynı zamanda solun sahte sosyal maskesini de düşürecek. Çünkü Türkiye'den doğacak özgürleştirici teklif önce günlük hayatımızın insan haysiyetine yakışan bir tarzda zenginleştirilmesiyle başlayacak ve bu temel üzerinde toplumun daha yüksek değerlere ulaşmasının ortamını güvence altına alacaktır. Karaya oturmuş Türkiye gemisini yüzdürmek ancak İslâmi değerlerin toplum hayatının eksenine yerleştirilmesiyle gerçekleşebilecektir. Özgürleştirici teklif kişiliğini tanıyıp ona sahip çıkmaktan ibaret.

NEYİ BİRLEŞTİRİP NEYİ AYIRMALI?

Eğer Türkiye'de gerçekleştirilecek bir İslâmî yönetim dünya sistemi adına sonun başlangıcı olacaksa, bu yÖnetime ulaşmak için kestirme bir yol var mıdır? Varsa bu yolda yÖrÖmenin ilk adımlarını nasıl atacağız? Pek çok mÖslÖmanın merakını uyandıracak, duygularını kışkırtacak bu sorular, doğru dÖzenlenmiŐ sorular sayılmaz. Öncelikle Şu anlaşılmalıdır ki Türkiye'de kurulacak herhangi bir İslâmî yönetim dünya sistemi karşısında yer tutan veya yer tutma başarı ve dirayetini gÖsterebilen bir yönetim olmayabilir. Bilakis, birçok özelliikleri bakımından islâmî sayılması gereken bir yönetim Türkiye'ye dünya sisteminin daha baskıcı denetimini davet edebilir. Böyle bir sonuca varılırsa sözkonusu yönetimin gerçek anlamıyla islâmî sayılamayacağını, özünden koparılmıŐ ve görÖnüŐ itibariyle mÖslÖmanlığa uyar gibi olan bir yönetimin uygulandığını söyleyenler çıkabilir. Türkiye'deki islâmî eğilimler iki geliŐmeyi aynı anda körÖklÖyor: Bir yandan gencl sağcı bir çerçevede mÖslÖmanlığı benimsemiş kişilerin sosyal hayat içindeki yerini geniŐleten, politik mekanizmanın etkin noktalarındaki görevli sayısını artıran ve iktisadi gücü ele geçirmesine yol açan bir süreç yaşanıyor. Fakat bu süreç aynı zamanda Türkiye'nin dünya sistemiyle olan nizasını sistem lehine yumuŐatıyor. Yani mÖslÖmanların sahnedeki yeri büyüdükçe, mÖslÖmanlığın sahneyi anlamlandırma işlevi küölüyor. Sonuç islâmî hayat tarzının bir karikatürüne varmaktan öte-

de değil. Buna belki bir anlamda ANAP mÖslÖmanlığı diyebilirsiniz, ama siyasi etiketi ne olursa olsun dünya sisteminin dümen suyunda seyretmek zorunda kalan bütün islâmî eğilimlerin benzeri bir akıbetten kurtulamayacaklarını Şimdiden söyleyebiliriz.

Ne var ki Türkiye'nin bünyesinde geliŐen islâmî eğilim sadece dünya sisteminin işleyişine yardımcı olmak suretiyle kendine yaşama alanı temin eden mÖslÖmanların eğiliminden ibaret değil. Bir yandan da toplumun temel karakteri Őiđi konusunda eleŐtiri getiren ve mÖslÖmanlık yönünde ayırđedici özelliiklere sahip çıkmadıkça mÖslÖmanlar adına hiç bir iyileŐtirmenin gerçekleŐmeyeceđini bilen mÖslÖmanların eğilimleri güç kazanıyor. Bu mÖslÖmanlar da tıpkı ANAP mÖslÖmanlığını benimseyenlerin yaptıkları gibi sosyal hayat içindeki yerlerini geniŐletiyorlar. Tıpkı onlar gibi belirli bir iktisadi gücü ele geçirme yolunu takip ediyorlar. İki mÖslÖman tipini birbirinden ayıran özelliik siyasi seçmedeki belirtici tutumdur. EleŐtiri getiren tipteki mÖslÖman siyasi seçmesini Türkiye'de sistem aleyhtarı toptan bir değişme lehine yapmıştır. Bu yüzden de çabasını mÖslÖman kimlikli sistem aleyhtarı muhalefetin güçlendirilmesi yönünde gösterir. Demek ki Türkiye'de biri dünya sistemine muvafakat gösteren, diğerisi de sisteme muhalefet eden (veya sisteme muhalefet etmedikçe özü ile biçimini tetabuk ettiremeyeceğini bilen, kabul eden) iki islâmî eğilim yanyana gelişme halindedir. Muvafık mÖslÖmanlık (muvafık kelimesi nedense mÖnafık kelimesini ađrıŐtırıverdi) Türkiye'nin dünya sistemine intibakında esaslı bir görev yüklenmiş görÖnüyor. Bundan böyle her aşamada yeni bir gerekçeyle güç kazanarak yaygınlaŐabilir. Dünya sistemi buna muhtaç.

Muhalef mÖslÖman kesim ise oldukça ağır bir sorumluluğu üstlenerek varlığını devam ettirmek zorunda. Bir yandan muvafık islâmî eğilimin alanını daraltmak, bu alanı kendi lehine dönüşüme uğratmak mecburiyetini devam ettirecek. Yani büyük

çoğunluğun sözcüsü olma görevini yerine getirecek, diğer taraftan kendi içinde kararlılığını, yeterliliğini ve başarı sağlama iradesini bir üst düzeyde gerçekleştirmeye çalışacak. Aynı anda büyük çoğunluğun çıkarını koruyacak yaygın bir çerçeveyi savunduğu gibi kararlı ve hedefini saptırmayan bir heyet olarak kesafetini elde tutacak. Türkiye'de islâmî bir yönetimin gerçekleşmesinin gerek şartı olarak iki hususu vurgulamak zorundayız: 1. Programı toplumun tümünü içine alacak derecede kapsayıcı olacak 2. Kadrosu ehliyet ve kararlılık bakımından türdeş yani mütecanis olacak. Bu iki şartı yerine getiren müslümanlar topluluğuna mağlubiyet haramdır. Oysa günümüzdeki haliyle Türkiye'nin sistem aleyhtarı müslüman kesimi belirleyici bir toparlanmanın şuuru ile henüz donatılmış değil. Sözkonusu nakısanın devamını sağlayan olay belli başlı şu noktalarda temerküz ediyor: Öncelikle muhalif müslüman kesim iktisadi gücü ele geçirme faaliyetlerinde yürürlükteki usüllerden farklı bir yol izlemeyi göze almış değil. Bunun tabii sonucu olarak da sosyal hayatta kendine açtığı yer bakımından dünya sisteminin kafesine girmekten bu müslümanları koruyacak bir alan yok. Akabinde, muhalif müslüman kesim neyi birleştirip neyi ayıracağını tespit edecek esaslar peşinde değil. Dünya sistemiyle zıtlıkla olgusuyla Türkiye'de islâmî bir yönetimi elde etme olgusunu birbiriyle özdeş sayamayacağımızı akılda tutmalıyız. Türkiye'nin islâmî yönetimi pek uzak olmayan bir gelecekte gerçekleşebilir ve bu da ülkemiz üzerindeki dünya sistemi denetimini pekiştirebilir. Bütün mesele arzulanan islâmî yönetimin kimler eliyle ve hangi yaşama düzenini elde etmek üzere tesis edildiğinde düğümlenmektedir. Lâik Türkiye Cumhuriyeti'ni kuran odakların mirasçıları Türkiye'de lâiklik uygulamasını kendi elleriyle yürürlükten kaldıracaklar ve yerine çerçevesini kendilerinin çizdiği bir islâmî model ikame edeceklerse, şimdiden bilmeliyiz ki Türkiye'de müslümanların bağımlılık ilişkisinde hiçbir değişiklik vuku bulmayacağı gibi Türkiye'nin dünya sistemi merkez-

çevre ilişkisi de sarsılmayacaktır. Islâmî yönetim demek yalnızca Türkiye'deki laiklik uygulamasına son verilmesi, mahkemelerde medeni kanun yerine fikhî esasların geçerli kılınması ise dünya sistemi buna bir formül uydurarak Türkiye'yi islâmî bir yönetim bahanesiyle zapt u rapt altında tutma teşebbüsünü gerçekleştirebilir.

Unutmamak gerekir ki 1923'te kurulan Türkiye Cumhuriyeti laik bir devlet değildi, laiklik ancak ondört sene sonra, 1937'de bir anayasa prensibi olarak benimsendi. Laiklik vasıtasıyla varılmak istenen amaç Türkiye'nin bir çevre ülke olarak yerinin sabitleştirilmesi ve merkezin imtiyazlarına zarar verecek gelişmelere açılmasını önlemektir. Açıkçası, modernleşme yönünde uygulamaya konulan bütün yenilikler Türkiye'ye taze bir soluk kazandırma gayesi gütmekten uzak, fakat millî servetinin heba edilmesini kolaylaştırıcı, yabancıların eline bakmayı kolaylaştırıcı ve hak arayanların sesinin kısılmasını kolaylaştırıcı nitelikteki yeniliklerdir. 1990 yılı sona ererken durumda hiçbir değişim olmamıştır. Getirilen yeniliklerin aynı yönde sonuçlar doğurduğunu ifade etmekten başka söz söylemeye kimsenin gücü yetmez. Esasen Türkiye'nin vardığı bugünkü aşamada söz söyleyebilme gücü yalnızca ve yalnızca müslümanlara münhasır kaldığından dünya sisteminin ajanları da gerek dine karşı olmadıklarını açıklayarak ve gerekse daha atak davranıp islâmî talepler ileri sürüyormuş edasını takınarak ortama egemen olma çabalarından geri durmayacaklardır. İşte bu karmaşık havada kendini sorumlu sayan müslümanların neyi birleştirip neyi ayırmalı sorusunu soracak dirayeti göstermeleri gerekir.

Tehlike birleştirme ve ayırmayı Türkiye'de islâmî gelişmeleri kendileri için zararlı sayan güçlerin müslümanları bu tasnif içinde hareket etmeye mecbur kılacak şekilde yapmalarıdır. Islâm düşmanlarının amacı müslümanları dünyadaki bütün tutucu, despotik güçlerle birleşik göstermek ve bunun yanı sıra islâmî

talepleri şekil şartlarıyla sınırlı göstermektir. Böylece günlük hayatında açılım ve iyileşme bekleyen, ama kitle iletişim araçlarının yanıtıcı etkisinden kurtulamamış çoğunlukla sorumluluk sahibi müslümanların bağları koparılmaya çalışılır. İslâm düşmanları bir de müslümanlar arasında bazı isimleri onlara hücum ederek öne çıkarırlar. Seçmelerini yaparken bu kişilerin kendi güçleri karşısında varlık gösteremeyecek çapta olmasına dikkat ederler. Bu işlem sonucunda dışlerine göre seçtikleri düşmanı yıpratıkça büyük müslüman çoğunluğun hareket alanını daraltmayı planlarlar. Eğer müslümanlar kendilerini tanımlamakta yetersizlik gösterirlerse, düşmanları tarafından tanımlanmış oldukları oranda düşmanlarının sevkettiği alanda mücadele vermek mecburiyeti altına düşerler. Eğer müslümanlar kendi tezlerinin temsilcilerini ortaya çıkaramazlarsa dünya sisteminin onlara vekâleten verdiği temsilcilerle yönlendirileceklerdir.

Müslümanların birleştireceği şey ikidir: Kendi varlık sebebiyle büyük çoğunluğun çıkarlarını birleştirecek. Bu bir. İkincisi, sayıca az mütecanis müslümanlar topluluğu ile sessiz kalabalığın arasındaki alışverişi sıkılaştıracak. Müslümanın ayıracağı şey de ikidir: Birincisi dünya sisteminin (yani küfr sisteminin) çıkarlarıyla kendi çıkarlarını birbirinde kesinlikle ayırmak. Yani sistemin tesis edeceği bir hegemonya mekanizmasında etkin bir rol oynamayı reddetmek. İkincisi müslim ile gayri-müslimi ayırmak. Bu ayırımı hayati önemdedir. Yani gerekçesi ne olursa olsun müslümanlara karşı müslüman olmayanlar tarafında olamayız. Bütün bu akıl yürütmelerimiz sırasında büyük yer verdiğimiz dünya sisteminden yana olup olmamak da, müslümanla birlikte olup olmamak karşısında belirleyici rol oynamaz. Sistemden yanadır diye bir müslümanı bırakıp, sisteme karşıdır diye bir kâfirin yanına gidemeyiz. Ama sistemle ilişkisi itibariyle hem müslümanlar arasında, hem de kâfirler arasında bir derecelendirmede bulunuruz.

Neyi birleştirip neyi ayırmalı sorusu dönüp dolaşıp bir siyasi mücadele yürütürken müslümanların kitleye dönük bir çalışma mı yapmaları yoksa seçkinlerden oluşan bir güç mü toparlamalı sorusuna dönüşüyor. İlk bakışta birine ağırlık verilirse diğeri ihmal edilecekmiş gibi görünen siyasi çalışma tarzı gerçekte biri diğerini doğuran bir tarzda da yürütülebilir. Dünya siyasi tecrübesinin gösterdiği oranda kitle desteği sağlama başarısına eren hareketlerin yerleşik eğilimleri temsil ettikleri, buna mukabil seçkin kadrolarla yürütülen siyasi mücadelenin ise doktrinden güç devşirdikleri söylenebilir. Türkiye'deki islâmî yönetime aday hareket bir çok bakımdan özgünlükler taşıyabilir. Çoğunluğa açılma gücünü seçkin kadrolarından alabileceği gibi, çoğunluğa yöneldikçe de doktrinindeki gerçekçilik payını artırabilir. Türkiye'de bugüne kadar yanlış adamlar doğru sözleri, doğru adamlar yanlış sözleri söylemiş olabilir. Belki Müslümanlar aracılığıyla doğru sözleri doğru adamların söylemesi imkân dahiline girecektir. Belki ilk defa atın önüne at, itin önüne et koymak hem kitleye açılan, hem de seçkin bir kadro oluşturma başarısını gösteren müslümanlara nasip olabilecektir.

AYIN ONBEŞİNE KADAR YENİ BİR ŞEY YOK

15 Ocak'ta Saddam Kuveyt'ten çekilmemiş olursa ABD, Irak'a saldırır mı? Körfez'de çıkabilecek bir çatışma Türkiye'yi savaşa sürükler mi? Bu soruların cevabını bilmiyorum. Yine de Orta-Doğu'da ABD'nin veya Avrupa ülkelerinden herhangi birinin doğrudan doğruya katıldığı bir savaşın vuku bulacağına ihtimal vermiyorum. Böyle düşünmemin sebebi, dördüncü dünya savaşına yol açacak tarafların henüz belirginleşmediği görüşünü benimsememdir. Orta-Doğu'da genel bir savaş olmaz. Ama bu Türkiye ve Irak'ın birbirleriyle savaşmayacağı anlamına gelmez. İşte bu düşüncelerin getirdiği huzursuzluk içinde kendimde Cuma Mektubu yazacak rahatlığı bulamadım. Madem ayın onbeşine kadar yeni bir şey yok dedim, ben de bu hafta yeni bir şey yazmam ve onüç sene önce yazdıklarımın bir tutam eklerim mektubuma. Böylece bunca yıl boyunca bir arpa boyu ilerleyip ilerlemediğimiz daha kolay anlaşılır.

Yazı yazmak istiyorum

Oscar Wilde'in bir hikâyesi var. Bu hikâye gerek sanatçının, gerekse yazdıklarıyla belli bir okuyucu kitlesinin ihtiyacına cevap veren herkesin ruh durumunu yansıtması bakımından ilgi çekicidir.

Köyde yaşlı bir oduncu varmış, her sabah ormana gider ve döndüğünde gördüklerini köylülere anlatırmış. Ama anlattıkları

hep olağanüstü olaylar ve nesnelere olmuş. Köylüler onun anlattıklarını şaşkınlık ve heyecanla dinlemek için her akşam çevresini sararlarmış: Ne gördün, söyle diye... Şöyle şeyler söylemiş oduncu: Bugün ırmağın kıyısında saçlarını tarayan bir peri gördüm, tarağın her süzülüşünde perinin saçlarından mücevher dökülüyordu... Günlerden birgün oduncu ormandaki ırmağın kıyısından geçerken, gerçekten bir peri görmüş, uzun saçlarını tarıyor, taradıkça da saçlarından mücevherler dökülüyormuş. Oduncu köye döndüğünde ahali çevresinisarmış hemen: Ne gördün, ne gördün? Anlat! demişler. Oduncu önce susmuş, sonra: Hiç, demiş, hiç dikkate değer bir şey görmedim ormanda...

Bu hikâyenin çok farklı yönlerden yorumu yapılabilir. Ben sadece bir nokta üzerinde durmak istiyorum, o da yazarın ruh durumuyla ilgili olan nokta... Yazma işini saygıdeğer bir olay olarak kabul eden, severek, bir işe yarayacağını umarak yazan her kimse yazdıklarıyla insanlara yeni, kendilerinin düşündükleri yönde bile olsa dinlenilmeye, okunmaya değer kadar değişik birşeyler sunmak ister. Yalnız yazmayı bir hamallık, bir marazi tutku olarak kabul edenlerdir ki başkalarının yazdıklarıyla insanlara yeni, kendilerinin düşündükleri yönde bile olsa dinlenilmeye, okunmaya değer kadar değişik birşeyler sunmak ister. Yalnız yazmayı bir hamallık, bir marazi tutku olarak kabul edenlerdir ki başkalarının yazdıklarını tekrardan çekinmezler. Esasen bunlarda yazı olayına duyulan saygı da epey körelmiştir.

Yazının bir orijinalite iptilâsı olmasını istemek elbette abes. Ama orijinal olmak için hakikate yaklaşmaya, hayatımızı saran aldatmacaları yırtıp gerçeğin özünü varmaya gayret etmek yeterlidir. Yani gerçeği ve hakikati araştırmak her zaman yeni, taze, dinlenilmeye, okunmaya değer şeyleri ortaya dökmek için kifayyet eder. İllâ değişik olacağım diye, olup bitenin dışına çıkmaya çalışmak, olup biteni en saf halde biçimiyle ele alıp, en yavan ifadelerle dile getirmenin yanında bir başka marazdır.

Korkuyorum yazdıklarımla aynı sakızı çiğniyor manzarasını vermekten. Ne kendimin önceden çiğnediğini, ne de bir başkasının önceden gevelediğini birdaha ağzıma almak istemiyorum. Bu, bazı zorluklar doğuruyor elbet. Herşeyden önce, hayatımız bizim çok farklı konularda derinleşmemize yetecek kadar müslümanca düzenlenmemiş. Çevremiz içinde yaşadığımız olaylar bizi hayatın zenginliğine çağırarak yerine onu tek renkli ve kısır yaşamamız için zorlayıcı birer etken adeta.

Müslümanca yaşamının önüne dikilmiş engelleri aşmak hepimizin elbirliği ile başarabileceği bir iştir. Bu işin bir parçası olarak yazı yazıyorsak ne âlâ, yoksa hergün bir sütundan birkaç sözü aktarmak, bu aktarılanlar ilginç, dişe dokunur, hayret verici olsa bile önemli değil. Bugünkü başlığı "yazı yazmak istiyorum" diye tesbit edişim de bu yazıları herkesle birlikte, hergün gerçekleşen bir uyanışın ne her an elde tutulması gereken teyakuzun nişanesi olarak kaleme alma arzusunun sonucudur.

19.7.1978

Biz Müslümanlar dersek

Gazete yazısı demek ne ölçüde genel tutulursa tutulsun siyasî yazı demek. Bu siyasî çerçevede de en iyi yapılabilen şey birkaç zekâ gösterisi iyi birkaç tasvirdir. Bunun dışında okuyucu ve yazar açısından haberleşme aracı olarak gazete yazısını en az müsait vasıtalarından saymak gerekir: Çünkü yazar yeterince açık değildir, okuyucu temas ihtiyacını doyuracak zamana sahip değildir. Bütün bunlara rağmen bu durumun biz müslümanlar için farklı olduğunu söyleyecek bazıları... İşte zaman zaman dile takılan, daktilonun tuşlarından kağıda geçen "biz müslümanlar" ifadesi üzerinde durmak istiyorum.

Biz müslümanlar demeden önce yalnızca müslümanlar desek, bununla neyi kastetmiş olacağız? Belli bir yerde oturan, bir kültür mirasına sahip, ortaklaşa eğilim ve davranışlar oluşturmuş ve neredeyse bir kavim özelliği kazanmış insanlara mı müslü-

man diyeceğiz? Bu soruya evet diye cevap verecek olanlar genellikle bu topluluğun mevcut olması halinde hayatta çizdiği plânın muvaffak olacağına inananlardır. Bunlar siyasetçiler (!), devlet adamları, din adamları (!), ve imal ettikleri şeyin çok kişi tarafından rağbet görmesini arzu eden kimseler (bazı sanatkârlar ve bazı işadamları)'dır. Bunlar için yeryüzünde çok fazla müslümanın olması değil, yığın halinde, gerek tüketime, gerek üretime ve gerekse sevkedilebilme vasıfları taşıyan insanların olması, ortalama bir sığınma psikolojisinde birleşmiş müslümanların olması önemlidir, esastır. Bunların anladığı müslümanlık dünya haritasına bakıp, yeşile boyalı yerleri işaret etmekten kaynaklanır. Bu işaret edilen bölge ya servet için yahut siyasî manevra için gerekli ve kaçınılmaz kabul edilen bölgedir. Bölge ve oranın insanı...

Biz müslümanlar sadece bir bölgenin insanları değiliz. Zaman zaman bazı iklimlerden bahsediyorsak, bu ahlâkın ortaya çıkarıldığı iklimdir ve meteorolojiyle yahut klimatolojiyle ilgisi yoktur. Biz müslümanlar deyince belki çok sayıda insanı kastetmemiz mümkün ama hiçbir zaman bir sürüden bahis açmıyoruz. Tam tersine tenkid yeteneği son derece gelişmiş, bağlantısını yalnızca Kur'an ve Sünnet vasıtasıyla gerek insanlarla, gerekse tabiatla kurabilen kimseler hesabımızın içine giriyor.

O zaman çok sayıda insandan bahis açmamız imkânsız diyenler olacaktır. Hüsn-ü zan ediyorum elbet. Millî Piyango gişelerinin önünde kuyruklar oluşturan insanların İslâm'la Allah'ın birliğiyle ne ilgisi varmış diye düşünenlerimiz vardır, ben de öyle düşünenlerdenim. Eğer bazı ortalama değerlere sahip insanları "müslüman" diye vasıflandırmaktan belli çıkarlarımız yoksa hemen bazı ölçüler getireceğiz demektir.

Gerçekte biz müslümanlar dediğimizde elbet bazılarının ermişlere yakıştırdıkları özellikleri taşıyan insanlardan söz ediyor değiliz. Bir dinamizmden bahsediyoruz. Bu, teslim olduktan

sonra aralıksız bu teslimiyetin gereklerine uygun hayatı gerçekleştirmeye yolunda adımlar atmanın dinamizmidir. Bu dinamizmi göstermeyen insanlara, hatta bu dinamizmi gerektirdiğinin aksi istikamette seyreden insanlara ne ad verilmesi gerektiğini bilmiyorum. Ama benim müslüman dediklerim hayatını belli naslar doğrultusunda değiştirmek sözkonusu olduğunda hiç direnme göstermeyen, üstelik ne yönde ilerlenilmek gerekiyorsa onu göze alan kimselerdir. Belki durumları islâmî ölçülere göre pek parlak değildir ama hiç olmazsa zihnî plânda kabulleri İslâm'ın kabulleridir.

Yanlışla islâmî kılıf bulmak isteyenlerden çok, içinde buldukları yanlış aşmak isteyen müslüman olma durumunu hak edenlerdir kanımca.

19.1.1979

Meşruiyete sığınmak

Kurulu düzenin dışında bir dünyaya bağlı düşünce akımları, davranış biçimleri için "meşruiyet" başlı başına bir olaydır. Böyle düşünce ve fiiller herşeyden önce yaşama hakkı denilebilecek bir alan elde etmek isterler, yani içinde buldukları toplumda mevcut olabilmelerinin kaidelere bağlanmış temellerinin sağlanmasını gerekli görürler.

Bir toplumda meşruiyet elde etmenin iki kaynağı var. Ya resmî otoritenin koyduğu kurallar arasında size de yer verecekler, yahut toplumda yaşayan değerlere sahip çıkanlar, resmî otorite tanımasa bile sizin mevcudiyetinizi savunacak. Bu iki kaynaktan kuvvetli olanı elbette, toplumda yaşayan değerlerin temin ettiği meşruiyettir. Çünkü yasak koyucu, mekanizmayı elinde tutsa bile koyduğu yasakları uygulayacağı alana hakim olamaz. Bu alan, toplumda yaşayan değerleri canlı tutanların hakim oldukları alandır. Kısacası kanunları yapanlar hiçbir zaman türküleri yakanlardan daha kuvvetli değildir. Gerçi kanun koyucu

kuvvet, türkü yakan kuvvete dediğini yaptırır çoğu zaman, lâkin uzun vadede toplumda yaşayan değerler kanunların yorumlanmasına etki eder ve yorumun dışına çıkmaya kanun koyucu bile cesaret edemez.

Demek ki bir düşünce akımı, bir davranış biçimi toplumda meşruiyet kazanmak istiyor, veya bizzat kendisi meşruiyet olmak istiyorsa iki yoldan birini seçecek, daha doğrusu iki yoldan birine öncelik tanıyacaktır. Ya kendi dışındaki otoritenin koyduğu kurallar içinde bir yer almaya çalışacak, ki günümüzde demokratik mücadele denilen şeyin aslı budur, veya toplumda yaşayan değerlerden biri olma teşebbüsünde bulunacak. Birinci şıkta resmî otoriteyle temas, onu şu veya bu tarzda etkileme, onun bir parçasını ele geçirmeye uğraşma önem taşırken, ikinci şıkta önemli olan doğrudan doğruya tek tek insanların o düşünce akımının içinde yer almaları, o davranış biçimlerini benimsemeleridir. Öyle ki benimsenen zihnî ve fiilî durumlar o toplumun kaçınılmaz birimleri olurlar, insanların değer ölçüleri artık o durumların süzgecinden geçilerek ölçü olma özelliği kazanırlar. Yani bazıları bir türkü yakarlar ve bu türkü öylesine kuvvetle söylenir ki yapılan kanunlar kuvvetten düşer.

Başkalarının kurduğu yapılar içinde, başkalarının geçerli değerleri içinde "meşrû" kalmayı seçmek, düşünceyi güdenlerin o düşüncenin özüne uzak kaldıklarının işaretidir. Çünkü kendi kaidelerine bağlı kalmak titizliğini gösteren kimse o kaidelerin eğilip bükülmeden yaşayabildiği bir ortama rıza gösterebilir ancak. Bu yüzden de meşruiyetini kendi getirir, düşmanından talep etmez.

Her kim ki tam anlamıyla mutabakata varmadığı kuvvetlerle o toplumun işleyişini kolaylaştırmak üzere işbirliğine girişmiştir, kendi meşruiyetini bir başkasının tanıdığı alan için de kabul ettirebilmektedir, o kişi aslında pek dış görünüşte savunduğu

değerlerin adamı değildir. Başkasının tanıdığı meşruiyete sığınarak bazı fiillerde bulunabilmek, aslında o fiilleri bir başkasının adına işlemek demektir.

Meşruiyetini kazanmak ise bundan çok başka bir durumdur. Burada sözkonusu insan eğer belli ilkeler, belli anlayışlar, belli kaideler varsa yaşıyordur. Topluma önce kaidelerini, ilkeleri, anlayışını getirmiştir. Kendini böyle kabul ettirmiştir.

20.1.1979

Ortalama yargılar

Strateji ve taktik hesapları içinde olmak çağımızda siyasî aksiyon yürüten birçok insanın kaçınılmaz meşguliyetidir. Kısa vadeli ve uzun vadeli hedeflerin tesbiti, bu hedeflere varmak için gerekli araçların seçimi, düşmana indirilecek her darbenin zamanlaması, kendi öz kuvvetlerinin dışında ne gibi yan destekler sağlanabileceğini hesaplaması yirminci yüzyıl siyasetinin vazgeçemeyeceği işler oldu. Bu işleri başarıyla sona erdiremeyen siyasetçiler kendilerini çok kötü durumların beklediğini gördüler. Bu yüzden de her kampın yürütücüleri, diğer kamplarla bu işlerin yapılmasında kıyasıya bir çatışmaya, bir yarışmaya girdiler. Daha doğrusu savaşı her kanat bir diğerini yürüttüğü strateji ve uyguladığı taktik ile mağlûp etmeye çalıştı, karşı tarafın silâhlarını ve savaş usullerini öğrendi, bunlara karşı tedbir aldı, bir taraftan da düşman kendi stratejisi için tedbir almasını diye şaşırtma yolları denedi vesaire...

Bütün bunlar yapılırken çağımızın siyasetçisini sınırlandıran hiç bir şey yoktu denilse yeri... Şartlardan, yani maddî imkânlardan başka bir sınırlandırma tanımadı siyaset adamı. Ne yapabilecekse yaptı, ama ne yapması gerekiyorsa yaptı diyemeyiz. Karşı partinin genel merkezine dinleme cihazı koydurabilirse koydurdu, hasmını öldürtebilirse öldürdü, yalan söylemesi gerekiyorsa söyledi. Bütün davranışlarını stratejinin ve yürüttüğü taktiklerin gerekleri belirledi. Amaç: Bir ülkenin, yani belli

bir toprak parçası üzerinde yaşayan belli sayıdaki insanın üzerinde denetim hakkı elde etmek, onların yaşama imkânlarının bir kısmını ellerinde tutmak. Bu amaçla yola çıkılınca, en kestirme usul bu insanların rızasını almak olarak görülmüş. Gerçi birçok başka usuller de var, ama yaşayan insanların çoğunluğunun desteklediği bir iktidar temin ederseniz, başınız daha az ağrıyor. Bunu bildikleri için demokrasi taraftarlığı yapıyorlar. İnsanların üstünde bir yere sahip olmak isteyen kuvvetler strateji ve taktik hesaplarını demokratik ortamlarda yürürlüğe koymayı tercih ediyor, halkın desteğini sağlamayı ön plâna alıyorlar.

Halkın desteği denince ilk akla gelen kavram: Kamuoyu. Kamuoyu veya efkâr-ı umumiyye bir toplulukta yaşayan insanların ortalama yargıları demektir. Halkın ortalama yargıları sivriliklerden, aşırılıklardan arındırılmıştır. Yani yapılabilen, söylenilip dinlenen herşey kamuoyunun içine girer. Halkın ortalama yargılarına göre alkolik olmak veya uyuşturucu maddeye müptelâ olmak aşırılıktır, arada bir bira içmek, bazı akşamlar birkaç kadeh rakı tüketmek olağandır, sigara dahi kullanmaksızın uyuşturuculardan ve keyf vericilerden uzak durmak ise, aşırılıktır. Strateji ve taktik hesapları peşinde olanların aşırılarla pek alıp vereceği yoktur. Onlar ortalama zihinlere, ortalama yargılara, ortalama alışkanlıklara hitap etmek isterler. Demokrasi ortalama insan için, güdülebilen, hiçbir sivriliği olmayan insan içindir. Kısacası, strateji ve taktik hesapları doğru ve yanlış gözetilerek değil, kandırma nisbeti gözetilerek yapılır.

Müştereken benimsenen değerlerin salih mi, sapık mı olduğu o toplumun işleyişiyle ilgili bir husustur. Genel anlamıyla küfür toplumu dediğimiz bir toplumda eğer kısa zamanda çok sayıda insanın sizi onaylamasını, size iktidar imkânı tanımmasını istiyorsanız, onların ortalama yargılarına boyun eğeceksiniz ve dolayısıyla doğrudan imtina edeceksiniz demektir.

25.5.1979

12 EYLÜL MUHAFAZLARI ZOR DURUMDA

Akbulut kabinesinin (daha önce Özal kabinesinin) erkek olmayan bakanı (böylece diğer bakanların cinsiyeti belirtilmiş oluyor) Zonguldak işçilerinin yürüyüşünü değerlendirirken (demek değerlendirme dedikleri buymuş) "Bu işin arkasında Saddam bile olabilir" demiş. Tırnak içindeki bu beyanın basında lâyıki olduğu veçhile hafife alınarak karşılandığına şahit olduk. Erkek olmayan bakanın işin içine Saddam'ı karıştırması bir münasebetsizlik midir? Hayır. Cumhurbaşkanı'nın mantığıyla yaklaşsak asıl münasebetsizliği Saddam yapmıştır. "Yani Kuveyt'i şimdi biz mi işgal ve ilhak ettik?" Bunu yapan adam haydi haydi bizim işçileri kıskırtabilir. Hatta İstanbul'un su sorununu çözümler hale getiren ve bizim mahallede haftada en az ikiyi bulan elektrik kesintilerine sebep olan büyük bir ihtimalle Saddam'dır. Cumhurbaşkanı'nın teşhis ve tespitlerine rağbet edecek olursak kabul etmeliyiz ki bu Saddam "akıllı" ve "acımasız" bir adamdır. Yapar mı yapar.

Verilen beyanatlar ve onlara duyulan tepkiler ne ölçüde hafiflikle geçirilirse geçirilsin Türkiye'de durum ağırlaşmaktadır. Bu terazi (ANAP) bu sıklığı (çalışanların talepleri) çekemiyor. Durumun günden güne ağırlaşmasına mukabil terazinin çatırdamasının sebebini, üzerinden on yılı aşkın zaman geçmesine rağmen sona ermeyen 12 Eylül rejiminde, bu rejimin muhafızlı-

ğını üstlenmiş bulunan siyasi kadronun vasıflarında aramalıyız. Türkiye açılacağı gelişmeler bakımından tam bir belirsizlik içine düşmüştür. Olayların izahında kullanılan kalıplar eskimiş, kavramların yetersiz kaldıklarını gözlenmiş ve gerçeklerle gerçekleri anlamlandıracak anlayış biçimleri arasında içinden çıkılmaz bir uyumsuzluk ortaya çıkmıştır. Sözkonusu eskime, yetersizlik ve uyumsuzluk hükümet çevrelerinde bir telaş ve çırpınma olarak tezahür etmektedir. Ocak ayının 3'ünde yaşadığımız işe gitmeme eylemine yönetimin cevabı: Panik. Madencilerin meselesinin kolayca çözüme götürülemediği arkasından neyin geleceğinin bilinmemesindedir. İşçiler polis veya askerle çatışmadı. Başbakan görüşmenin önşartı olarak yürüyüşün sona erdirilmesini önerdiği zaman da Zonguldak'a dönüldü. Ama ne 3 Ocak'ta bir taşkınlığın görülmediği, ne de madencilerin pazarlık şartlarını kabul edilebilir hükümeti rahata erdiren. Çünkü meseleleri çözemeyecek olan yönetimin kendisidir. Belki sonu nereye varacağını kimsenin kestiremediği yeni bir başlangıç erteleniyor. Yönetimin elinden ertelemekten fazla bir şeyin geleceği de yok.

Türkiye'de yaşamak cinler, periler ülkesinde yaşamak gibi bir şey haline geliyor çoğu zaman. Kuşkular, güvensizlikler, nereden neyin geleceğini bilememekten doğan bir esrarlı ortamda yaşamak alışageldiğimiz bir şey. Başımıza gelen olağan işlerin sebeplerini de olağanüstü tahrikçilere dayandırmayı bu yüzden kolayca benimsiyoruz. Bir işi ya CIA, ya KGB, ya MOSSAD yapmıştır. Bir takım insanların arkasında ya komünistler, ya masonlar, ya şeriatçılar, ya kilise vardır. İşte maden işçilerinin hak arama mücadelesinin ucunun Saddam'a dayandırılması da böyle bir mantığın sonucu. Gerçekte insanların dünyasını cinli, perili hale getiren kişiler kendi durumlarını izahta ya hakkaniyet veya meşruiyet bakımından zorluk çeken kişiler olsa gerek. Zira gerçeklerle yüzyüze gelmenin kendi aleyhine sonuç vereceğini bilen yine kendileridir. Türkiye'de hepimize korku veren şey

gerçeklerdir. Ben de şimdi bu yazıyı yazarken gerçeklere sıra gelecek diye korkuyorum.

Üzerimizdeki korkuyu atmak için en iyi çare başkalarının korkularından söz etmek. Şimdi ben de öyle yapacağım. Türkiye'de yönetim nadiren gerçek insanların korku veren baskısıyla karşılaşılıyor. Çalışanların ücret artışı istekleri neden telaş ve çırpınma doğuruyor? Çünkü gerçek insanlar, gerçek isteklerde bulunuyorlar ve meselenin çözümüne ancak gerçek tedbirlerle varılabilir. Hükümetin elinden cinli-perili mazeretler 12 Eylül'le alınmıştır. Şu anda etkinlik gösteren iki işçi konfederasyonu, Türk-İş ve Hak-İş solculukla, komünistlikle tavsif edilemeyeceklerine göre onlara ne isim takmalı? Hele Türkiye Birleşik Komünist Partisi yetkilileri iktisadi politika bakımından kendilerinin ANAP'a yakın olduklarını belirtmiş ve ister istemez işçilere sırt dönmeyi bir ana çizgi saydıklarını ortaya koymuşken. Yöneticilerin korkuları burada bitmiyor. Kısa bir zaman sonra tarım üreticilerinin talepleriyle karşılaşmaktan korkuyorlar. Ardından memurların isteklerinin gelmesi tüyler ürpertici. Yönetimin ileri sürebileceği iddialardan biri de doğan rahatsızlığın muhalefet partileri tarafından ortaya çıkarıldığı olabilir. Bu iddia inandırıcı olduğu oranda yönetim adına korkutucu. Çünkü ipleri elinde tutamayışının bir delilini kendi dilinden ortaya dökmüş oluyor. İnandırıcı olmayan bir iddiayı öne sürmekle de aczini bir başka biçimde gösteriyor.

Zor durumda olan, ne yapacağını bilmez hale düşen yalnız yönetim değil. Hepimiz kararsızlık ve tedirginlik içindeyiz. Hepimiz derken görüş mesafesini biraz daha genişletmek isteyenleri kastediyorum. 12 Eylül rejimi Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra politik alanda katedilen mesafeyi yok etmeyi hedefleyen girişimlerde bulundu. Silip süpürdüklerinin yerini tutacak herhangi bir gelişme başlatmaya ise muvaffak olamadı. Bu durum Türkiye'nin Tanzimat'tan bu yana, her dönüşüm aşamasın-

da yaşadığı bir durum. Bir kesintiler, kekelemeler ülkesi Türkiye. Ey aziz ve muhterem okuyucu! Ben de senin karşısında şimdi kekeleyorum ve düşüncelerim kesintiye uğruyor. Yazdığım her paragrafın sonunda şimdi şuradan mı yoksa diğer taraftan mı gitsem diye tereddüt ediyorum. Bu yazıya bir başlık attım ve daktilonun yanbaşımda aldığım notlar duruyor. Attığım başlığın hakkını veren bir yazı yazmak ve aldığım notlardan yararlanmak istiyorum, ama bir türlü olmuyor. Kendi yazımın tepesinde dönüp duruyorum. Masamın üzerinde küçük kağıtlara yazılmış cümleler var. Birinin üzerinde Heidegger'den bir cümle: **Der Mensch ist der Hirt des Seins.** Yani: İnsanoğlu varlığın çobanıdır. Bir başka kağıtta bir Hadis-i Şerif meâli yer alıyor: **Hilafet benden sonra otuz senedir, sonra ısrırcı melikliğe döndür.** (Bunun da Arapçasını yazsan a!) Görüyorsunuz durum ne kadar karışık. En iyisi size aldığım notları olduğu gibi aktarıyorum. Belki mektubumu arzuladığım hacimde yazamam, ama hiç olmazsa niyetimin neleri kapsadığını bir ölçüde aktarabilirim.

12 Eylül 1980'de Türkiye'de ordu devlet yönetimine el koymuştur. Bu byat gerçeği ikide bir tekrar etmenin ne faydası var? Bildiğimiz bu olayın üzerinden on yıl geçti, 12 Eylül 1980'de ortaokula kayıt olmaya hazırlanan çocuklar şimdi üniversiteyi bitirdi. Onlar için artık tarih oldu 12 Eylül. Tarihin anlamını hangi zihinle kavriyorlar? Mesela "ordu" ne demek? İşte korku veren bir cümle. Biz gençliğimizde Sait Faik'in hikayelerinden birinde kahramanlarından birinin kaput giymiş olması yüzünden karakola çekildiğini okumuştuk. Ordu yerine Silahlı Kuvvetler demek daha mı doğru? Acaba devlet yönetimine el koyduunu söylediğimiz kuvvet soyut bir kavramdan mı ibaret? Neden başlarında Kenan Evren bulunan beş general darbe yaptı demiyoruz? Türkiye'de askeri hareketler tarihlerle anılıyor. Fakat şahıslar öncelikle zikredilmiyor. 27 Mayıs, 12 Mart, 12 Eylül gibi. Oysa dünyada askeri rejimlerin ve hatta askeri başarıların bir insanla özdeşleşen adı oluyor. Franko, Peron, Pinochet gibi. Tür-

kiye'de orduya ilişkin etkinliklerin büyük ölçüde anonim karakterde oluşunun bir sebebi olmalı. Düşünülmeye gereken şey üniforma olmaksızın da askeri bir etkinliğin yürürlüğe konabildiği ortamın Türkiye'de ne ölçüde geçerli olduğudur. Bu husus sivil olduğu söylenen cumhurbaşkanının ne kadar sivil, askeri müdahale sonucu ortaya çıkan siyasi yapının sürdürücülerinin ne kadar muvazzaf özellikler taşıdıklarını zihnimize bir soru olarak yerleştiriyor.

Ordu meselesinin doğru anlaşılması muhtaç olduğumuz tarih bilincinin yedeğinde mümkün olacak. Osmanlı devletinin gaza ile olan ilişkisi, yeniçerilik ve onun yerine ikame edilmeye çalışılan yapının özellikleri anlaşılması gerekecek. Belki günümüzü doğrudan etkilemesi bakımından 1922 Ankara hükümetinin askeri karakteri doğrultulmuş edilmekle bir aydınlığa kavuşulabilecek. Tarihin ölü olmadığını farketmiş zaman kimin yerinin neresi olduğu kavramında daha geniş imkanları kullanabiliriz. Ama birisi çıkıp sana ne oluyor, sen bunları kavrama bakalım. Git işine bak diyebilir. Galiba dert de buradan doğuyor. Git işine! komutu alan kişi "hani işim?" diye soruyor.

Dolayısıyla Türkiye'de ülkenin tutacağı istikamet ve yaşayış tarzının belirlenmesi konularını silahlı kuvvetleri bir kenara bırakarak anlamak mümkün değil. Bırakınız anlamayı atılacak adımlarda silahlı kuvvetlerin yerini tespit etmediğiniz zaman kötürüm olursunuz. Nitekim, 12 Eylül 1980 askeri harekatının da 24 Ocak kararlarının uygulanmasını içine alan, böylece başlayıp daha yaygınlaşmayı öngören bir düzenleyici iktisadi misyonu vardı. Harekatın üstlendiği bu iktisadi misyon yeni bir siyasi kadro, yeni görevliler, yeni tavırlar gerektiriyordu. İşin garibi bu yeni tavırlar arasında ordunun misyonunu ortadan kaldırmak gibi bir eğilim de yer alıyordu. Tuhaflık burada başladı ve hâlâ böylece devam ediyor. Eğer askeri bir etkinliğin yüklendiği görev askeri etkinliğin azaltılmasıysa olayın çapraşıklığını varın siz düşünün.

Piyasa ekonomisinin gücünü 12 Eylül'ün hakim kıldığı fiili durumla savunma görevini vekaleten üstlenen ANAP ve şürekâsı 1991 yılında nasıl olduysa milletle yüzyüze geldi. Çekilen sıkıntuların temelinde Türkiye'de yaşayan insanların ordu gücüyle belirlenen çerçevede kalmayı kabul etmelerine rağmen çizilen çerçevenin derde deva olmaması halinde suçun o çerçevede kalmayı kabullenenlerde aranması yatıyor. Yani ANAP dünya sisteminin emrini yerine getirmekle vücut bulmuştur. Yerine getirilen emrin ortaya çıkardığı suçun cezasını yine ANAP çekmekte ve dünya sistemi tarafından cezalandırılma tehlikesiyle yüzyüze gelmektedir. Çalışan büyük kitle karşılaştıkları zorluklara bir çare ararken hiç bir siyasi kalıp öngörmedikleri halde olaylar katıksız bir siyasi nitelik kazanabiliyor. Çünkü geçim derdi gerekçesiyle girilen alanlardaki sıkışmalar genel olarak politikanın eleştirisine varmadan anlaşılıyor.

Toplumun eti kemiği nelerden oluşuyor? Alınan kararlar çalışma hayatının düzenlenmesi demekse bu hayatın devamını sağlayanları gözden çıkararak hiç bir mesele çözülemeyeceğine göre toplumun eti ve kemiği kararların kalkış noktası olmak zorundadır. 12 Eylül'le birlikte gelen ve zaptiyeliğini halen devam ettiren rejim kendi desteklediği yeni şartların mantığına uzak bir biçimde meseleleri hal yoluna gitmeyi denemiştir. Leberalizmin bayraktarlığı iddiasıyla ortaya çıkanlar anti-liberal tutumun en sert sözcüleri olmak zorunda kaldılar. Türkiye'de hepimizi bunaltan bir tıkanma yaşanıyorsa zihinlerin kilitlemesiyle gerçekleşen bir zorluk içindeyiz demektir. Yıllardır sözü edilen alternatifsizliğin açıklamasını kendi dar kalıplarımızın yetersizliği olduğunu bilmemiz gerek. Kavramlarımızı gerçeklerle kısmen bile örtüşmüyorsa değişimin dinamiklerini kavramamıza yarayacak yeni kavramlar peşinde olmalıyız.

İlk farkedeceğimiz şeylerden biri kendi düşüncemize ilişkin esasları birilerinden ödünç alamayacağımızdır. Bunun ıspatı çe-

kilen sıkıntılarının ödünç alman esaslardan doğmuş oluşundadır. Dünyadan haberdar olmak başka toplumların ne halde olduklarını bilmek değil, niçin o halde olduklarını bilmektir. Bu sebeple Türkiye'nin daha demokratik olmasını önermekten önce niçin daha demokratik olması gerektiğini anlamak görevi bize düşüyor. Aynı şekilde neden daha zengin olmalı, neden daha mazbut veya daha pervasız, neden daha adil veya zalim olmalı diye soruyoruz. Kendi siyasetimizin muhtevasını ancak kendimiz temin edebiliriz. İsmarlama muhteva olmaz.

Son on yılda Türkiye'de alınan kararlar ve uygulama biçimleri kimin adına isabetli oldu? Bu sorunun cevabı 12 Eylül muhafızlarını zor durumda bırakıyor. Eğer son on yılın getirdiği değişikliklerden sonra hesap zararlı kapanmışsa bunun bir sorumlusu olmalıdır. 12 Eylül muhafızları sorumluyu buldular: Saddam. Enflasyon düşmedi. Çünkü Kuveyt işgal edildi. Yatırımlar durdu. Çünkü... Görüyorsunuz, bir konuyu artık sonuna kadar ciddiyetle götürmek mümkün değil. Kaçmak için işi hafife alıyoruz. Söylediklerimiz söylenilmesi gerekenler değil. Ülkenin ve halkın çıkarı sözkonusu olduğunda bin dereden su getirerek (ve petrol bularak) bir takım laflar ediyoruz. Yine de telaffuz edilmeyen bazı şeyler var. Hak arayanların ve hakkaniyet isteyenlerin istekleri ortaya çıktığı zaman telaffuz edilmeyen ne? Müslümanların Türkiye'de bu sorunun cevabını arayacak kadar onurlu bir yeri ellerinde tutmaları gerek. Müslümanları 12 Eylül muhafızları arasında görmek istemiyoruz.

ÜÇÜNCÜ DÜNYA SAVAŞI NE ZAMAN OLUP BİTTİ?

4 Ocak 1991 tarihli ve "Ayın Onbeşine Kadar Yeni Birşey Yok" başlıklı cuma mektubunda şu satırlar yer alıyordu: "... Orta Doğu'da ABD'nin veya Avrupa ülkelerinden herhangi birinin doğrudan doğruya katıldığı bir savaşın vuku bulacağına ihtimal vermiyorum. Böyle düşünmemin sebebi, dördüncü dünya savaşına yol açacak tarafların henüz belirginleşmediği görüşünü benimsememdir." Bu yazıyı yazdığım sırada Körfez meselesinin hallinde barışçı çözümlerin sonuç vermediğine dair görüşlerin yaygınlaştığını ve savaş çıkmayacak diyenlerin de ısrarlarından vazgeçen bir havaya girdiklerini biliyorum. Buna rağmen savaş ihtimalinin pek küçük olduğu konusundaki düşüncemi muhafaza ettiğimi belirtmeliyim. Siz bu yazıyı okurken savaş çıkmış olursa, bana bıyık altından gülüneceğini göze alarak diyeceğimi demek zorundayım.

Benim varsayımımın temel dayanağı Avrupa'ya nispeten coğrafi yakınlığı olan Orta Doğu'da Batılı bir devletin müdahil olduğu bir savaşın çıkması için şartların olgunlaşmadığı fikridir. Bu yüzden ABD ile Irak arasında bir çatışma olmasını uzak, ama Irak ile Türkiye arasında bir çatışma olmasını yakın ihtimal kabul ediyorum. 1945'ten bu yana yani yarım asra yakın bir zamandır Avrupa ülkeleri arasındaki sürtüşmeleri sıcak çatışmalara

ra vardırılmamak için azami dikkati sarfediyorlar. Batılı ülkelerin atış poligonları hep kendi yerleşim alanlarının epey uzağında kuruldu: Vietnam, Angola, Afganistan gibi. Buna karşılık 1956 Macar ayaklanması, 1968 Çekoslovakya işgali ve Polonya'da Jaruzelski darbesi Batılı devletler arasında sertleşme sonucu silaha başvurma yoluna girmedi. 1974 yılında Türkiye'nin Kıbrıs'a çıkarmada bulunması bir Türk-Yunan çatışmasını davet etmedi. Eğer böyle olsaydı sözkonusu çatışmanın hangi alanlara yayılacağını kestirmek peşinen mümkün değildi. Orta-Doğu'da Lübnan 1975'ten 1990'a kadar sadece Araplar arasında çatışmalara sahne oldu. Güney Lübnan'ı işgal eden İsrail'in karşısında sadece birbirini tepelemeye çabalayan Arap örgütleri vardı. Kısacası Avrupa devletleri şimdi 3 kadar ateşe ellerini sokmadı. Ya maşa kullandılar veya kestaneleri kendileri için ateşten çekecek bir maymun bulabildiler. İşte bu süre boyunca üçüncü dünya savaşı olup bitti.

Halbuki birinci ve ikinci dünya savaşları Avrupalı ve Amerikalı batıların birbirlerini boğazladıkları savaşlardır. Şimdilik dördüncü dünya savaşının kimlerin canına kastettiğini bilmiyoruz. Böyle bir belirsizlik içinde Körfez'deki dalgın suya bakıp savaş görmek değme falcının hünerleri arasına girmez. Ama görünen savaş falcı istemez diyeceksiniz. Oysa görünen savaş önlenemeyen savaştır aynı zamanda. Birinci ve ikinci dünya savaşları görülmeyen ve önlenemeyen savaşlardı. Üçüncü dünya savaşı ise ne görülebildi ne de önlenemedi. Dördüncü dünya savaşının tarafları henüz belirginleşmediği için görülmesini de, önlenmesini de sözkonusu etmek gereksiz.

Önce "Dünya Savaşı" demekle neyi kastettiğimizi, daha doğrusu bu tabirin altında ne olduğunu bilmemiz gerekir. Avrupa tarihinde bir çok devletin aynı anda birbiriyle savaştığı zamanlar yok değil. Napolyon döneminde bütün Avrupa savaşın içindeydi. Kırım savaşı da bütün Avrupalıların müdahil oldukları bir

savaşı. Nitekim her iki savaş sonrasındaki kongreler Avrupa'nın yeniden düzenlenmesine dönük kararlar almak zorunda kaldı. Bu dönemdeki savaşlara ne kadar çok devleti ve milleti harekete sevk etmiş ve ne kadar çok devletin hayatını ilgilendirmiş olursa olsun "dünya savaşı" demiyoruz, çünkü bu dönemde henüz dünya sistemi kemikleşmiş değildir. Devletlerin ve milletlerin alacağı biçim ile toplumların iç düzenlenmesi arasındaki ilişkide tam bir sarahat yoktur. Daha doğrusu pazar ekonomisi siyasi bir güç olarak icbar edici bir yoğunluğa ve ihtiyara sahip değildir. Birinci Dünya Savaşı piyasa ekonomisinde öncülük eden devletlerin dünyaya getirdikleri yeni standartları mutlak bir biçimde egemen kılabilmek için önlerindeki engelleri temizlemek üzere giriştikleri bir faaliyettir. Yani dünya savaşı, dünya sisteminin yayılma ve etkinleşme gücünün bir gereği olarak yaşandı. Bir görüşe göre Birinci Dünya Savaşı bir sömürge paylaşım savaşıdır. Hiç şüphesiz ki bu savaşın böyle bir özelliği var. Ama bu savaşın temel karakteristiğini ortaya dökecek sebep değil. Zira sömürgelemlerle ilgili alış veriş 18 ve 19'uncu yüzyıllardan bu yana yaşanan bir devletlerarası meseledir ve dünya sisteminin beyni sömürgelemlerin merkezle kurduğu altlık-üstlük ilişkisine dikkatini çevirmiştir.

Dünya sisteminin kemikleşmesi açısından bakıldığında birinci ve ikinci dünya savaşlarını hem birbirinin devamı sayabiliriz, hem de İkinci Dünya Savaşı'nı bir rövanş olarak kabul edebiliriz. Yani bir ve iki numaralı dünya savaşlarında dekor ve kostüm farkı olmasına rağmen aynı oyunun tekrarlandığı söylenebilir. Tarih kitapları dünya savaşlarında kazanan ve kaybeden devletlerin adlarını zikreder, ne var ki her iki savaşta da kazanan Batı medeniyetinin modern zamanlarda ortaya çıkardığı mekanizmalar olmuştur. Mekanizmalar kazanmış ve fakat insanlar kaybetmiştir. En kazançlı çıkan mekanizma piyasa mekanizmasıdır. En çok kaybeden insanlar ise günlük ekmeğini ele geçirebilmek için bu mekanizmaların harekete geçmesini sağlamak

zorunda kalan ve böyle yaptığı için şerefinden fedakârlık etmeye mahkûm edilmiş, tarif edilirken "sıradan" kelimesi kullanılan insanlardır. İki dünya savaşı sonunda dünya sistemi Avrupalı ve Kuzey Amerikalı insanları mekanizmalar içinde hapsederek sindirdi. Türkçe'de sindirmek kelimesi hem hazmetmek anlamına geliyor, hem de korkutarak kabuğuna çekilmek zorunda bırakmak. İki savaş sonunda iki türlü sindirme de gerçekleşti. Ancak bu olumsuz gelişmenin insanları tatmin eden bir çerçevesi de hazırlandı: Avrupa'da ve Kuzey Amerika'da refah seviyesinin yükselmesi ve güvenceye bağlanması.

Maddî görüntüsü ve gerekçeleri ne olursa olsun, dünya savaşlarının Batı toplumları için taşıdığı anlam temeldeki ahlâk çatışmasının dışı vurmasıyla ilgilidir. Hayatın her dalını aklileştirmeye yönelmiş Batı medeniyeti hegemonyaya dayalı ilişkileri de aklileştirmeye ve bu çabasından kısa vadede sonuçlar almaya yöneldiğinde karşısına akıl dışı bir etkinlik olarak savaş çıkacaktı. Öyle de oldu. Dünya sistemi 16. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar her aşamada bir alanı parselleyerek Batılı insanın hayatının her köşesini gayr-i şahsî bir mekanizmanın güdümüne soktu. Aklileşmesini tüzükler ve kontratlar aracılığıyla kemikleştiren Batı'nın "medenî" insanı, şahsiyetini ister istemez gayr-i aklı bir faaliyette arayacaktı. Savaş bu gayr-i akliliğin hem körüklendiği, hem de teselli bulduğu bir mazeretti. Birinci ve ikinci dünya savaşlarıyla insanlık için bir çıkış yolu bulma umudunu kaybeden Avrupa (ve türevleri olan ülkeler) 1945'ten itibaren dünyayı mekanizmaları yöneten ve denetleyen mekanizmalar kurarak baskı altında tutmayı başardı. Metropolü çevreden (periferiden) ayıran özellik metropol ülkelerin görece yaygın refahıydı, ama hem metropol, hem de çevre gayr-i şahsî mekanizmalar, örgütlenmiş aygıt birlikler aracılığıyla yönlendiriliyordu. Üstelik bu mekanizmaların aklı ve tutarlı olmaları gerçekmiyordu. Tek işlevleri hegemonyayı pekiştirmelerinde ortaya çıkıyordu. böylece insanlar BM'li, NATO'lu, CENTO'lu, SEATO'lu, COMECON'lu, OPEC'li, AET'li bir dünyaya hapsoldular.

Üçüncü dünya savaşı işte böyle bir dünyada 1950'li yılların başından 1980'li yılların sonuna kadar olup bitti. Andığımız tarihler yüzünden üçüncü dünya savaşının adına "soğuk savaş" denilen ve ABD ve SSCB arasında (bu ikisi de gerçekte devlet görünümünde örgütlenmiş aygıt birliklerdir) cereyan eden çatışma ve rekabete yakıştırdığımız bir başka ifade olduğu düşünce-sine kapılabilirsiniz. Hayır, soğuk savaşla üçüncü dünya savaşı (bir çok paralelliklere sahip olsalar bile) aynı şey değildir. Soğuk savaş dünya sistemine egemen "Lord" takımının "hür dünya" dedikleri bölgedeki insanları pençeleri altında tutabilmek, bu insanlardaki şahsiyet arayışlarını çarpıtmak için uydurdıkları "demir perde" öcusüyle korkutmalarından, buna mukabil demir perdeyle çevrilmiş toplumları husumet ve gıpta arasında sıkıştırarak sistemin avı olabilecek kıvama getirme çabalarından başka bir şey değildir. Soğuk savaş bittiği için üçüncü dünya savaşı sona erdiği için soğuk savaşa gerek kalmamıştır.

Programı dünya sistemi tarafından hazırlanmış bir düzensiz ayaklanmalar toplamına üçüncü dünya savaşı demek gerekir. Eski Asya-Afrika koloni bölgelerinde kurulmuş devletlerin sermaye paylaşımında daha büyük bir lokma koparabilmek için giriştikleri mücadele en açık ifadesini 1955'te Bandung konferansı buldu. Savaşa bir başka cepheden Latin Amerika'nın da katıldığını hesaba katarsak, otuz yıllık mücadelenin farklı gerilimlerde ve fakat rabıtalı bir dünya savaşı olduğunu anlayabiliriz. Tıpkı ilk iki dünya savaşı gibi üçüncü dünya savaşı da dünya sisteminin çıplak ve kaba maddî çıkarlarıyla milletlerin hayat hakkı arasında cereyan etmiştir. Her üç savaşta da karşı çıkanlar düşmanlarının silâhlarıyla dövüşmeye mecbur bırakılmışlar ve bu tuzaktan kurtulamadıkları için de her üç dünya savaşını da "sistem" kazanmıştır.

Bugün Baska Körfezi'nde ABD askeri yığmağının gerçek sebebi hakkında güvenilir bilgilerimiz yok. Bu bilgiler belki çok

sonra, olaylar "tarih" olduğu zaman sıradan insanlara ulaşabilecek. Kuveyt'in Irak ordusu tarafından işgali ABD askerlerinin yörede üslenmesine güzel bir bahane sağladı. İki olay arasında daha fazla bağlantı aramamak belki daha doğru. Dünya ölçüsünde bir çok yankı doğmasına rağmen meselenin ne dünya sistemi için ne de dünya milletleri arasında hayat hakkı arayışında olanlar için can alıcı bir vasfı yoktur. Benim görüşüm ABD ordusunun Orta Doğu'da üslenmek ihtiyacında olduğu yolundadır. Herşeyden önce bunun ABD ekonomisi için bir gereklilik sayıldığını kabul ediyorum. Akabinde bu ordunun savaşmak yerine tehditte bulunmak üzere ve belki de bekçilik yapmak üzere ABD'ne, dünya sistemine hizmet vereceğini düşünüyorum.

Saddam kabadayılık yapıyor, ama ne ülkesinin genel konumu, ne de yöneldiği hedefler itibariyle dünya sistemine meydan okur bir yere sahip değil. Bunu herkesten çok dünya sisteminin lordları, elbet bu arada ABD ve İsrail biliyor. Irak'ın kendisine hücum edildiği taktirde İsrail'e saldıracığı iddiası sadece bir göstereştir. Eğer çatışma vuku bulur da ABD can kaybına uğrarsa ülke (ABD) içinde büyük bir rahatsızlık doğuracağı kesin. ABD, Irak'a karşı gerek Arap öldürerek, gerekse malzeme üstünlüğü sebebiyle tahribat yaparak başarı kazanırsa başta Arap kamuoyu olmak üzere dünyanın düşmanlığını üzerine çekecek. Körfez'e ABD yanında asker gönderen ülkeler bile "O olsun" demeyecek. Belki İsrail, İngiltere, Suudi Arabistan bile sonuçtan memnun olduğunu dile getirme cesareti bulamayacak. ABD bu kadar gürlü koptu, ayıp olmasın bari deyip savaşı başlatamayacak.

Savaş başlayıp biterse ABD ordusu Orta Doğu'da kalışını uzatmak için başka sebepler bulmak zorunda kalacağı için yeni uzantıların sonuçlarına siyasi bakımdan hazır olmayabilir. Savaş uzarsa Avrupa ülkelerinden hangilerinin hangi mülhazalarla ve açık veya gizli hangi yöntemlerle savaşa bulaşacağı şimdiden

kestirilemez. Çünkü Orta Doğu paylaşım bakımından hâlâ Birinci Dünya Savaşı'nın pürüzleri ile doludur ve İtalya dahil bir çok ülke meseleyle yakından ilgilenmeyi gücü ve çıkarı oranında üstlenebilir. Körfez bunalımı dedikleri olayın savaşa sonuçlanması ancak bir veya birkaç Orta Doğu ülkesinin karşı karşıya gelmesi, birbirlerini tahribe yönelmeleri halinde gerçekleşebilir. Tıpkı İran-Irak savaşında olduğu gibi, batılıların taraf tutan seyirciler olması halinde savaşın mümkün olabileceğini söyleyebiliriz.

Hem Irak'ta, hem Kuveyt'te, hem de Orta-Doğu'nun başka yörelerinde yeni düzenlemeler gerekli ise (dünya sisteminin buna ihtiyacı varsa) bunu bir şekilde elde etme yoluna gidecektir. Irak topraklarına İran, Suriye ve Türkiye'den asker sokmak, sonra bunları geri çekip büyük hakem sıfatıyla İsrail nasıl istiyorsa, Orta-Doğu haritasını yeniden öyle çizmek... Buna ben savaştan demiyorum. Eğer olursa bu, "Görevimiz Tehlike" dizisinden bir bölüm olabilir ancak. Dünya sistemi kendini en güçlü hissettiği bir zamanda, kendine bir meydan okuma sözkonusu değilken, Orta-Doğu'da bir siyasî düzenlemeye gidecekse eğer, bundan çıkaracağımız sonuç dünyanın artık dünya savaşlarını geride bırakan bir evreye girdiğidir. İnsan şahsiyetinin sıfır noktasına geldiği ve yalnız mekanizmaların hareket ettiği, insana benzer yaratıkların bu mekanizmada önemsiz unsurlar haline geldiği yeni bir evre.

Dünya sistemi yürüttüğü ve galip çıktığı üç dünya savaşı boyunca insanı şahsiyet sahibi kılan özellikleri toplum hayatının etkin noktalarından silmeye yöneldi. Bunun dünyada bir insan çölü doğurduğunu görüyoruz. Benim itikadım Müslümanların bu insan çölünde birer kum tanesi olmayacaklarını bana öğretti. Şahsiyeti trpülenmiş bu insan çölünde vahaların olduğuna inanıyorum. Zaten dördüncü dünya savaşından sözlediğim de bu sebeptendir. Savaş alanını olduğu kadar, savaş araçlarını da müs-

lumanları seçtiği, dünya sisteminin tuzaklarından salim kalmış bir akıl ve eylem düzeyinde yapılacak şeyler vardır. Bu yapılacak işlerin peşinde olmak, bizim görevimiz. Görevimizi ancak müslümanca bir aydınlanmanın en büyük imkânımız olduğunu farketmekle yerine getirebiliriz. Yani aklımızı, elimizi ve kalbimizi aynı istikamete çevirerek.

KIRLENMİŞ BİLİNÇLERİN SAVAŞI

Tahminlerimde yanıldım ve savaş çıktı. Basra Körfezi'nde biriken büyük askerî güç kendini tutamayıp ihtilâl oldu. Olayların bundan sonraki akışı hangi yönde seyredecek ve bölgede yaşayan insanların karşı karşıya kalacakları durumların belirleyicileri nelerdir? Bu konularda herhangi bir açıklığa varmak zordur ve gittikçe de zorlaşmaktadır. Eğer olan biten belli bir takım odakların kesin denetimi altında cereyan etmekte ise bu odaklar hadiselerin açıklığa kavuşmasıyla değil, sonuçların kabul ettirilmesiyle ilgilenecekler. Tersine ise, yani güçlü olanların bile tam denetim kuramadıkları bir gelişmeyle içiçe isek durum günden güne açıklık kazanacağına daha karmaşıklaşacaktır. Belli ki kimsenin bir açıklığa varmak gibi endişeler taşıdığı yoktur. Bu yüzden de karmaşıklıktan kurtulma çabasını birilerinden beklemek gereği duyulmuyor. Körfez'de savaş çıkmasına ihtimal vermiyorum derken dayandığım akıl yürütmenin bugün de, gerçekten kimlerle kimler arasında vuku bulduğu anlaşılmayan savaş devam ederken geçerli olduğunu düşünüyorum. Belki delillerimi tersine çevirerek doğrulamaya çalışabilirim. Çevir kaz yanasın. Orta-Doğu'da hak iddia eden güçler çatışmaya girecek ölçüde belirginleşmediği için savaş çıkması ihtimali pek düşük demiştim. Şimdi şöyle diyebilirim: Savaş durumun muhafazası için yani gerçekten çatışması beklenen güçlerin belirginleşmesini önlemek üzere çıkmıştır.

Hatırlanacağı gibi sekiz yıl süren ve bir başka belirsizliğin hüküm sürdüğü İran-İrak savaşı sırasında ve bilhassa savaşın kilitlendiği durumlarda şöyle yorumlar yapıyordu: "Savaşı iki taraftan biri kazanamaz, ama eğer bir taraf mutlaka kazanacaksa o taraf Irak olmayacaktır. Savaşı iki taraftan biri kaybedemez, ama bir taraf mutlaka kaybedecekse kaybeden taraf İran olmayacaktır." Bu sözler meselenin asla açıklıkla konamıyacağını en gerçekçi tarzda yansıtabiliyordu. Eğer asgarî seviyede açıklık istiyorsak yukarıda ifade edilen yorumu Irak'ın kaybetmesi ve İran'ın kazanması en büyük ihtümaldir cümlesine tercüme edebiliriz. Ne yazık ki böyle bir tercüme yapılmadı, yapılamadı, çünkü gerçekli olan asgarî miktarda bile olsa açıklık değil, azamî ölçüde karmaşıklık. Meselenin çözülmemesi için çaba harcanıyordu ve bu çabalar sonuçlarını verdi. İran-İrak savaşı süresince savaşı kaybetmesi imkânsız olan İran bugün dolaylı bir biçimde savaşı kazanması imkânsız olan Irak'ı destekliyor. Acaba bu neyin göstergesidir? Bence İran yöneticileri bölgede oynanan oyunlar hakkında acı tecrübeler edinmişler ve İran devrimi dahil Orta-Doğu'da kimin elinin kimin cebinde olduğunun hiç bir açıklaması olmadığı karmaşık bazı oldu-bittiler dizisinin devam ettiğini anlamışlardır. Irak yönetim mekanizması da aynı kafa karışıklığına uğramış durumda. Müttefik Batı gücünün emir eri durumunda bulunan Saddam bugün emrine girdiği ittifakla çatışıyor gibi görünüyor. Kâfirlerin kirli bilinci yalnız Müslüman topraklarını kirletmek için Orta-Doğu'da üstlenmiş kirli kâfir askerlerini "konuşlandırmaya"(!) yaramıyor, kâfirler sularımızı, havamızı, göklerimiz kirlettikleri kadar bilincimizi de kirletiyorlar.

Uğradığımız bilinç kirlenmesinden arınabilmek için duadan ve takvaya yönelmekten başka bir imkâna sahip değiliz. Eğer bilincimizi arıtacağız diye siyasi kombinczonların inceliklerine nüfuz etmeye çalışır, yeni, original, benzersiz yorumlar yakalamaya çalışırsak bildiklerimizle gerçekleştirenler arasındaki uyuş-

mazlık yüzünden bilincimizin biraz daha bulanacağını, kirlenmenin biraz daha artacağını söylemek mümkün. Ne var ki bilinç kirlenmesini kendimizden uzak tutabilmek için bir türlü bilinçsizlik peşinde gitmenin bize fayda sağlamayacağını da hesaba katmak gerekir. Olaylara ve düşüncelere bigane kalarak bilincimizi arıtamayız. Benim kınayarak eleştirmeye çalıştığım husus karmaşıklığın karmaşıklığa katkıda bulunarak giderilemeyeceği yönündedir. Alacağımız ilk tedbir bize kitle iletişim araçlarından ulaşan telkinlerin güvenilir olmadığını farkedecek kadar meseleyle ilgilenmektir.

Hem ilgilenmek, hem de sürüklememek. Bunu nasıl başarabiliriz? Sanırım yapabileceğimiz şey ortaya çıkan bilinç kirlenmesinin kaynakları hakkında fikir sahibi olmaktan ibaret. Orta-Doğu'daki savaşa sadece petrol savaşı diyemeyiz. Sadece ABD ile Avrupa güçlerinin gizli paylaşım savaşı olduğunu söyleyemeyiz. Müslüman halkın yeni bir uyanış aşamasına gelmesini önlemek üzere yürütülen danışıklı dövüş (belki de bir tabikat) olmaktan ötede bazı hedefleri olan bir savaş bu. İsrail'in genişleme plânlarına zemin hazırlamak üzere bazı engellerin kaldırılması ve çözülmesinde İsrail'in menfaati bulunan yeni pürüzlerin devreye sokulması faaliyetinden fazlasını içine alan çatışmaları yaşıyor Orta-Doğu. Bunların hiçbiri değil, ama hepsi ve bizim dışında kalan daha da fazlası. Böylesine çok sebepli, böylesine çok katmanlı ve böylesine çok cephele bir savaşın bilinç kirlenmesi ortaya çıkarmasından daha kolay bir durum düşünülemez.

Haddinden fazla unsurun üstüste bindiği ve içiçe geçtiği Orta-Doğu'nun rahatsızlığında hangi ana etmenlerin bulunduğunu gözünü aldığımız zaman meseleyle ilgimizi korumakla birlikte istemediğimiz yönde sürüklenmekten kaçınabilecek bazı tutamak noktalarına sahip olabiliriz. Israrla akılda tutmamız gereken birinci husus Orta-Doğu'nun aradan geçen yetmiş aşkın se-

neye rağmen bir Osmanlı terekese durumunda oluşudur. Bunu meselenin Türkiye'yi birinci dereceden ilgilendirdiğini vurgulamak için değil vakianın çözüme götürülmemiş bulunduğunu vurgulamak için belirtiyorum. Orta-Doğu bir Osmanlı terekesidir ve kesin paylaşımı yapılmamıştır. Rusya 1917 İhtilâli yüzünden içişleriyle meşgul olduğundan bölgede paylaşma katılamamış, İtalya Avrupa devletleri arasında gücünü hissettiremediği için vadedilen hissesini elde edememiş, Fransa o dönemde Orta-Doğu uzmanlığında İngiltere'nin gerisinde kaldığı için kârlı çıktığını sandığı yerde zarara girdiğini çok geç anlamıştır. Orta-Doğu'da petrol, nüfuz, ticaret kolaylığı ve siyasî yapılanmada model oluşturma bakımından İngiltere Birinci Dünya Savaşı'nın tek galip ülkesidir. Bu galibiyetin kirasını daha sonra İsrail zimmetine geçirmiştir.

Akılda tutulması gereken ikinci husus temelde devletler kukunu ilgilendiren tespitlerle sonucu etkileyen veriler sağlanıyor olmasına rağmen ortalıkta ideolojik ifadelerin siyasî etkisinin daha baskın olduğu inancının yer almasıdır. Sahte sınırlar, sahte devletler ve sahte "millî" (?) menfaatler hem kitle iletişim araçlarının doldurma muhtevasını teşkil etmekte, hem de siyasî aktörler maskelerini ideolojik boyalar sürünmüş bir şekilde takınmaktadır. Bir yanda Arap milliyetçiliği, bir yanda İslâm radikalizmi, bir yanda anti-siyonist hedefler, bir yanda emperyalist güdümlü yerel menfaat tezleri vardır. Bilinç kirlenmesine en fazla etki eden durumun fiili paylaşım girişimleriyle ideolojik ifadelerin geçişmesinden doğduğunu söylemeliyiz. Bölgede (Türkiye'yi doğrudan ilgilendiren) hiç bir başka ideolojik yönetim yoktur. Bölgenin geleceğini ilgilendiren siyasî oluşum hakkında teorik hazırlıklar kasten ve titizlikle geri bırakılmıştır.

Bilinç kirlenmesi daha önceden başladığı için Araplar'ın ve müslümanların teorik olgunluğa ulaşmalarına yardımcı olacak bütün örgütler (FKÖ, İhvan-ı Müslimîn, Hizbû't- Tahrîr ve daha niceleri) istikrarsız, tutarsız ve insicamdan mahrum bir işleyişe

uğrattı. Bunların bazıları daha sağlıklı örgütlenmeye gidilmesi için doğrudan doğruya emperyalistlerin girişimiyle düzene bağlandı. Bazıları sağlıklı gelişme gösterme ihtimali görüldüğü için emperyalist müdahalesiyle çok parçalı ve dolayısıyla birbirini köstekleyen dağınıklık içindeki örgütler haline düşürüldü. Arap dünyası ve müslümanlığı ön plâna çıkarma gayreti gösteren unsurlar bir **büyük birim** anlayışından uzak tutulduğu için büyük bir birimin sonuç alıcı etkinliğinden mahrum kaldılar.

Üçüncü ve anlaşıldığı taktirde bilinç kirlenmemizin artışı önleyebilecek husus iktisadî düzenlemelerle ilgilidir. Orta-Doğu IMF ve Dünya Bankası'nın operasyonlarını yapılarında taşıyabilecek oluşumlardan uzak kaldı. Bu iktisadî kuruluşların Orta-Doğu'ya ve Arap dünyasına etki etmedikleri anlamına gelmez. Petro dolarların sadece bu kuruluşların işini kolaylaştırdığını düşünürseniz tersi vuku bulmuş diyebilirsiniz. Ne var ki, Arap dünyası İkinci Dünya Savaşı sonrasında Batı ve Orta Avrupa'nın ve son birkaç yıldır Doğu Avrupa'nın maruz kaldığı iktisadî kurumlaşmanın yaptırımları yoluyla toplumun uysallaştırılması işlemini hakkıyla yaşamadı. Bunun yaşamasına yetecek gelişme düzeyinde değildi. Şimdi Arap dünyasının bir "managerial development" yaşaması bekleniyor. Ancak bu gelişmeden sonra İsrail bütün bölgeyi tam tamına sultanı altında tutabilir. Bu konudaki öncülüğün Türkiye'den beklendiğini de bilmemiz gerekir. Türkiye'nin Arap âlemiyle iktisadî ilişkilerini sıkılaştırması sadece belli kurumsal etkinliklerin doğrudan Batılı operasyonlarla sonuca bağlanamayışının bir gereği olarak öne sürülebilir.

Kirlî bilinç iki taraflıdır. Bu yüzden şu anda Orta-Doğu'da yürütülen savaşa kirlenmiş bilinçlerinsavaşı demek zorundayız. Saddam sadece bir bahanedir ve bunu gönüllüce üstlenmiş benzemektedir. Saddam'dan nefret eden Hristiyan veya Yahudi kökenli insan veya müslüman kökenli olup da Saddam aleyhtarlığını siyasî grüşlerinin ortasına yerleştiren insan; Şaddam'a iyi gözle bakıp, ne de olsa ABD, İsrail ve genel olarak Batı'ya karşı

kavga vermektedir diye yorumlar yapan ve hatta daha da ileri gidip O'nun cihad ettiği görüşüne kapılan insanaynı oranda bilinç kirlenmesinden nasibini almış sayılır. Kirli bilinç kirli bilinçle çarpışıyor. İşin aslını bilenler de bundan doğacak sonucu kapmak üzere tetikte bekliyorlar. Bu arada çekilen acılar, yanan canlar, altüst olan beklentiler ve fakirleşen insanlar savaş sonrasında birilerinin sermayesi olacağına benzer.

Türkiye bilinç kirlenmesinden derin bir biçimde etkilenmiş olan ve bir bakıma kayıpları azamiye çıkmış olan bir ülke. Bu durumdan yeni bir gelişme için bazı dayanak noktaları sağlanabilecek midir? Yoksa Türkiye kötünden betere uzanmanın zevkine mi taliptir? Bu soruyu herkesin ciddiyetle kendine sorması gerek. Körfez savaşı dolayısıyla hiç olmayan bir şey oldu ve bu olan ülkede ne okur-yazarlar arasında ne de büyük sayıda insan içinde geniş yankılar uyandırmadı. Olan şudur: Türkiye Cumhuriyeti kuruluşundan bugüne kadar ilk defa bir dış politika meselesinde iktidarı ve muhalefetiyle müşterek bir karar alamadı. İlk defa Türkiye içinde beynelmilel odakların iki ayrı zümresine mensup güçlerin ağırlığı hissediliyor. Şimdiye kadar "bu bir millî meseledir" denildi mi akan sular dururdu. Bugün ise iki "millî" tutum var. Biri diğerini açıkça suçlayabilen iki millî anlayış. Acaba gerçekten millî anlayışı her ikisinin de dışında, kendini kirlenmekten korumuş bir bilinçte mi bulabileceğiz?

Osmanlı terekisinin en modern şartlar muvaceshesinde bir kez daha ve belki sarsıcı bir sonuca varacak şekilde paylaşılması Osmanlı Devleti'nin elinde kalan son parçada yürürlükte olan yönetime nasıl etkisi olacak? Acaba Türkiye tarihin yükünü taşıma gücünü gösterecek unsurları yapısında koruyor mu? Acaba bu ülkede yeniden millet olma canlılığının önemini kavrayacak bir özlem bazı insanların müktebesinde midir? Bütün olumsuz etkilerine rağmen kirlenmiş bilinçlerin savaşı bize yeni bir arınmanın yollarını açacak kolaylığı sağlasa bari.

SAVAŞA HAYIR AMA BARIŞA DA HAYIR

Şahin misiniz yoksa kumru mu? Kitle iletişim araçları yoluyla üzerimize çullanan Anglo-Amerikan şartlanmaları böyle bir tercihle karşı karşıya imişiz gibi bir hava getiriyor. Doğrusu bu derece bulanık ortamda iki kuştan birini kendimle özdeşleştirmek bana kuş beyinli olmakla aynı kapıya çıkarmış gibi geliyor. Baska Körfezi'nde devam ettiği söylenen ve gözlenen bu anlaşılmaz savaşın elbette karşısındayım. Ne var ki bu savaşın galibi tarafından getirilecek barışa daha çok karşı olmam gerektiğini düşünüyorum. Çünkü savaşın cereyan tarzındaki karmaşıklık ve çarpıklık, çatışma sona erip de sözüm ona "barış" masasına oturulduğunda mevcut durumun daha da çarpıklaşmasıyla, karmaşıklığın katmerli hale gelmesiyle sonuçlanabilir.

Görünürde müttefikler yani Birleşmiş Milletler Teşkilatı'nın kararlarının uygulanmasında ittifak etmiş olanlar Saddam rejimine karşı savaşıyor. Acaba gerçek bu mu? Dünya kamuoyu kitle iletişim araçlarının imkanlarıyla oyalanıyor ve ilgiler füzelere nerelere düştüğü veya düşmediği, kaç ton bomba harcandığı, kaç ton petrol akıtıldığı noktasında toplanıyor. İnce bir diplomasinin yürürlükte olduğu söyleniyor, ama bu diplomasinin muhtevası gözlerden saklanıyor. Biraz dikkat sarfedenler bütün vukuatın bir perde arkası olduğunu fark ediyor belki, ama o kadar. Dostlukların ve düşmanlıkların nelerden kaynaklandığını

açığa çıkaracak bilgiler sergilenmiyor. Savaş sürerken bir aldatmacaya maruz bırakıldığımızı anlayabiliyoruz, böylese bu aldatmacanın uzantısı olarak varılacak barışın bize beterin beteri varmış dedirtebileceğimi şimdiden fehmedebiliriz.

Enayi yerine konuştuğumuzu memnuniyetle karşılayan insanlardan değilsek şunu hatırla turalım ki Orta-Doğu'da bugün yaşadığımız çarışma belli bir sürecin sadece bir parçasıdır. Sözkonusu sürecin bir önceki aşaması Doğu Avrupa'nın bir blok olmaktan çıkarılması veya bir blok olarak çöküşünün temin edilmesidir. Diyebiliriz ki Doğu Avrupa bir blok olma özelliğini korusaydı, Orta-Doğu'da şimdiki operasyon girişimi göze alınmazdı. Çavuşesku, Jifkov, Hoenecker birer Saddam mıydı? Bu soruya yerine göre evet, yerine göre hayır diye cevap verilebilir. Konumuz bu değil. Bugünkü konumuzun iki esas maddesi var: Birincisi enayi yerine konulduğu zaman bundan memnuniyet duyan insanlar, ikincisi, Orta-Doğu'ya barışı kimin ve nasıl getireceğidir.

Bazı insanlar enayi yerine konulmaktan memnuniyet duyuyor ve soruyorlar: Körfez savaşında hangi tarafı turalım? Benim içimden onlara şu karşı soruyu sormak geçiyor: Doğu Avrupa'da Sovyet uydusu rejimler çökerken iki taraftan birini tutuyor mu idiniz? Bu sorularla meselenin düğümlendiğini sanıyorum. Ortalıkta bir kılıç darbesiyle kör düğümü çözülecek bir İskender olmadığına göre bize yalnızca ortada bir düğüm bulunduğunu görmek düşüyor. Böylece bizi enayi yerine koyanlara memnuniyetsizliğimizi belirtebiliriz. Doğrusunu isterseniz bizim memnuniyetsizliğimizi ortaya dökmemiz sonucu pek fazla etkilemeyecektir. Bazıları der ki "faziletin mükâfatı kendisidir" yani fazilet sahibi insan bunu elde etmekle yeterince mükâfatlandırılmış olur. Kimilerine göre de bu sadece bir züğürt tesellisidir. Şöyle veya böyle enayi yerine konulmaktan memnuniyet duyanlar arasında yer almamak insan ruhuna bir tatmin, bir tür istikrar temin ediyor. Gelin orada mustakar kalalım.

Körfez savaşı dolayısıyla bazı hususların dikkate değer hale geldiğini vurgulamak göre. Öncelikle Türkiye dahil bir çok ülkede icra mekanizmasıyla yani yürütme gücüyle toplum organizasyonunun diğer birimleri arasında bir ahenksizliğin, bir çeşit çatlamanın vuku, bulduğunu görüyoruz. Meselâ Türkiye'de Turgut Özal'ın tavrıyla, Fransa'da François Mitterand'ın tavrı benzerlikler gösterirken, her iki ülkede de farklı bir milli yaklaşım bulunduğu gözlemlenebiliyor. Yönetim mekanizmasının fiilen tutturduğu yön ile toplum işleyişinin muhtaç olduğu yn arasındaki basınç farkı her ülkede, o ülkenin zel durumuna uygun bir biçimde yürürlükte olduğu söylenebilir. Savaş eğer bu çatlaklı ortaya çıkarmaya yaradı ise barış bu çatlaklın yamanmasına yarayabilir. Böylece barışın savaştan çok daha şiddetli olacağını söylemek imkân dahiline giriyor.

Dünya sistemi devlet organizasyonlarını kendine bağımlı kılmakta zorluk çekmemiş. Sistemin kendi tabiatına uygun olarak şirketler ve nispeten özerk kurumlar aracılığıyla gerçekleşen muhalefet henüz olgunluk safhasına varmadan "teşhis" edilebiliyor. Dikkat ederseniz böyle pürüzler daha çok İkinci Dünya Savaşı'nın mağlupları ve küskünlerinin topraklarında ortaya çıkıyor. ABD, İngiltere, Kanada, Belçika ve Hollanda gibi ülkelerde şirketlerin sistem tarafından içselleştirilmesi tamamlanmış. İşte Körfez savaşı sonucunda varılacak barış aynı akıbete Alman, Fransız ve İtalyan şirketlerinin de uğramasıyla noktalanabilir. Devlet organizasyonlarıyla haşarı şirketler arasındaki çatlak onarılırken barışın "pazar paylaşımı" alanında gerçekleşeceğini hesaba katmalıyız. Yani dünya sisteminin yörüngesinden sapsması daha zor ama kâr marjı eskisinden daha fazla güvenceye bağlanmış şirketlerin barışıyla karşı karşıya kalabiliriz. Eğer Orta-Doğu'nun siyasi haritası değişecekse bunu yeni ticarî nüfuz sahaları öyle gerektirdiği için yapabilirler. Haritanın değişmesi demek ticari nüfuz sahalarının yeniden tespit edilmemesi

demek değildir. Sınırlar aynı kalarak da ticarî paylaşım gerçekleştirilebilir.

Orta-Doğu'da Körfez savaşı sonunda gelecek barışın yürürlükteki çatışmadan daha ezici, daha baskıcı sonuçlar doğuracağını düşünmemizin bir sebebi de savaş sırasında bütün ideallerin geri plana itilmiş olmasıdır. Savaşıyor görünen taraflar eski veya yeni, haklı veya haksız, tutarlı veya tutarsız ilkelerin takipçisi değildir. Sözde bazı ilkeler telâffuz edilse de her taraf için "ideolojik" yaklaşımlar yakaya belli belirsiz iliştilmiş, iğreti durduğu her haliyle belli olan birer rozet gibidir. Enayi yerine konulmaktan memnuniyet duyanlar hariç hiç kimse Saddam'ın veya Bush'un ilkeler adına hareket ettiklerine inanacak gibi değil.

Savaş görüntüsü altında ekranları, basılı kağıtları bezeyen lider pozisyonundaki insanların dışında, nümayişlere ve kamuoyu tepkilerine malzeme olan çok sayıdaki insanların da ilkeler ve tutarlılık gözederek seçilmiş hedefler doğrultusunda hareket ettiklerini, bilinçli bir kazancı göz önüne alarak eyleme geçtiklerini ifade etmek de mümkün değil. Diyebilirsiniz ki savaş durumu bir hamle zamanının göstergesidir, insanlar bu dönemlerini tefekkürle değil hareket kabiliyetlerini ortaya dökerek geçirirler. Tartışarak düşünceleri geliştirmek değil ani karar vererek karşı-sındakine darbe indirmektir savaşta esas olan. Burası doğru, ama sözkonusu ani kararı kendine en faydalı olacak biçimde verebilenler daha önceden ilkeler, tutumlar ve istikametler konusunda tartışarak düşünceler geliştirmiş bulunanların arasından çıkar. Diyelim ki ABD ve müttefiklerinin müslümanların yaşadıkları topraklara ateş yağdırmasını protesto edeceksiniz... Bunun için bile başlangıçta müslüman kimlik konusunda bazı açık seçik düşüncelere ulaşılmış olmanız ve bu düşünceleri belli sayıda insanla paylaşıyor olmanız gerekirdi. Bu kadarını önceden başaramamışsanız elinize geçen yalnızca belli yerlerde ve belli zamanlarda kullanılacak "güruh"tan fazlası değildir. Her tür-

den cemaatin müdavimlerinin sayısında bir artış gözlemlendi mi? Sanmıyorum. Haberlerin yorumunda daha temelli esasların aranması yolunda bir eğilim belirdi mi? Sanmıyorum. Kütüphanelere, arşivlere ilgi arttı mı? Hiç ama hiç sanmıyorum. Bu yüzden diyorum ki savaşın ardından gelen barış çürütücü ve yozlaştırıcı olacaktır. Eğer bu yozlaşma hissedilmezse bunun sebebini çürümenin çürümüş bir bedende cereyan edişiyle açıklayabiliriz.

İşin aslını ararsanız ilkelerden ve insanî hedefler benimseyerek bazı programlar dahilinde ilerleme düşüncesinden kaçan ve böyle yaşama yolları arayanları dumura uğratmayı seçen müttefiklerdir. Bu konuda en ciddi dersi İkinci Dünya Savaşı dolayısıyla almış görünüyorlar. Çünkü bu savaş içinde ve elbette öncesinden tartışma konusu olan Batı burjuva medeniyetinin anlamı, karakteri ve geleceği idi. Batı medeniyetinin akıbetine ilişkin yorumların geçerli ve isabetli olması şart değil. Müttefiklerin ürkerek önlemeye çalıştıkları felsefe, sanat, politika alanında meselenin ele alanışı, tartışmaya açıktır. Savaş çıkarmakta acele edip ateş kismaya başladılarsa ilk sebebi düşünceyi tükama çabalarında, düşünme yollarını saptırma niyetinde aramalıyız. Barışın da bu usulle bir oldu bitti şeklinde dayatılması isteniyor. Turgut Özal'ın felsefi kapasitesi ve tarih bilinci seviyesinde bir barış düşünün.

Düşünce gelişkinliğinin ve alınan kararlarda temellere uzanan bir tarih bilincinin rol oynadığı bir ortamda savaşın da barışın da kaba kuvveti sınırlandıran bir çerçevesi bulunur. Bu demek değildir ki gelişmiş düşünceler ve tarih bilinci zulmü, cinayeti, katliamı önleme gücünü gösterebilir. Hayır savaş her türlü kötülüğün, kötüye kullanımın yolunu açar insanlara. Ancak gelişmiş düşüncelerin ve tarih bilincinin yer bulduğu ortamlarda insanların seçmelerinin hangi bölgeye dahil olduğu açıklıkla farkedilebilir. Birinin nedeni canî, zalim ve katil olduğu gerekçeleriyle gösterilebilir. Savaşan insanların kendi savaş gerekçeleri dolay-

sıyla dokunulmazlık bölgeleri vardır. Her iki taraf birbirlerinin gerekçelerini yerinde bulmayacaklardır. Zaten bu yüzden savaşa tutuşmuşlardır. Ama ilkeler ön sırada yer alır. Barış da kazanan tarafın ilkelerinin baskın duruma gelmesi anlamı taşıdığı için kaybedene bile haklar tanıyan bir çerçevede kurulur. Kazanan tarafın kendi ilkeleri bakımından ikiyüzlülük etmesi, gücüne dayanarak yeni aldatmacalar uygulaması ayrı konu.

Dünya sisteminin lordları Doğu Avrupa rejimlerini çökertir çökertmez Orta-Doğu'da savaş çıkarmakla Batı medeniyetinin geleceğini tartışma alanına getirmeden dünyadaki yeni düzeni (hep yenileşen sistemi) pekiştirme yoluna girdiler. Barışın canavarlığı buradan doğuyor. "Komünizm çöktü, şimdi sıra kapitalizmde" diyenler de "Devletçi sosyalizmden vazgeçtik, Doğu Avrupa'da demokrasinin zaferi yaşanıyor" diyenler de dünya sisteminin tuzağına düşmüşlerdir. Dünya sistemi onları bir sonraki aşama için yani Orta-Doğu'ya yeni düzen getirme çabaları için birer yan güç olarak elinin altına almıştır. ANAP ile TBKP'nin ittifakı Orta-Doğu'da yeni düzen tesisi sırasında bazı kalıntı pürüzlerin ortadan kaldırılmasına dönüktür. Yani savaşa hayır, ama barışa evet demek önce Doğu Avrupa'da, sonra Orta-Doğu'da girişilen sistem doğrultusundaki operasyonların peşinen kabulü demektir.

Şöyle bir soru akla takılabilir: Neden özellikle Doğu Avrupa'daki rejim değişikliklerini öne çıkarıyoruz da SSCB'nin glastnost ve perestroykasını bahis konusu etmiyoruz? Yani dünya sistemi SSCB'yi yeni bir düzene sokmayı başardığı için Orta-Doğu'da daha geniş bir manevra alanı elde etmiştir demiyoruz da dünya sistemi önce Doğu Avrupa'yı tesfiye etti ve ikinci aşama olarak Ortadoğu'yu ele alıyor demekteyiz? Böyle bir ayırım yapmamızın sebebi Doğu Avrupa rejimlerinin tıpkı "hür dünya"daki haşarı şirketler gibi sistemden kaçamaklı bir hatta seyretmiş bulunmaları ve sistem denetiminden dolayı bağımlılıkla-

rı yüzünden bir ölçüde salim kalabilmiş olmalarıdır. Eğer Polonya ve Çekoslovakya'nın ve özellikle Romanya'nın demokratikleşme öncesi ve sonrasında İsrail'le ilişkilerini karşılaştıracak olursanız Orta-Doğu meselesiyle Doğu Avrupa meselesi arasındaki sıkı bağlantıyı hemen farkedebilirsiniz.

Önce Doğu Avrupa'da neler olduğuna bakalım: a) Devlet olarak Doğu Avrupa ülkelerinin patronu değişti. Yeni patron borç vererek siyaset dikte eden bir yol izliyor. b) Doğu Avrupa ülkelerinde şirketlerin söz hakkı doğdu, batı kökenli şirketlerin gücü arttı. c) Sıradan insanların ve toplum örgütlerinin piyasaya bağımlılığı çoğaldı. Gündelik kararların verilmesinde mal ve para dalgalanmalarının rolü büyüdü. Bu gelişmelerin savaş sonrasında Orta Doğu'ya getirilecek yeni düzen (barış!) açısından anlamı da şöyle: a) Galiplerin ellerini kollarını sallaya sallaya kurumlara müdahale etmesi karşısında toplumun çıkarlarını korumak üzere direnişte bulunacak hiçbir güç koalisyonu olmayacak. b) Sonuç ne olursa olsun, yani savaş sonrasında sınırlar değişsin veya değişmesin yeni düzenden yararlanacak olan şirketlerdir. Batılı şirketler sadece silah ve mal satmada değil, yeni işleyiş getirmede Orta-Doğu'nun iplerini daha çok ellerinde tutacaklar. c) Piyasaya bağımlılığın artışıyla birlikte toplum örgütlerinin güdülmesi ve halkın cendere altında tutulması daha sıkı bir disiplin altında cereyan edecek.

Bütün bu mülâhazalar bizim savaşa hayır dediğimiz kadar, hatta ondan daha fazla barışa da hayır dememizi gerektiriyor. O halde ne yapalım diyenler olduğunu biliyorum. Ne mi yapalım? Bahçemizi ekelim.

DAVANIZ VARSA DOSTLARINIZ DA VARDIR

Ben yalnızca Basra Körfezi'nde savaş çıkmaz yolunda tahminde bulunmakla kalmadım, aynı zamanda daha Saddam Hüseyin Kuveyt'e asker sokmasının hemen ardından ortaya çıkan olaylara bunalım veya kriz adı verilmesine de karşı çıktım. Bana göre savaş öncesinde bir Körfez krizi yoktu. Zira herhangi bir kriz veya bunalım sözkonusu durum karşısında karar vermede çekilen zorluk dolayısıyla doğardı. Oysa bence Saddam'ın Kuveyt'i ilhakı Batı güçleri için iki yönlü kazanç getiren bir iş sayılırdı. Önce elinde sermaye ve hisse senetleri biriktirmiş bir Kuveyt ortadan kalktı, (bugünden sonra "kurtarılacak" Kuveyt hiç bir zaman eski durumunu koruyamayacak) sonra Saddam büyük bir Amerikan ve Amerika müttefiki silahlı gücünün Orta-Doğu'da üslenmesine bir mazeret ve bahane sağlamış oldu. Bu silahlı gücün savaş çıkaracağını düşünmüyordum. Çünkü bu güç Orta-Doğu'da yeni bir **status quo** temin etmenin sadece zorlayıcı unsuru olabilirdi. Bence daha önemlisi Osmanlı terekesinde hak iddia eden Avrupa güçlerinin muhtemel taleplerinin sıcak savaşı önleyeceği varsayımı idi. Benim feci bir şekilde yanıldığım nokta burası. Sanıyordum ki dünyada hâlâ bir Avrupa vardır. Meğer yokmuş ve Avrupa Topluluğu denilen birlik topluluğa katılan milletlerin iplerini dünya sistemini yöneten lordların eline teslim etmenin bir icra mekanizması imiş.

Dünya kamuoyunu savaşın seyriyle oyalarlarken sistemin lordları yeni düzenden başka şeyle meşgul olmuyorlar. Çünkü esas olan bu idi. Yani savaş öncesinde bir kriz yoktu. Karar peşinen verilmişti. Beni çok inatçı ve kendini haklı çıkarmakta pek fazla direnen biri kabul etmezseniz diyeceğim ki gerçek anlamıyla savaş Orta-Doğu'da çıkmış da değildir. Savaş denilen şey tek tarafın denetimi yapılabilen bir askerî hareket olmasa gerek. Başka bir isim bulamadığımız için adına savaş dediğimiz bu çatışmada birbirini altetmeye çalışan tarafları teşhis etmek son derece zor. ABD gücü karşısında ezikliğini tadan Avrupa her iki tarafta bulunuyor gibi. İran tarafsız mı, Irak'ın destekçisi mi, yoksa hiç bilmediğimiz bir hesabın içinde mi? Bu bilmecenin çözümü ancak Orta-Doğu'da yeni düzen sağlandıktan sonra bulunabilecek. Hemen mi? Hiç de değil. Orta-Doğu'da yeni düzen kurulabilmesi için yıllar geçecek. Çünkü bugüne gelebilmek için de yıllar, hatta yüzyıllar geçti.

Şimdi sizi biraz geriye, onüç yıl öncesine götüreceğim. 4 Mart 1978'de Yeni Devir gazetesinin Konuşmak sütununda şöyle bir yazım yer almıştı: "Events dergisinin bildirdiğine göre Batılı müsteşrikler, önümüzdeki haziran ayında Osmanlı Devleti'nin 1854 yılında Orta-Doğu'da mezheplere bağlı olarak yapmayı düşündüğü bir düzenlemeyi tartışmak üzere Princeton Üniversitesi'nde bir konferans düzenleyeceklermiş. 1919'da Versailles anlaşmasıyla kesinleşen bugünkü sınırlar ihtiyaca cevap vermiyormuş. Çünkü bu sınırlar jeopolitik esaslara göre düzenlenmiş, oysa mezheplere ve ırklara dayalı bir sınır düzenlenmesi yapılırsa daha iyi olurmuş. Bu bakımdan Osmanlılar'ın düşündüğü sınırlar bugünkü sınırların yerine konularsa bölgede istikrar, güvenlik ve gelişme daha iyi sağlanırmış. (Uzmanlar bu 1854 Osmanlı tasarısının aslını esasını bize açıklasalar iyi olur, çünkü bir devletin kendi kendini bölmeye kolay anlaşılır bir husus değil.)

Sözkonusu konferansı Bernard Lewis yönetecekmış. Dergi si-

yonizmin önde gelen yandaşlarından diye söz ediyor ondan. Profesörün "Modern Türkiye'nin Doğuşu" adlı eserini bütün meraklılar ilgiyle okumuşlardır. Onun Türkiye'de gerçekleştirilen değişmeyi herhangi bir "ilerici" Türk aydınından farklı değerlendirmeyişi, Türkiye'de yaşanan ile siyonizmin istekleri arasında da doğru orantılı bir bağlantı var mı acaba diye düşünmeye zorluyor insanı.

Siyonistlerin istediği Orta-Doğu haritası şöyle: Lübnan'da bir Marunî (Arap katolikleri) devleti, Suriye ve Lübnan'da bir Dürzî devleti, Suriye ve Irak'ta bir Kürt devleti (buna belki İran ve Türkiye'yi de katmak düşünülebilir), Güney Irak'ta bir Şii devleti (belki İran'ın Mahmara ve Arabistan bölgeleri buna dahil edilebilir), Suriye, Lübnan ve Ürdün'de çoğunluğu sünni olan Filistinliler'in de içinde yer alacağı bir Sünnî devleti. Bütün bu küçük küçük bölgeler bir federasyon halinde birleştirilerek yönetim kadrolarının ipleri İsrail'in eline verilecek. Mısır Orta-Doğu'dan tamamen kopararak Afrika'ya yöneltilecek ve orada bir güvenlik (İsrail'in güvenliği) rolü yüklenecek.

Söylendiğine göre Suriye ve İsrail arasında asıl çatışma bu sebepten çıkıyormuş. Suriye böyle parça bölük bir Orta-Doğu haritası istemiyor, çünkü o zaman Suriye diye bir devlet kalmayacak. Çatışan iki taraf (yalnız Suriye değil, bütün Orta-Doğu Arap güçleri) dünyanın süper kuvvetlerine kendi tezlerini benimsetmek için var güçleriyle çalışacaklar elbet. Peki, bunların verecek neleri var? İsrail, Batı dünyasının menfaatlerini savunmayı zaten kendi davasının bir parçası olarak anlıyor. Batı orada olmadıkça rahat nefes alması mümkün değil İsrail'in. Suriye, Irak ve FKÖ Sovyet desteğini muhafaza edebilmek için herşeylerini vermeye hazır dırlar. Ama Sovyet desteği ancak Amerika'nın izin verdiği kadar bu bölgede arz-ı endam edebilir. Zaten SSCB'nin Orta-Doğu meselesinde ABD'ye "Ben evet demezsem istediklerini gerçekleştiremezsin" yollu tehditinden başka diye-

cek sözü yok. Yani SSCB de Orta-Doğu meselesinde (tıpkı Arap devletleri gibi) kendini hesaba kattırma gayretinde.

Arap ülkelerinin de ellerinde tek kuvvet olarak ABD'ye şirin görünmekten başka çıkar yolları yok. Bir yandan Batı dünyasının menfaatlerinin kendi yönetimleri altında gerçekten büyük bir tehlike altında olmadığını ispat etmeleri gerek. Bir taraftan da gelecekte de böyle bir tehlikenin mevcut olmayacağını sağlamaları gerek. Şu anda giriştikleri modernizasyon çabalarıyla İslâm'ı bütün kurumlarıyla terk ettiklerini ispat etmek suretiyle her iki süper güce şirin görünmeye çalışıyorlar. Gelecekte de bunun devam edeceğini göstermek için etkili bir yol izliyorlar: Müslümanları ezmek."

Ben onüç yıl önce bu yazıyı yayınladığımda sakalım da vardı, ama ne çare! Şimdi olan bitenin bilinçli ve kasıtlı bir hazırlığın uzantısı olduğunu anlamakla elimize ne geçer? En azından bize fiilen dayatılan aldatmacanın boyutlarını farkedebiliriz. Diyebilirsiniz ki, siyaset sahnesinde insanların gözü önüne her zaman çeşitli senaryolar getirilir. Bunlardan bazılarının bir ölçüde gerçekleşmiş olması bütün senaryoları çok ciddiye almamızı gerektirmez. Üstelik siyaset alanında son sözü söyleyecek olan fiilî güçtür ve güçler arasındaki denge sonucu tayin eder. Bütün bunlar doğru. Ne var ki üzerinde durmamız gereken tayin edici fiilî kuvvete bilgisizliğimizden, dikkatsizliğimizden ve bir davanın takipçisi olmayışımızdan dolayı hizmet edip etmediğimizdir.

Onüç yıl önce söylediklerimizle bugün olan biten arasındaki ilişki bakımından altı çizilecek bazı hususlar var: Öncelikle şimdi sözü edilen "yeni düzen" tam tasarlandığı gibi gerçekleşsin veya gerçekleşmesin doğrudan doğruya Orta-Doğu'da İsrail lehine düzenlemelerle bağlantılıdır. O kadar ki Amerikan askerî gücü Orta-Doğuda sürekli kalacaksa bunu İsrail'in güvenliğinin teminat altına alınması için yapacak. Eğer ABD gücü Orta-Doğu'dan çekilecekse İsrail'in güvenliği başka bir yolla teminat al-

tuna alınabildiği için çekilecek. Burada bir nokta var ki bombalar, füzeler, hükümetler, beyanatlar ve media kargaşası içinde önemi göze çarpmıyor. Bu nokta siyasi kararsızlığın iktisadi kararlılıkla dengelendiği noktadır. Yalnız Körfez savaşında değil, bütün savaşlarda üretim ve ticaret devam ediyor. Belki savaş üretimi ve ticareti belli maddelerde yoğunlaşmaya zorluyor ve lüks sayılan malların, hizmetlerin arzında bir daralma görülüyor; ama savaşan taraflar da dahil her toplum iktisadi etkinliğini devam ettiriyor. Dünya sistemi gücünü iktisadi kararlılığa dayadığı için bu alandaki mekanizmanın onarılmayacak yaralar almasını önleyecek titizliği ve ihtimamı gösteriyor. İşte bugün İsrail'in savaşa doğrudan girmeyişinin sırrı buradadır. Yeni Düzen doğrudan veya dolaylı olarak İsrail'in merkez alındığı bir ticaret ağında güvenlik şebekesi kuracak. Diyelim ki Kürdistan bütün hayatietini İsrail'in koruyucu ticaretine borçlu olacak.

Geçtiğimiz günlerde Bernard Lewis'in Türkiye'de bir ödülle taçlandırılması da Türkler'in akıllarına sezâdır. Türk, Arap, Fars, Kürt, Dürzî, Şîî, Sünnî bütün unsurlarda sistemin işleyen mekanizmasından kendi lehlerine bir sonuç çıkarabilme yarışı gözlemleniyor. Bir bakıma Batı'nın tayin edici kuvveti kabul ediliyor ve mekanizmanın bir türevi olarak yönetim yerlerini işgaleden unsurlar kısa vadeli siyasi kazançlar elde edebilmek için uzun vadede boyunduruk altına girmeye yol açacak iktisadi düzenlemeleri kabulleniyor. Dünya sisteminin lordlarının ellerindeki kozların neler olduğunu tam olarak bilemiyoruz. Ama sistemden medet umarak kendine bir hayat alanı sağlamak isteyenler yalnızca Orta-Doğu'nun Versailles ürünü devletleri değil. Hatırlanacak olursa bundan aşağı yukarı beş yıl önce Libya'yı bombalamak isteyen ABD uçakları Fransız ve İspanyol hava sahasını kullanma izni alamamışlardı. Oysa bugün aynı uçaklar Fransa hava sahasından geçme avantajına sahip oldular. Bu gelişme Orta-Doğu'daki yeni düzenin sahibinin şimdiden belli olduğunun göstergesidir.

Söylediklerimizden güçlülerin plânlarının kendi tespit ettikleri doğrultuda tıkır tıkır işlediği sonucu çıkarılabilir mi! Hem evet, hem hayır. Evet, çünkü çıkarlarını güçlülerin plânlarının içinde bir yerde arayanlar sadece işleyen plânın sunduğu sadakaya razı olacak bir kapana kısırılmış oluyorlar. Hayır, çünkü kendi toplumunun özlemlerini gözeterek özgün plânından vazgeçmeyenler, güçlülerin isteklerini yerine getirmeye davet edildiğinde yapacağını bir sadaka verir tarzda gerçekleştirebiliyor. Günümüz Fransasıyla, günümüz Almanyası arasındaki fark bu. Irak'ın askerî donatımının yüzde onyedisini temin etmiş olan Fransa, sattığı malzemeyi bombalamakla görevlendiriliyor. Irak'a kimyasal silâh temin etmiş bulunan Almanya bunu telâfi için İsrail'e gaz maskesi hibe ediyor.

Önce eski sömürge ülkelerin refah isteklerinin susturulması, arkasından Sovyet imparatorluğunun dışlarının sökülmesi, sonra Doğu Avrupa rejimlerinin çöküşü ve onun devamı olarak Orta-Doğu'ya yeni düzen getirilmesi... Bütün bu değişiklikler 1945 sonrasında galiplerin dünyaya vermek istedikleri şeklin yeni bir aşamaya vardığını gösteriyor. Dünya sisteminin kendini sağlıklı ve zinde hissettiği bir dönemi yaşıyoruz. Ama bu güçlülerin plânlarının kendi keyiflerince işleyebileceği anlamına gelmez. Gücü herşeye yeten bir dünya sisteminin boyunduruğu altında yaşamaya mahkûm değiliz. Eğer elimizin kolumuzun bağlı kaldığı durumlar doğduysa, bunun sebebi gerek insan teki olarak, gerekse toplum varlığımızın içinde herbirimizin çıkış yoluunu mekanizma içinde arama hatasını işliyor oluşumuzdur. Bu hatayı bilgi noksanlığından ötürü işlediğimizde cehaletimiz sözkonusu, ama bilerek işlediğimiz hatada ihanetimizi görmemiz gerek.

Orta-Doğu'daki son olaylar dolayısıyla dünya şunu öğrendi: Türkiye'de toplumun özlemlerinin tek temsilcisi müslümanlardır. Çünkü bu ülkede mesnedi olan bir toplum muhalefetini üst-

lenebilecek ve buna muhteva kazandırabilecek yegane yaklaşım müslümanlardan gelmektedir. Diğer görüş sahipleri şu veya bu gerekçeyi kendine kalkan yapıp dünya sisteminin işleyen mekanizmasından sadaka bekleyen bir girişime ayak uydurabilmektedirler ancak. Oysa müslümanlar iktisadî özerklik de dahil olmak üzere millî bütünleşmenin belkemiğini teşkil edecek bütün kozları ellerinde tutuyorlar. Acaba bu kozları kullanma ehliyet ve liyakati gösterebilecekler mi? Bunu şimdiden söylemek kolay değil. Ama Türkiye'de ve bütün Orta-Doğu'da İslâmî bir görüş içermeyen çözüm önerilerinin iflâsla sonuçlanacağını şimdiden söyleyebiliriz.

Müslümanlar olayların değerlendirilmesi sonucu emperyalistlerin getireceği yeni düzenin ilga ve iptal edilmesini sağlayacak hazırlığı yapabilirlerse, dünya sisteminin mutazzarrı ettiği bütün unsurları yanlarında bulacaklardır. Türkiye'nin bugünkü yönetimi varlığını borçlu olduğu dünya sisteminin plânlarına uygun bir hat üzerinde Orta-Doğu meselesine müdahil olma hevesinde. İzlediği hat onu bir batağa sürükleyecektir. Çünkü yürürlükteki yönetimin müspet veya menfî hiç bir davası yoktur. Bu durum Batılılar ve Orta-Doğu milletleri nezdinde tam bir yalnızlıkla sonuçlanmaya varan politikanın tezahürünü sağlayacak. Müslümanların gevşemeden ve taşkınlığa uğramadan kararlı bir toplanmayla davalarını gündeme getirmelerinin zamanıdır.

MÜTTEFİKLER HAKLI OLABİLİRLER Mİ?

"Müttefikler": Bir ıstılah olarak bu kelime beni dehşete düşürüyor. Nedir "müttefikler" kelimesinin ıstılahî anlamı? Söylemesi pek kolay değil. Çünkü bu kelimedenden belli bir anlam çıkaranlar çoğunlukta değil. Belki müttefiklerin işgaline uğramış İtalya'da bazı insanlar bu kelimeye benim anladığım tarzda bir anlam yüklüyorlar. Belki yalnızca müttefiklerin işgaline uğramakla kalmamış, ama yüzlerce ve kimbilir binlerce müttefik operasyonuna maruz kalmış Alman halkından bazıları müttefik denilince ve anlaşılması gerektiğinde benimle hemfikirdir. Müttefikler tarafından "kurtarılmış" Fransızlar ve Yunanlılar nasıl kurtarıcılarla muhatap olduklarını kısmen benim anladığım gibi anlamışlardır. Hatta müttefiklerin kendilerine en sağlam hareket üssü olarak seçtikleri İngiltere'de bile "müttefikler" denilince akla neler gelmesi gerektiğini benim düşündüğüme yakın ölçülerde ele alan insanlar vardır.

Müttefikler denilince kabaca Birinci ve İkinci Dünya Harbi'ni kazanan güç anlaşılır. Fakat bu gerçekten fazlasıyla kaba bir anlayıştır. Müttefik kelimesinin ıstılah olarak anlamında daha ince bir hattı işaret eden bir taraf vardır. Benim gibi gözünü İkinci Dünya Savaşı sonrası düzeninde açmış insanlar müttefik kelimesini bazı tamlamalar ve kelime öbekleri içinde öğrendi. Biz "müttefik çıkarması" biliriz. Müttefik karargahı çok duyduğumuz

muz bir sözdür. "Müttefikler böyle istedi, böyle karar verdi" gibi ifadeleri çok işitmışizdir. Ne kendi hayatını, ne de bir başkasınınkini ağırlıklı olarak mesele haline getirmemiş insanlar için bu sözler dikkate değer olmamıştır. Hatta bazıları, yani müttefiklerin 1945 sonrasında kurdukları düzenin propaganda tezgahından memnuniyetle geçmiş olanlar böyle sözleri duyduğu zaman belli bir rahatlık içine bile düşmüş olabilir. Onlar müttefikler denilince hemen "bizi Nazi'lerden Faşist'lerden kurtaran askerî güç" anlamı çıkarırlar. Ve elbette zihinlerine sokulmuş Faşist ve Nazi kavramlarının müttefiklerce ambalajlanmış kavramlar olduğunu, kendilerinin hiç bir zaman neyin ne olduğu hususunda kafa yormadıklarını düşünmezler.

Müttefikler sözünü duyunca tedirgin olanlar ve giderek dehşete düşenler yalnızca hayatın anlamı üzerinde endişeleri olan insanlardır. Çünkü müttefikler sözü hayaumuzu biçimlendiren etmenler içinde köklü bir hegemonya ve yapısal şiddetle yanyana anılması gereken bir sözdür. Eğer bir insanın hayatın anlamına dair endişeleri varsa bu insan herşeyden önce kendine mahsus bir duyuş ve düşünüş alanına kıskançlıkla sahip çıkma özleminde dir. Oysa müttefiklerin yirminci yüzyıl boyunca dünyanın siyasî, sosyal ve ekonomik yapısına yaptıkları müdahaleler (üstelik bu müdahaleler her zaman askerî bir gücün gölgesinde gerçekleşmiştir) insan tekinin yalnız manevra alanını sınırlandırmakla kalmıyor, aynı zamanda hangi zeminde manevra yapacağını da tespit ve tayin ediyor. İnsan çabalarının hangi ortamlarda değerlendirildiği ve halisane atılımların kimlerin elinde ne gibi verimlere dönüştüğü hususunda gözü açılan insanlar müttefiklerin her sahneye çıkışlarında, yahut sahnedeki yerlerini mübalağalı olarak her genişletişlerinde yeniden dehşet duygularına sürükleniyorlar.

Tuhaf olan şu ki müttefiklerden tedirgin olacak hassasiyeti gösteren insanlar aynı hassasiyetleri yüzünden müttefiklerin tu-

zağına en kolay düşen insanlar oluyorlar. Bunun sebebi hayatın ciddiyetine vâkıf insanların en başta görünen hegemonyaya karşı duruşları ve fiilen yürürlükteki şiddeti önleyecek tedbirlerle meyledişleridir. Yani birçoğumuz diktatoryal bir hegemonyanın belâlarından kurtulmak için demokratik bir hegemonyayı seçme zorunda bırakılıyor. Aynı şekilde kaçınılmaz bir tercih karşısında bırakıldığımız zaman açık işkenceyi reddedip yerine gizli işkencenin ikame edilmesini kabulleniyoruz. Siyasî rejimler bakımından yirminci yüzyıl içinde yaşadığımız da bu oldu: Komünist, faşist, nasyonal sosyalist baskıları reddedenler ve giderek bu baskılara karşı mücadeleye girişenler sonunda müttefiklerin baskı mekanizmalarına teslim olduklarını acı bir şekilde gördüler. Bilhassa müttefiklerin ipleri sıkı sıkıya ellerinde tuttukları ülkelerde ABD, İngiltere ve Fransa'da böyle düş kırıklıkları yaşayan insanlar küskün, öfkeli, kuraldışı unsurlar olarak her iki savaş sonrasında da kendilerini ortaya koyma çabası içinde oldu. Bunlar varoluşçuluğa meylettiler, karşıkültür hareketlerine öncülük ettiler, ama hep alt-kültür öbekleri olarak marjinalliğe sürüklendiler, hatta itildiler. Avrupa kökenli olup da islâmiyeti benimseyenlere de böylesi unsurlar arasında rastlanıldı.

Buraya kadar dile getirdiklerim dolayısıyla "müttefikler" kelimesine ıstılahî olarak hangi anlamı yüklediğimi açık seçik ortaya koymadığımı, koyamadığımı biliyorum. Gerçekten müttefikler düşünemeyeceğiniz kadar esrarengizdir. Onların yüzyıllar boyunca ayan beyan olan tarafları ancak melânetleriyle farkedilebilir. Belki bunun müttefik karargahından aldığı emirlere uygun olarak savaşmış, girdiği muharebelerde yara almış ve kazanıldığı söylenen zaferlerden sonra kimin eline nelerin geçtiğini görmüş bulunan bir subay en derinden duyulabilir haliyle ve en keskin sonuçları itibariyle farketme imkânına sahiptir. Benim gibi, çocukluğunu müttefiklerin yoğun propaganda bombardımanı altında geçirip kesin ve acımasız yasakları birer özgürlük saymak zorunda bırakılmış insanlar da aşarak geride bıraktıkları

yalan katmanlarına bakıp önlerine çıkan her hareket alanına ihtiyatla girerken güvenilecek yegane tutamak noktasının bu aldatmacaları sebebiyle alınan yaralar olduğunun bilinciyle müttefiklerin gerçek yüzünü görebilir. Görmek isterse elbette. Sanıyorum görmek istemeyenler çoğunluktadır. Bu çoğunluk kategorik olarak savaş aleyhtarlığı yapmakla, kategorik bir milliyetçilik, kategorik bir dindarlıkla kendini sağlam bir zemin üzerinde sanıyor. Veya dün olduğu gibi bugün de müttefiklerin hışmına uğramaktan korktukları kadar, müttefiklerin sadakalarına muhtaç olduklarını düşünerek adımlarını ona göre ayarlıyorlar.

Bugün müttefiklerin Birinci ve İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra giriştikleri en önemli operasyona Basra Körfezi'nde şahid oluyoruz. Siz de benim gibi dikkat etmiş olmalısınız ki, ajans haberlerinde "müttefiklerle birlikte hareket eden Arap devletleri"nden söz ediliyor. Yani bugün Körfez'deki hareketi yürüten bir ittifak varsa, buna Arap devletleri dahil değil. Müttefikler eskiden olduğu gibi yalnızca kendilerinin müttefiki. Diğerleri gerektiği oranda kullanılan dolgu maddeleri. Müttefiklerin konumları her zaman olduğu gibi: Tasarlanmış, sonuçtan emin, icbar edici. Durumu bütün açıklığıyla kavramamız için biraz geriye yarım asır geriye gitmemiz gerek. İngilizler'in büyük tarihçilerinden AJP Taylor şunları yazıyor:

"Polonya'daki savaş sona ermişti. Hitler tam bir zafer kazandı. Bir zamanların pek kudretli Büyük Britanyası ve Fransası çaresiz kaldı. 6 Ekim 1939'da Hitler Reichstag'a barış yapmak için istekli olduğunu bildirdi. Fransa karşısında hiçbir hak iddia etmediğini söyledi. İngiltere ile dostluk istiyordu. Polonya'nın ve Yahudilerin geleceğini tartışmak için bir konferans toplanmasını memnuniyetle karşılayacaktı. Kısa bir gecikmeden sonra İngiliz ve Fransız hükümetleri Hitler'in teklifini kamu önünde reddetti. Aslında İngilizler pek direnme yanlısı değildi. Eğer Çekler'e ve Polonyalılar'a içişlerinde biraz özerklik tanınacak olursa İngiliz

Dışişleri Almanya'nın toprak kazanımlarının kabul edilmesinin mümkün olduğunu ileri sürdü. Ancak bir tek aşılabilir engel vardı: Artık hiç kimse Hitler'e güvenmiyordu. Nasıl olacaksa bir türlü ortadan kaldırılmalı -St. Helen adasına mı, mimarlık bürosuna mı sürgün edilir- ve yerine Goering geçirilmeliydi.

"Bu saçma esas üzerinde İngilizler savaş başlamadan önce de benzer bir rol oynamış bulunan İsveçli işadamı Dahlerus'un aracılığıyla gizlice görüşmelere başladılar. Önerilerin hiç şüphesiz kendisine aktarıldığı Hitler bunlara pek güldü, belki Goering pek o kadar gülmemiştir. Ne olursa olsun Hitler kafasına Fransa'yı bozguna uğratmayı ve İngiltere'nin ayağını Kıta Avrupası'ndan kesmeyi koymuştu. 23 Ekim'de Generallerine savaşın Nasyonel Sosyalist Almanya'nın güvenliğini sağlama bağlamak için değil, Avrupa'nın hükümranlığını karara bağlamak için yürütüldüğünü söyledi; ve onlara Fransa'nın işgaline hazırlanmak üzere talimat verdi." (The Second World War, p. 42, 1984)

Bu pasajı iktibas etmekteki amacım müttefiklerin kendilerini nasıl her dönemde sonucu belirleyici konumda gördüklerini nasıl her dönemde sonucu belirleyici konumda gördüklerini işaret edebilmektir. Müttefiklerin sahip olduğu zihniyet Hitler'in yerine Goering'i geçirmeyi kendi vazifesi sayan bir zihniyettir. Günümüzde denetim altında tutulan ülkelerdeki iktidar değişiklikleri üzerinde müttefiklerin etkilerinden söz etmek kolayca komploculuk suçlamasını beraberinde getiriyor. Acaba tarihin kendisi de baştan ayağa komplo mu? Elbette değil ve elbette müttefikler de dahil hiçbir ferdi irade olayların akışında baskın bir belirleyicilik gösteremiyor. Ama şartların oluşmasında etkin rol oynayan çevrelerle insan iradesi tarafından belirlenen şartları sanki kendiliğinden oluşmuş kabul eden insanların çaresizliği bir araya gelince sonuç önceden hazırlanmış olanların güçlerini kabul ettirmelerine, sözlerini itirazsız geçirmelerine varıyor.

Müttefiklerin Irak'ta yaşayan müslümanların üzerine ateş yağdırmakta böylece aceleci, bu kadar ısrarlı oluşlarının bir sebebi olmalı. Bu sebebin Saddam Hüseyin olmadığını bilmemiz gerek. Hatta tonlarca bombaya maruz kalan Irak topraklarının bile Körfez'deki operasyonun gerçek hedefi olmadığını görebilmeliyiz. Hedef mağripten maşriğa bütün İslâm dünyası ve bütün müslümanlardır. Müttefikler daha 1918'de kendi hegemonyalarına karşı koyabilecek yegane direnişin müslümanlardan, dünyanın islâmî bir uyanışla tanışmasından geleceğini anlamışlardı. Müttefikleri korkutan ne müslümanların demografik üstünlüğü, ne de üzerinde yaşadıkları topraklarda hammadde kaynaklarından yararlanamama ihtimalidir. Görünürde bu iki unsurun bütün olaylarda belirleyici rol oynadığı kolayca ileri sürülebilir. Nitekim petrol başta olmak üzere İslâm dünyası üzerindeki siyasî oyunların temelinde bir maddî kazanç motifi olduğu görüşü ısrarla yaygınlaştırılıyor. Oysa mesele insanın dünyada tuttuğu yer konusunda Batı medeniyetinin getirdiği yorumun iflâs etmiş oluşunda odaklanmaktadır.

Müslümanların kendi kurtuluş reçetelerini genellikle Batı'dan ama bilhassa müttefiklerden ithal etmeleri gereği müslümanların yaşadığı ülkelerde önemli ve etkin yerleri işgal eden kişilerin zihnine kazınmıştır. Türkiye'de olay "lâiklik" çevresinde dönmüyor. Her ülkede buna mümasil bir dolambaç icat edilmiş durumda. Müttefikler Avrupa'da ve Amerika'da insan yığınlarına uyguladıkları baskı mekanizmalarını müslümanların yaşadıkları ülkelerde katmerli olarak uyguluyorlar. Baskı mekanizmalarının belkemiğini insanların kademeli olarak vesayet ve velâyet altında tutulmaları teşkil ediyor. Yani karar verme gücü ve yeterliliği sadece yürürlükteki sistemin hayatîyetine bağımlı unsurlara tanınmıştır. Müslümanların yaşadığı ülkelerde sosyal, siyasî ve tedrisî müesseselerdeki devamlılık yok edilmiştir. Avrupa ve Amerika'da ise, bu müesseselerde yer almak için yürürlükteki

sisteme bağımlı olma şartlarına riayet etmek gerekir. Yani Batı'da da müttefikler karar verme hakkını devretme kaydıyla düşünce üretmeye izin verebilirler.

Eğer müttefikler şimdiye kadarki uygulamalarında kısmen, bir parça dahi haklı olsalardı böyle tedbirler almaz, haklılık alanlarını genişleterek bunu çok sayıda insana benimsetmeye çalışırlardı. Oysa onların yaptığı insanları itaate icbar etmek ve itaat eden sayısını azamiye çıkarmaktan ibarettir. Elbet, bütün totaliter rejimlerden farklı olarak müttefik rejimleri (asla kendi getirdikleri düzene rejim demeyeceklerdir) gönüllü itaati, itaatten haz duymayı, itaat ettiğinden habersiz olarak itaate can atmayı yaygınlaştırmaktadır. Orta-Doğu'ya getirilmek istenen yeni düzende bundan başkası değil. Herkes kendinin polisi, herkes kendinin tefecisi, herkes kendinin komisyoncusu olacak. Yani kendine yasaklar koymaktan, kendine cimrilik yapmaktan, kendini istismar etmekten zevk duyacak. Böylece müttefiklerin yasaklarını, hırsızlığını ve istismarını yerinde ve uygun kabul edecek. Kimin neye karar verdiğini düşünemeyecek kadar akli başından uzakta kalacak. Bu sonuçtan kurtulabilmek için karar verme yeterliğine erişmiş müslümanlar olmaktan başka çıkar yolumuz yok.

LAİK DEĞİLİM ÇÜNKÜ MÜŞRİK DEĞİLİM

Dikkatlerin Basra Körfezi'ndeki saldırıya yoğunlaştığı ve yeni gelişmelerin neler doğuracağına merak edildiği şu günlerde lâiklikten söz açmanın sırası mı? Biz Türkiye'de yaşayan müslümanlar nelerden söz açmamız gerektiği hususunda gayri müslimlerin etkinliğini gündend güne daha da kolay kabul eder olduk. Moda tabirlerle söyleyecek olursak "gündemi kâfirler belirliyor." Hele "laiklik" konusu büsbütün kitle iletişim araçlarının denetiminde. Son yıllarda dalga dalga yükselen laiklik tartışmalarına tanık olduk. Bunlara laiklik nöbetleri demek bile mümkün. Türkiye'nin zaman zaman tutulduğu laiklik nöbetlerinde Müslümanların genel olarak iki öbekte toplanabilecek tavır gösterdikleri farkedilebildi. Bazı Müslümanlar özür beyan eden bir hava içinde laiklikten sözetti, bazıları ise kelime oyunlarının yardımıyla işin içinden sıyrılmaya çalıştı. Özür beyan edenlerin sloganı: "Laiklik dinsizlik değildir." Kelime oyunlarına başvuranların sloganı: "Devlet laik olabilir, ama bu fertlerin laik olmasını icab ettirmez." Aynı düşüncenin şu kelimelerle ifadesine rastlanabilir: "Laik olan devlettir, fertler değil."

Her iki tutum da temelde yürürlükteki laiklik anlayışına hayat hakkı tanıdığı için yerli yerince tutumlar olarak benimsenemedi. Bana göre meselenin bütün açıklığıyla ortaya konması gerekirdi. Bu endişeyle soruyu, "Acaba ben lâik miyim?" tarzında vazzettim. Anlaşılması gereken birinci nokta laiklik kavramının

müslüman düşünce dünyasının dışında oluşmuş temellerden yükselerek doğmuş bulunduğuydu. İbrani-Hiristiyan anlayış ve eyleyiş çerçevesinde lâiklik ruhban zümresine dahil olmayan kişilerin din alanında söz ve karar sahibi olmalarını savunan bir yaklaşım ve bu yaklaşımın türettiği bir kavramdı. Bu açıdan bakılınca rahipleri ve rahibelere kabul etmeyen müslümanların mensubu oldukları dinin mahiyetinden gelen bir gereklilikle laiklik içinde yer almaları düşünülebilirdi. Fakat meselenin bütün açıklığıyla ortaya konması bu kadarını ifade ederek sağlanamazdı. Anlaşılması gereken ikinci nokta müslümanların tek tek "emr-i bi'l-ma'ruf, nehy-i ani'l-münker" den sorumlu oluşları yüzünden yani mensub oldukları dinin mahiyetinden gelen bir gereklilikle laiklik durumunu berheva ettikleriydi. Müslümanlar kendilerinden olduğu kadar başkalarından da sorumlu olmakla ve giderek kendilerine karşı sorumluluklarını ancak başkalarına karşı olan sorumluluklarını yerine getirdikleri oranda hissetmek zorunda kalmakla 'laik birer ferd' sayılmazlardı.

Meselenin, tanımlar çerçevesinde kalındığı sürece, çözümsüz olduğunu ileri sürdüm. Acaba ben laik miyim? Sorusuna laikliğin esası gözönüne alındığı takdirde bir müslümanın tatminkâr bir cevap veremeyeceğini kabul etmek zorundayız. Ne var ki hayatımızı ilgilendiren kadarıyla mesele tanımlar çerçevesinde donup kalmıyor. Sorunun her müslümanı ilgilendiren hedefler ve şimdiki durumun değerlendirilmesi bakımından bir açık seçik cevabı vardır. Tarihin yükü altında itikadî bütünlüğümüzü muhafaza ettiğimiz veya bundan vazgeçtiğimizi açığa çıkaracak bir cevap her müslümandan beklenebilir. Beklenmelidir. Okuduğunuz yazının başlığı cevabın ne olması gerektiğine işaret ediyor. Geriye sadece bu işaretin neye delalet ettiğini izah etmek kalıyor.

Bu izahata geçmeden önce neden Körfez Savaşını bırakıp da laiklik meselesine takıldığımı izah etmem gerektiğini düşünüyö-

rum. Aslında Körfez savaşı laiklik meselesini Türkiye'de esaslı bir şekilde, yani temelden ele almanın zaruretini ortaya bir kez daha çıkarmıştır. Yani amacım gündemi değiştirmek, müslümanlar dünyanın her yerinde baskı altına alınırken olan biteni görmezlikten gelerek konuyu nazari bir tartışma alanına sürüklemek değil. Tersine gündemin bizim bakımımızdan vehametini vurgulama kaygısını taşıyorum. Körfez'de olan biten gören gözlerle sırasıyla şu noktaların nasıl önemle tebarüz ettiğini gösterdi: a) Türkiye'nin geleceği müslümanlıkla sıkı sıkıya irtibatlıdır. b) Türkiye islâmî kimliği konusunda menfi bir tutum içine girmekle kendine ilişkin meselelerin çözümünde kolaylık sağlamamış, tersine gücünün israf olmasına yol açan bir zorluğun içine düşmüştür. c) Türkiye lâik devlet yapısını kısa ve uzun vadeli dünyevî menfaatlere tahvil edebilme yeterliliğine kavuşmamıştır. Bu üç nokta yetkili ve etkili çevreler tarafından sarahatle farkedilebildiğinden Türkiye olayların akışı karşısında kötürüm ve çolak kaldı. Türkiye'nin etkili ve yetkili çevreleri görebildikleri gerçekleri benimseyemezlerdi, benimsedikleri gerçekler ise fiilen işe yaramıyordu. Böyle bir dolambaç içinde Türkiye dünya ölçüsünde hesaba katılmayışının, hafife alınmasının acısını bir daha tattı. Başlıca müslüman odaklar ülkenin tutacağı yön açısından bir ağırlığa sahip olmadıklarını içlerine sindirmek zorunda olduklarını ve laik devlet yapısıyla eklemlenmiş kaldıklarını anladılar. Buna mukabil yine Türkiye'de bir avuç müslüman vardı. Onlar kendilerini şirket salim kılmak için laik yapıyla eklemlenmemeye hazırladılar. Ancak onların bu hazırlığına karşılık verecek bir ortam henüz Türkiye'de oluşmamıştı.

Körfez olaylarının cereyanı içinde iki kanaatin pekiştiğini söyleyebiliriz: 1) Müslümanların nüfuslarıyla orantılı nüfusları yoktur. Müslümanlar sayıca bir yekun tutmaktadırlar, ama islâmî bir politika gütmeye yeterliliğini gösterecek irtibatlı kadrolara ve bu kadroların beyan ettiği yaşama modellerine sahip de-

ğillerdir. 2) Müslümanların görünürdeki yönetim güçleriyle bu yönetimin kararlarına uymak zorunda bırakılan alt kademe unsurlar arasında boşluklar, uyumsuzluklar, anlayış kopuklukları vardır. Halkı müslüman olan ülkelerde devlet yönetimiyle, basınla ve çoğunluğun yönelimleri arasında ancak aldatmacaya ve zora dayalı ilişkiler tesis edebilmiştir. Dolayısıyla müslümanların yaşadıkları bütün ülkelerde gelişmelerin şaşırtıcı sonuçlar vermesi her zaman ihtimal dahilindedir.

Bizi böyle bir durumda bırakan, daha doğrusu bu duruma sürükleyen gelişmelerin başlangıcının itikadî bütünlükle toplum bütünlüğünün birbirinden ayrı iki vakıa olarak anlaşılması olduğunu söyleyebiliriz. Osmanlı yönetimi savaş alanında başarısızlığa uğrayışını geleneksel Osmanlı devlet yapısının terkedilmesiyle açıkladı. Dolayısıyla kurtuluşu Osmanlı klasik çağına, Kanunî döneminin kurulu düzenine yönelmekte aradı. İtikadî bütünlükle toplum bütünlüğünün iki ayrı vakıa olarak algılandığı gerçeği bu arayış içinde merkezî otorite tarafından farkedilemedi. Farkedilmiş olsaydı gerekli tedbirler alınır mıydı? Bunu iddia etmek zor. Yine de Osmanlı devleti karşısında çıkan zorlukları aşma çabası içinde elinde tutabildiği kadarıyla iktidarını korumaya çalışmıştır ve ona iktidar bahşeden kaynağı besleme yollarını araştırmamıştır. Onyedinci yüzyıl ortalarında Hezarfen Hüseyin Efendi "Din asıl, devlet onun fer'i gibi kurulmuştur..." diyerek çağdaşlarını en kesin dille uyardıysa da Osmanlı yönetimi güçlenmek için bir iç dinamiğin devreye sokulması düşüncesine hep uzak kalmış ve gaza ruhunun beslediği toplumsal işleyiş neredeyse dumura uğratılmıştır. Fakat ne olursa olsun Osmanlı yönetiminin ister başında, ister altında olsunlar devletin insanları kendi dini kimliklerinin bütünlüğünü muhafaza ederek yaşıyorlardı. Müslümanlar upkı Emevî ve Abbasî saltanatlarında olduğu gibi toplum içindeki yerlerini itikadî bütünlüklerinin gerektirdiği bağlarla sağlayabiliyorlardı. İnsanların ve toplum

örgütlerinin islâmî ölçülere göre eksiklikleri gösterilebilir, yanlış ve çarpık yönleri farkedilebilirdi. Ne var ki durum modern zamanlardakinden esas itibariyle farklıdır.

Modern zamanlarda müslümanların karşısına islâmî ölçülere göre şu oranda veya bu üslûpta müslüman olmak gibi bir mesele çıkmış değildir. Liberalizm ölçüleri içinde müslümanlar hem bir müslüman hem de bir başka şey "demokrat, laik, sosyalist, ırkçı, çevreci v.s." olmayı içlerine sığdırabileceklerini düşünecek kadar itikadi bütünlüğünü kaybetmiş duruma düşebilmektedirler. Yani modern zamanlarda kendine müslüman diyen çok sayıda insan hayatlarına anlam veren ilke veya ilkeleri İslam'dan almaksızın yaşayışlarını düzenlemekte ve buna nihaî noktada bir islâmî gerekçe bulmakta veya belli belirsiz böyle bir gerekçenin bulunabileceğine inanmaktadırlar. Öyle kabul ediyorum ki bu türden insanların inançları cahiliye dönemindeki müşriklerin, İslâm tebliğ edilmeye başlandığı zamandaki müşriklerin inançlarının bir anlamda günümüzdeki yansımasıdır. Yani bu insanlarda bir müteal Allah inancı vardır, fakat hayatlarına yön veren ilkeyi Allah'ın emirlerinden almazlar. Daha da ötede, müslüman olmanın yaşama alanlarının tümünü kapsayan gerekliliklerle yerine getirebileceğini bilmezler, bildirildiği zaman kabule yanaşmazlar.

Müşrik inancının modern zamanlarda yaygınlaşmasında laiklik özel bir grev üstlenmiş durumdadır. Müslümanlığı ve laikliği aynı anda benimsemiş görünen kimselerde belirgin ve ayırıcı özellik ikili karakter taşır: Toplumun örgütlenmesi ve işleyişi hangi esaslar dahilinde yürütülmelidir sorusu sorulduğunda çağdaş müşrikler İslâm kaynaklarının tek belirleyici olacağını reddederler. İkinci olarak, inançlarındaki toplumsal sorumluluk unsurlarını hesap dışı tutarlar. Yani bir yandan inanç bir ferdi bir olaydır ve insanların iç dünyalarının değerleri arasındadır; öte yandan da ferdi inançlarının hiç bir toplumsal yükümlülüğü olmadığı grüşüne saplanmışlardır. İlk bakışta bu iki yaklaşımın

aynı kapıya çıktığı sanılabilir. Doğrusu her iki yaklaşımdan da istihsal edilen sonuç müslüman çoğunluğun boyunduruk altında tutulmasına, kâfir hükümranlılığını kolaylıkla kabul edilmesine varır. Fakat bu yaklaşımlardan birincisi, yani toplum örgütlenmesinin İslâm dışı esasları belirleyici kabul ederek sağlanması kâfirlerin müşrikleri yönetmesine yarar. İkinci yaklaşım, yani inancın toplumsal sorumluluktan arıtılmış olarak baskın kılınması da müşriklerin müslümanlar üzerinde hakimiyet kurmalarına yarar.

Körfez savaşı dolayısıyla müslümanlar üzerinde bu katmerli operasyon pervasız ve fütursuzca uygulamaya sokuldu. Laikliği reddeden müslümanlar için karşı çıkılacak taraf net ve belirgindi, ama aynı müslümanlar yanında olmaları gereken taraf hakkında aynı netlikten rahatça söz edemezlerdi. Lâikliği reddeden müslümanlar için bir başka netlik de dünya hakimiyetine oynayan güç karşısında müslüman kisvesi altında olanların hangi tavırlar içinde olduklarını açık seçik görme imkânı dolayısıyla doğdu. Bir bakıma dünyanın rububiyet iddiasındaki güçleri kendilerine tabi olanları sonuna kadar laikleştirdiler. Müslümanlar altundan kalkılması güç bir temyiz gücü göstermek mecburiyeti altında kaldı. Dağınık ve örgütsüz olmalarına rağmen kâfirlerin oynacağı olmadıklarının ağırlığını hissettirdiler. Bunu nasıl yaptılar? Daha çok laikleşmiş ve nüfuzlu görüldüğü halde çaresizliğini sergileyenleri yalnız bırakarak. Müslümanlar baskıcı güçlerin yedeğinde savunulan düşünceleri açıkta ve kirlenmiş bırakarak bir tavır ortaya koydular. Müesses nizamın korunmasında görev almayacaklarını belli etmek suretiyle susarak bir şey söylediler. Kazanç peşinde itikadî doğrularını eğip bükenlerin tek başlarına kalacaklarını belli ederek geleceğin zevahiri kurtarmakla inşa edilemeyeceğini lisan-ı hal ile dile getirdiler. Geçtiğimiz günler öğretici günler oldu. Müslümanlar lâikliğin müşrik bir kafa yapısıyla nasıl yanyana, kolkola, içiçe ilerlediğini öğrenmekte büyük kolaylıklar elde etti.

Bütün bu öğrenilenlerin tarlaya atılmış tohumlar olduğunu düşünebiliriz. İslâm dünyası yeni şartlarda yeni bakış açılarına sahip insanların gücüyle beslenebilir. Bu yeni insanlar dünya zorbalasının telkin ettiği şirket ve dünyaya zincirlemenin alçaltıcı kirinden uzak durmayı başarabilirler. Bizim bugün yapabileceğimiz ömrümüz içinde belli bir islâmî başarıya ulaşamamış bile olsa başarı imkânının nakledilebileceğini sağlamaktır. Bunun ilk şartı da zalimlere yaranmaya çalışmakla islâmî sorumlulukların yerine getirilemeyeceğinin bilinmesi ve bildirilmesidir.

FİFTİ FİFTİ KIRIŞALIM

Bu yazının başlığı "nısfun lî nısfun lek" (yarısı bana, yarısı sana) olmalıydı. Yani koymayı düşündüğüm başlık böyleydi. Ama biraz daha düşününce günümüzün amerikano-arabest yozlaşmasını Arapça bir ibareyle yaftalamanın yanlış olacağı görüşüne kapıldım ve yaşadığımız gevşekliğe, ikiyüzlülüğe, ikiyüzlülikle birlikte gelen yüzüzlük ve şımarıklığa uygun düşeceğini sandığım bir başlık buldum. İngilizce elli (fifty) kelimesi ardarda iki kez sylenince "yarı yarıya" anlamına geliyor ve Türkiye'de yaşayan bir çok insan böyle bir ifadeyi hiç yüksünmeden, olağan bir tavırla kullanıyor. Paylaşmak yerine kırısmak dersek yapılan işin el çabukluğuna, gözboyamaya, kaçamaklı bir işleme yakın durduğunu anlatmamız kolaylaşıyor. Hayatımızı bir dar boğaza sürükleyen, zaman zaman bizi şaşkınlığa, çaresizliğe uğratan durumların "fifti fifti kırısmak" pazarlığından doğduğunu düşünüyorum. Hemen eklemeliyim ki pazarlığı yapanlarla bu pazarlıktan zarar görenler aynı kişiler değildir. Üstelik olan bitenden gerçek anlamıyla rahatsızlık duyanlar azınlıktadır. Çoğunluk teşkil eden insanlar kendi çaplarında bu pazarlığı yapukları için akli başında bir insanın duyacağı ıstıraplardan etkilenmiyor. Gerçekte ıstırap veren etki onların da üzerindedir. Ancak çoğunluk çeşitli yollarla sarhoş edilmiştir. Yapukları pazarlık onların hislerini büyük ölçüde dumura uğratmış ve ancak kısa süren ayılma dönemlerinde acıdan haberdar olabilmektedirler.

Nedir bu "yarısı bana, yarısı sana" pazarlığı? Özetle insanların kötülüğü görmezlikten gelme karşılığında satın aldıkları rahatlık, görevden kaçmanın ücretidir. Ne demek istediğimizi iyi anlamak için hikayenin bilinmesi gerek. Bilmeyenler için hikâyeyi aktaralım:

Hikâyemizin başında bir köy ağası var. Köyüne "ağalık" yapan biri değil bu adam. Yani servetini ve bu servetinin sağladığı itibarı üstünlük sağladığı topluluğun yararına açık tutmuyor. Tersine elinde bulundurduğu serveti gururunu okşayacak yollar da kullanıyor. Köyün ağası oluşunu köyde yaşayan insanların kendinden düşük değerde oluşu tarzında yorumluyor. Çünkü bu köy ağası zırcahil. Demek ki karşımızda Eflatun'dan bu yana siyaset felsefesini yakından ilgilendiren bir mesele var. Bilgelerin yönetici, yöneticilerin bilge olup olmayacakları meselesi. Günümüzde bu mesele dünya sisteminin denetimi altında tuttuğu ülkelerde zırcahil yöneticilerin iktidar sahibi olmalarına verdiği destek sebebiyle karşımıza çıkıyor.

Bilgisiz ve mağrur köy ağası cuma namazı kılmak için zaman zaman gittiği camide hutbeyi okuyan hocanın Arapça ifadeler arasında Ebubekir, Ömer, Osman, Ali adlarını andığını işitir ve buna bir anlam veremezmiş. Cuma hutbesinde köyün bu önemsiz kişilerinin adı neden geçiyor ve köyün ağası olduğu halde imam kendi adını neden minberden ahaliye duyurmuyor diye öfkelenirmiş. Bir gün تنها bir yerde imama rastlayınca bu rahatsızlığını kızgınlıkla dile getirmiş: "Hoca efendi" demiş, "bakıyorum hutbede Ebubekir'in, Ömer'in, Osman ve Ali'nin isimlerini söyleyip durmaktasın. Bu köyde onlardan önce adı geçmesi lâzım gelen biri varsa o da benim. Neden hutbede benim adımı anmıyorsun?" Köyün imamı ağanın cahilin biri olduğunu bilirmiş, bilirmiş ama bu kadarını da beklemiyormuş doğrusu. Durumu açıklamaya çalışmış: "Aman ağam" demiş, "benim hutbede adını zikrettiğim kişiler bizim köydeki Ömer, Ali, Osman

değil. Bu söylediklerim Pegyamber Efendimiz'in en yakın arkadaşları ve kendisinden sonra halifelik yapmış, İslâm tarihinde pek mühim yer sahibi olmuş kişilerdir. Cuma hutbesinde Allah'a hamd, Resûlullah'a salâvattan sonra onlara dua edilir. Benim yaptığım da budur. Köyümüzdeki insanlarla ilgisi yok minberde söylediğim isimlerin." Köy ağası bu açıklamayı kavrayacak olsaydı peşinen böyle bir yanlışa kapılmazdı. Ama diyelim ki anladı. Bu kadar cahil, bu kadar da mağrur olan bir adamın saplantıları öyle bir-iki izahatla ortadan kalkacak gibi olmaz. O şimdi en azından köydeki insanların da kendi gibi hatalı anlayış içinde olduklarını sanmaktadır. İşin aslı imamın anlattığı gibi olsa bile doğrusunu bilmeyenlerin gözünde ağanın adının hutbede geçmeyişi hâlâ vardır. Ağa diyor: "Ben onu bunu bilmem. Bu köyün ağası benim. Ben ne dersem yapmada fayda vardır. Sen bana naz ediyorsun. Gelecek sefer orada benim adımı anarsan benden sana on koyun."

Köyün imamı tehditten pek etkilenmese de, teklifi çok cazip bulmuş. On koyun az değil. Yapacağı nihayet kimsenin Arapça anlamadığı bu köyde sözlerinin arasına bir ayrık isim katmaktan ibaret. Biraz tarihe aşinalığı olanlar siyasî otoritelerle âlimler arasındaki ilişkinin benzeri örneklerini hatırlamakta gecikmeyeceklerdir. Doğu'da ve Batı'da bütün kültürlerde bilginin kötüye kullanımı diye bildiğimiz olay bu. Gerçekte bilgi kötüye kullanılamaz. Kötüye kullanılan sadece bilgili olduğu varsayılan kişiye verilen yerdir. İşte hikâyemizdeki imam da bunu yapmış. Arapça bildiği ve hutbe okuma yeterliği gösterdiği için kendisine tevdi edilen minberi siyasî otoritenin kaprisi uyarınca yeniden biçimlendirmeye kalkmış.

Ağa ile imamın konuştukları günün hemen ertesindeki Cuma'da köyün yegane hocası ve imamı minberde hutbe okuduğu sırada uygun bulduğu bir yerde ağanın ismini telâffuz etmiş. Ama cemaat içinde Arapça bilen bir kişi varmış o gün. Bu şahıs

karışıklığın derhal farkına varmış ve anında itirazını yükseltmiş: "Ne o hoca?" demiş, "Kimin adını anıyorsun, kime dua ediyorsun?" İmam hiç bozuntuya vermemiş. Hutbeye devam edermiş gibi Arapça olarak şu sözleri eklemiş hemen: "İnne fihi aşereate ganâim, nisfun li nisfun lek." Yani mealen şöyle demiş: "Bu işin içinde on koyun var (beni ele vermeyecek olursan) yarısı bana, yarısı sana."

Hikâye burada bitiyor. Acaba imam ile Arapça bilen kimse koyunları paylaştı mı? Fifti fifti kırıştılar mı? Bunu hikâyeden öğrenemiyoruz. Ama hayatımızdan öğrenebildiğimiz kadarıyla hikâyenin tek ve kesin bir sonu yok. Yahut bu noktadan sonra hikâye çatallaşıyor. Bir yanda yarı yarıya paylaşanların kurulu düzeni devam ediyor; diğer yanda düzenin yalan ve yanlış üzerine kurulduğunu farkedendenlerin itirazı yüzünden bir çatışma, bir savaş, bir mücadeleye devam ediyor. Biz de asırlardan beri bu çatallaşan hikâyenin içindeyiz. Acaba neresinde?

Bana bu hikâyede ilgiye değer grünen ağa ile imamın pazarlığı değildir. Asıl ilginç olan, merakımızı kışkırtma başarısızlıkta eren yarı yarıya paylaşma teklifidir. Çünkü birinci pazarlıkta bilinçli ve alelâde bir kötülük vardır. İnsanların böyle bir kötülüğe dahil olmak için de, bu kötülüğün uzak durmak için de ince tahliller yapmalarına, derin düşüncelerine gerek yoktur. Fakat ikinci pazarlık yani işlenen bir kötülüğün farkına vardığımızda buna müdahale edip etmeyeceğimize kadar vermek hayat yönümüzün belirlenmesinde aslı yeri işgal eder. Bu durumla her an karşılaşabiliriz ve karar vermek için çok şeyi hesaba katmak, her adımımızı tartmak mecburiyetindeyizdir.

Sözünü ettiğimiz ikinci pazarlığın cereyan ettiği iki katman var. Birinci katmanda insan olarak hepimiz yer alıyoruz. İçine doğduğumuz kültür (ister Avrupa'da doğmuş olalım, ister Arapistan'da, ister Çin'de) bazı uzlaşmalarla varlığını sürdürmekte-

dir. Bu uzlaşmaların bazıları, birçoğu ve belki büyük bir çoğunluğu hakka ve hakkaniyete dayalı uzlaşmalar olarak sürüp gitmiştir. Yani hikâyemize dönecek olursak hutbeye ağanın ismi biz doğmadan önce karıştırılmış. Hatayı farketmiş zaman aynı zamanda yıllarca bu eleştirdiğimiz uzlaşmalar beyinde, kurtulmak istediğimiz, yerine yenilerini koymak istediğimiz uzlaşmalar tahtında yaşadığımızı da farkediyoruz. Az veya çok kınadığımız bu uzlaşmaların ürünüyüz. Öte yandan kınamadığımız uzlaşmalar da var. Hikâyemizdeki şekle riayet edersek dört halifenin adının anılması da bir uzlaşmanın sonucu. Kısacası şöyle: Hayatımızı sorgulamadan yaşayamayız, ama bu sorgulamayı gidebileceği en uç noktaya götüremeyiz.

Ne var ki ikinci pazarlığın ikinci katmanında bizi bazı kesin tercihler bekliyor. Beş koyunu kabul edip sahtekârlığa rıza gösterecek miyiz? Diyelim ki bize teklif edilen rüşveti reddettik. Böylece görevimizi yerine getirmiş olur muyuz? Hiç de değil. Beş koyunu reddettiğimiz andan itibaren üzerimize bütün ömrümüz boyunca uğraşmamız gereken bir iş almış, kendimizi haksız, hileli, yanlış uzlaşmalarla savaşma görevi içine atmış oluruz. İki cihad birden başlamıştır. Dört cephede birden dövüşmek zorundayızdır. Büyük cihad iki cephede cereyan eder: Birinci cephede içine doğduğumuz kültürün reddettiğimiz uzlaşmalarına karşı varlığımızı borçlu olduğumuz nomos'a uyararak (isterseniz şeriata uyararak deyiniz) yürüttüğümüz savaştır. Bunun anlamı bir belli yaşama biçimini sürdürmekle ortaya çıkar. Büyük cihadın ikinci cephesi en iyiyi elde etmek için sadce iyiyi elden çıkarıp çıkarmadığımızla uğraşmamızdır. Kişiliğimizde terakkiyi sağlamak veya sonuca kısa yoldan varmak için yozlaşmaya yer açacak tedbirsizlikte bulunmak tercihini sürekli yaşarız. Küçük cihadın birinci cephesinde içine doğduğumuz kültürün sorumluluğunu yüklenmek, yani merkezden muhite insanları ihanet edilemeyecek emanetler sayarak yaşamayı sürdürmek vardır. Küçük

cihadın ikinci cephesi ise başlarının razı oldukları haksız uzlaşmalara karşı savaşıdır.

İnsanların çoğunluğu için gerek içine doğduğumuz kültürün uzlaşma alanları ve gerekse gündelik hayat içinde tekrar tekrar ihdas edilen aldatmacaya dayalı uzlaşmalar yerinde ve olağan sayılır. Yani insanların çoğu kötülüklerin yalnızca ağa ile imam arasındaki pazarlıktan doğduğunu ve bundan kaçınmakla kendilerini selâmete kavuşturdıklarını kabul ederler. Bu kabulleri yüzünden ikinci pazarlığa gözü kapalı razı olurlar. Nasıl olsa hatayı onlar işlememişlerdir. Olsa olsa sonucunu değiştiremeyecekleri yanlış görmezlikten geleceklerdir. Üstelik bunun yanlış olup olmadığına her zaman da doğru bir biçimde karar veremeyeceklerini düşünürler. Çünkü daha başında içine doğdukları kültürün eleştirilebilir olduğu görüşüne uzak kalmışlardır. Bu mesafe onların yarı yarıya paylaşmayı büyük bir hata olarak görmelerine de engel olur. Dolayısıyla insanların çoğunun "ezildiği" doğru değildir. Dıştan bakıldığında öyle sanılsa bile, kendilerine sorarsanız "masaj" yaptırdıklarını söyleyebilirler.

Gündelik hayat zorluklarla dolu olabilir. Toplumların hayatı ciddi dar boğazlara sürükleniyor sayılabilir. Üzerinde yaşadığımız yer küre bir süre sonra üzerinde yaşanamayacak kadar büyük bir tahribat tehlikesi ile karşı karşıya olabilir. Bütün bu zorlukların aşılması, bir çıkış yolunun bulunması ve tehlikelerin atlatılabilmesi için insanların bir rahatlık satın almaktan vazgeçtikleri söylenebilir mi? Eğer söylenemezse, yani herkes şikâyetçi olduğu yapıyı beslemek için "fifti fifti kırışma" pazarlığındaysa zırcahil ağaların adını minberden çok işiteceğiz demektir.

BİRAZ DERTLEŞME, AMA AĞLAŞMA DEĞİL

Cuma Mektupları eğer gerçekten mektupsa ve dosttan dosta ulaşa biliyorsa, bugün dostlarıma özür beyan etmeksizin biri onüç, diğer üçü oniki yıl önce yazılmış dört yazımı hatırlatmak suretiyle onların hoşgrüsünden yararlanmak istiyorum. Böyle yapışında elbet tembelliğimin payı var, ama tembelliğimi açıklayacak bir sebebim de var: Körfez savaşının üzerimde bıraktığı ve beni kısmen atalete sevkeden bir sıkıntı. Eski yıllara şöyle bir bakıp nerelerde nasıl yürüyorduk veya yürümeye hevesinde idik, bunu hatırlayalım istedim. Bu yolla biraz dertleşebiliriz belki, ama hemen ağlaşmayalım derim.

Medeniyet içinde olmak

Müslüman olarak birkaç söz söyler durumdayız Batı medeniyeti hakkında. Hele benim gibi Doğu'da da olsa medenî tavırlara muhalif biri için medeniyetin girdisi çıktısıyla uğraşmak çok kolay. Her tavırda, her sözde kendi barbar tercihimle, yaşanan medenî ortamın zıtlığını vurgulamak, iyisinin medeniyetin dışında bulunduğunu ifade etmek bana göredir.

Ama dürüst olalım, bütün bunları medenî bir ortamda, medeniyetin imkânlarıyla, medenî dünyanın belirlediği kafalarla yapmıyor muyuz? Dolayısıyla bütün bu medeniyet düşmanlığı biraz

da medeniyetin muhtaç olduğu bir şey değil mi? Doğrusu nasıl yapılacak peki? Doğrusu Batu medeniyetinin bütün değerlerini içimizden ve yaşayış biçimimizden atmakla olacak. Hemen mi? Değil elbette. Bunu hemen yapmaya kalkanlar başarısına engel olmak isteyenlerdir belki de.

İşte Batu medeniyetinin, daha doğrusu medeniyetin dışına hemen çıkılamayışın ara devresini yaşadığımız için, onun imkânları, onun şartları içinde bir şeyler yapmak durumuna razı gösteriyoruz. Sözün gelişi günlük bir gazete aracılığıyla müslümanlarla dayanışabilme, düşünce alışverişinde bulunma çabasına girişimiz. Bütün münasebetlerimizi henüz gayr-i müslim bir ortamın doğrultusunda yürütmek zorundayız. Sanat derken, düşünce derken, eylem derken yürürlükte olan, geçerli olan ortamı hesap dışı tutamayacak kadar bu medeniyetle bağlantılıyız. Bu bağlantının kaçınılmazlığını anlamak başka, bu bağlantının hep sürüp gideceğini düşünmek yine başka bir şeydir. Şu anda kaçınılmaz olan yarın gereksiz sayılabilir, sayılması için birşeylere başlamak zorundayız.

İlk yapacağımız şey kafaca bu medeniyete, bu hayata, bu yaşama tarzına, bu münasebetlere evet deyip demediğimizin tesbitidir. Eğer, küfür düzeni diye kısa yoldan kestirip attığımız medenî hayata geçici olarak katlanıyor değil de bunun kaçınılmaz olduğunda ve ne yapılacaksa bu ortamda, bu imkânlarla yapılacaktır fikrinde ısrarlı isek, bu çarkların içinde boğulmayı peşin kabul etmişiz demektir. Yok eğer, şimdi bu hayat hükümlerine ama biz müslümanca bir ısrarla bu sultayı kırar ve kendimizin en büyük adamı atabileceğimiz bir ortamı sağlamaya yönelebiliriz diyorsak bu bence açık ve güneşli bir yoldur.

Önce zihnen yanlış yaşadığımızı kabul edebilirsek, doğrusu için belki önce çok küçük ve fakat çığ gibi büyüyebilecek bazı tedbirler alabiliriz. Daha bu medeniyetin içinde boğuntulu bir haldeyken, tartışmayı bu medeniyetin imkânlarından çıkamayız

noktasında başlatmak ya da medeniyetin haracını yiyenlerin bir dümenidir veya kendinde itikadî bir dayanak noktası görmeyenlerin.

Evet, bu medeniyetin içinde yaşıyoruz, hayatımız bunun çarklarına bağlı. Ama biz bu çarklara çomak sokmak işine giriştik mi? Bu çarkların dönmesine kolaylık mı sağlıyoruz yoksa biz müslümanca davrandığımız için çarklar daha mı gıcirtılı dönmeye başlıyor? Bu noktada sarahate kavuşalım.

Bu medeniyetin içinde olmak, bu medeniyetin havasını tenefüs etmek birinci meselemiz değil. Birinci meselemiz, bu medeniyetin içinde olmaktan tedirginlik duyup duymadığımız, soluduğumuz havanın zehirli olduğunun, bizden birşeyleri sürekli olarak kalıp götürdüğünün farkında olup olmadığımızdır. Eğer medeniyetin içinde olmaktan müslümanca bir huzursuzluk duyuyorsak, müslümanca kardeşliğin gereği olan dayanışma ile bu dünyanın kiri ve pasıyla mücadeleye girişmek için asgarî şartı elde tutuyoruz demektir.

27.5.1979

İnsanlığın sorumluluğu

Müslümanların kendi davranış ve tutumlarıyla insanlığın sorumluluğunu yüklenmiş olduklarını göstermeleri gereğini biliriz. Çoğunca bu sorumluluğu üzerine almış olmakla ne yapılması gerektiği konusunda düşünce ayrılığına düşülür.

En yaygın düşünce, insanlığın sorumluluğunu yüklenen kimse onları en çok etkileyebilecek yol ve usulleri denemesi yönündedir. Yani insanlara seslenmenin en yaygın araçlarını kullanmak gerektiği ilk akla gelen yöntemdir. Bu yüzden çağımızda propaganda için kullanılan bütün vasıtalar, hakikatin ifade edilmesine uygun sayılır. Bu düşünceden kendini sıyrabilmiş müslümanlar azınlıktadır.

İnsanlığın sorumluluğunu yüklenmekle, bir şahsın yalnızca kendi sorumluluğunu yüklenmesi birbiriyile çelişen, biri diğerini yokeden hususlar mıdır? Yoksa insan yalnızca kendi sorumluluğunu yüklenmekle, aynı zamanda bütün insanlığın sorumluluğunu da yüklenmiş olur mu? Benim için iyi olan bütün insanlık için iyidir diyebilme yürekliliğini göstermek veya bütün insanlığın iyiyi bulmalarına yolaçabilmek için kendine zararı dokunabilecek usullerle hizmeti göze almak... İşte tartışmaya veya görüşmeye, düşünce alış-verişine açık olan nokta burası.

Bugün müslümanların bir kısmı, çağımızda haber iletme için kullanılan bütün yolların hakikati tebliğ için kullanılabileceği, kullanılması gerektiği, bunun toplumda yaygınlaşmanın ve toplumu ıslah etmenin tek ve kaçınılmaz yolu olduğu konusunda ısrarlıdır. Bunlara göre demokratik gösteriler yapılmalı, eğitim kurumlarında gerek öğrenci, gerekse öğretici olarak etkin bir çalışma içinde olunmalı, radyo ve televizyonun imkânlarını müslümanca telkinler için seferber etmenin yollarını aramalı, bulmalı, müslümanlara has tiyatrolar, sinemalar teşkil etmeli, oyunlar yazmalı, filmler çekmeli ilh... Kısacası, kâfirler kendi sultalarını kurmak için sağlamlaştırmak için hangi yolları kullanıyorlar, hangi silâhları deniyorlarsa, bunlar müslümanlara has alanlarda kullanılmalı, denenmeli. Niçin? İnsanlığın sorumluluğu müslümanların üzerinde olduğu için. Eğer müslümanlar yürümekte olan yaşayış düzeninin içine girip, kâfirlerin tezleriyle hesaplaşmazlarsa sorumluluklarını yerine getirebilmiş olmazlar ve kendi kabuklarında yaşamayı seçmiş, küskün ve etkisiz kalmış olurlar.

Eğer kâfirlerin metodlarını kullanmak, müslümanları kendi vasıflarından birşeyler feda etmeye yol açmıyacaksa yukarıda öne sürülen düşünceler bütünüyle haklı, yerinde ve kaçınılmazdır. Lâkin, yaşanan hayat düzeni içinde kalarak tavır almak bir müslümanın doğrudan doğruya müslümanca davranma, hatta

müslüman kalma özelliklerine engel teşkil ediyorsa, bu mücadelede zarar hanesinin kâr hanesinden daha büyük olduğu söylenebilir. Tevekkülü ve doğru sözlülüğü terketmeden nasıl mekteplerde etkin olunacak, radyo ve televizyonun riya yüklü işleyişine boyun eğmeden nasıl yayın yapılacak, tiyatronun ve sinemanın kirlerine bulaşmadan nasıl bu konuda uzmanlaşılacak?

Kısacası, kendi sorumluluğunu yüklenmeyi gözden çıkarıp insanlığın sorumluluğu nasıl yüklenilebilecek? Büyük bir sevap uğruna küçük küçük birçok günahı göze almak müslümanca bir tutum mudur?

15.5.1979

İnsansız yönetim

Adına demokrasi dedikleri bir yönetim tarzı var Türkiye'de. Bu yönetim siyasî kararlarını bu ülkede yaşayan insanların isteklerini gözönüne alarak değil, dünya siyasî konjonktürünün gereklerini yönetimi elinde bulunduranların hesaplarıyla uzlaştırarak veriyor. Dolayısıyla Türkiye'de yaşayan insanların hangi tarza uygun yaşayacakları bu iki unsurun, yani bir yanda dünyadaki güçler dengesinin zorlamalarının, öte yanda bu dengeyi gözeten siyasî kadroların sınırlı seçmelerinin arasında belirleniyor. Türkiye yönetiminin demokratik olduğuna dair bir tek işaret görülebilir: O da zaman zaman halkın oyuna başvurulması. Bu oylamalar hiçbir zaman belli bir meselenin halli yolunda değil, genel seçimlerle bazı insan ve teşkilâtların parlamentoda yer alıp almamaları yolunda yapılıyor.

Genel seçimler vasıtasıyla siyasî iktidarın değişmesini öngören öteki ülkelerden Türkiye'nin bir farkı var: Demokratik denilen rejimlerde seçim dönemlerinde her meselenin enine boyuna tartışılma, propaganda edilme imkânı varken, Türkiye'de tartışılacak meseleler hem yazılı kanunlarla, hem de hiçbir yerde yazılı olmayan ama bütün siyasîlerin kendilerini bağlı saydıkları ku-

rallarla belirlenmiş, sınırlanmıştır. Bunlar arasında en önemlisi, Türkiye'nin Batı medeniyetinin dairei içinde yer alıp almayacağı hususunun tartışılmasıdır. Bu husus Türk demokrasisinin tartışma dışında bıraktığı konuların başında yer alır.

Hatırlanacak olursa Kıbrıs çıkartmasının hemen ertesinde Anadolu'nun çeşitli yerlerinde yapılmak istenilen birçok açık hava toplantısı (miting) bizzat hükümetçe engellenmiştir. Buna gerekçe olarak bu toplantılarda edilecek sözlerin dünya kamuoyunu ürküteceği, o zamanın başbakanı Ecevit'in tabiriyle "yanlış anlaşılacağı" gösterilmiştir. Buradan benim çıkardığım sonuç, Türkiye'de millî konularda bile yönetimi elinde bulunduranlarla, bu yönetime rıza gösterenler arasında önemli görüş farkları bulunduğu şeklindedir. Yönetimi elinde bulunduranlar ancak yönetime rıza gösterenlerin değerleri açısından müsbet bir noktada bulunmakla kendilerini savunabilmektedirler. Bu anlayış içinde uzun yıllar İnnü'nün gizlice beş vakit namaz kıldığı propaganda edilmiş, böylelikle CHP'ye bir taban sağlanmak istenmiştir.

Bugünün Türkiye'sinde şartların birçoğu geçtiğimiz otuz yıla oranla büyük ölçüde değişmişse de yönetimin insansız olarak muhafaza edilmesi, yani yalnızca "bazı" siyasilerin kararları yoluyla Türkiye'de yaşanacak hayatın tesbiti vakıası değişmemiştir.

İçinde bulunduğumuz günler, Türkiye'nin siyasî geleceği bakımından son derece önemli günlerdir. Gerçi atı alan Üsküdar'ı çoktan geçmiştir ama, herkesin gözü önünde ata atamış, gözler önünde salına salma geçmiştir. Ambargonun kalkması bahanesiyle Amerikan üsleri yeni bir statüye kavuşturulacaktır, Sovyetler Birliği ile sömürge şartlarıyla bir ticaret anlaşması imzalanmıştır. Bütün bunlar Türkiye'de insanlar yokmuşçasına rahatlıkla yapılmıştır. İlk akla gelen soru, acaba ters yönde kararlar alınsaydı, yani Amerikan üslerinin Türkiye'den sökülmesi. Sovyetler Birliği'nin Türk ekonomisini dumura uğratacak müdahalele-

rine set çekecek kararlar alınsaydı, bu kararlara Türkiye'de yaşayan insanların katılması sağlanacak mıydı? Anlaşıldığı kadariyle hayır. Çünkü Türkiye'de yönetim, insanlı olmaktan korkmaktadır.

7.4.1978

Toplumunu değiştirmek

Çağımıza mahsus hurafelerden biri de toplumun bizatihi topluma has kuruluşlar yoluyla değişeceği yolundaki itikattir. Yani bütün çirkefiyle başımıza belâ kesilmiş olan bu toplumsal "yapı" yerini hayırlı fiil üretmek üzere kurulmuş bir başka "yapı"ya terkederse, meselenin kökünden çözülebileceğini, toplumun artık kendi kendini teminat altına almış bir işleyişle doğru yönde mesafe katedeceğini kabul etmek fazlasıyla kolaylaştı. (Küçük bir ikaz; kavranılması, kabul edilmesi pek fazla kolaylaşmış hususların, bunlar neye taallük ederse etsin, yanlış olma tehlikesini taşıdıklarını hatırd tutmalı). Bu konuda sosyalistler, faşistler ve bir bölük müslüman fikir birliği içindedirler. Bunlar, düzen lâfzı altında kalıplaşmış ama bütün sabit konumuna rağmen müphemliğini muhafaza eden kavramın muhteva değiştirmesiyle her şeyin değişeceğini, kötünün yerini iyiye bırakacağını kabul ediyorlar. Bozuk denilen düzen hangi esaslar üzerinde kurulmuşsa, işte bu esaslar gitsin istiyorlar, yerine sosyalist esaslar faşist esaslar veya (söylemekte çekingen davrandığımız) islâmî esaslar konulsun.

Doğrusu ben de kabul ediyorum içinde yaşadığımız toplumun bir düzeni olduğunu ve ona sahip çıkma gayretinde birçok "düzenbaz" bulunduğunu. Ama toplumu değiştirmenin bozuk düzeni bozuk olmayan düzen haline getirmek olmadığını kabul ediyorum aynı zamanda. Benim meselem, bu başkan iyi iş yapamıyor, öyleyse gitsin, yerine daha iyisi gelsin tarzında bir isteğin çevresinde dolanmıyor. Bizzat başkan olsun mu olmasın mı gibi

bir soru açmak niyetindeyim. Yahut sizin şu başkan dediğinizin aslı esası nedir? onu öğretin bana, diyorum. Bu düşünceyi götüre götüre, düzen kötü ama iyisi bile olsa bir düzen gerekli mi sorusuna kadar vardırıyorum İslâmiyetin bir düzen teklifi olduğuna dair çağımıza has ön yargıyı şüpheyile karşılıyorum.

Zaten İslâm'ın kapitalizmle ve sosyalizmle olan bağlantısı son derece yeni anlayış biçimleri değil midir? Düzen moda olduğu zaman islâmî bir düzen, dünya görüşü moda olduğunda islâmî bir dünya görüşü veya ideoloji, ekonomi belirleyici kabul edilince de İslam'i bir iktisadî yaklaşım olarak görmek son dönem müslümanlarının sık sık düştükleri hatalardan sayılabilir.

Toplumun değişmesiyle İslâm'ın yaşanması arasında doğrudan bir bağlantı olduğu açık seçik. Geçmişte bunun örnekleri var. Sözelimi Orta Asya'dan Anadolu'ya gelen müslümanlar bu topraklarda öncekinden çok farklı bir yaşama biçimi gerçekleştirdiler. Öyle ki Marksist düşüncenin toplum düzenleri sırasını alt-üst edecek bir değişmeydi bu. Feodal dedikleri toprak ve toplum düzeni hiç bir gelişme şemasında bulunmayan bir toprak ve toplum münasebetleri zinciri yüzünden ortadan kalktı. Bu hadiseyi gerçekleştirenlerin bir "düzen" peşinde olduklarını iddia etmek insanı ancak tebessüm ettirir.

Müslümanlar çağımızın "bilgisayar kafası"ndan, yahut bu kafayı ortaya çıkaran Batılı mantık örgüsünden uzak kaldıklarında; kendilerini nasıl üstün özelliklerle donatılmış bir seviyeye lâyık bir yaşama biçimine muhatap olduklarını görerek, anlayacaklardır.

6.5.1979

DAHA AZ NİTELİKLİ, DAHA ÇOK AYIRIMCI

Adına "Körfez savaşı" denilen gövde gösterisi sona erdi. Kitle iletişim araçları artık "normal" haberlerine döndü. Son bir kaç yıl boyunca bizi alıştırdıkları haberler bunlar. Oluruna bırakılmış işlerin, uzun vadeli plânların su yüzüne çıkan, çıkartılan belirtileri veya üzerlerine işlem yapılan toplumların tepkilerinden, irkilislerinden doğan hareketleri haber olarak alıyoruz. Şimdilik Balkanlar ve Orta-Doğu ve biraz da Sovyetler Birliği gündemde ama "normal" dediğimiz haberleri "merkez" bölgeler hariç dünyanın herhangi bir yerinden her zaman alabiliriz. Normal haberlerdeki can kaybı, kültürel ve tabii hasar, insanların ve tabiatın uğradığı tahribat göstermelik önemdedir. Kitle iletişim araçlarının sundukları biçimiyle hayatî önemde olan şeyler merkezin doğrudan içine girdiği ve merkezi doğrudan ilgilendiren şeylerdir. Nitekim bugün Irak'ta kısa bir zaman öncesinde olduğu gibi yine insanlar ölüyor, yine bir yerler yakılıp yıkılıyor; ama bunlar merkezin bölgeye müdahale ettiği zamanki kadar önemli sayılmıyor. Normal haberler yine acılarla yüklü, haberleri anormal yapan acıların büyüklüğü değil, olan bitenin merkezle yakınlığı imiş demek ki.

Daha bir süre "anormal" haber vermeyecek kitle iletişim araçları. Yani bütün anormallikler normal bir süreç içinde yaşana-

cak. Arada geçmişle bağlarını koruyanları şaşkınlığa düşürecek gelişmeler gözleyeceğiz belki. Yine de insanlar alışacak bunlara, demek inanılmayacak kadar büyük değişimler olabiliyormuş diyecekler. Gerçekte dünyada olup bitenler Adem aleyhisselâm'ın yerküre üstüne indiğinden bu yana olup bitenler 'üründen şeyler'. Diyebiliriz ki ademoğlu mümkünler içinde mümkünleri gerçekleştirmekle meşgul. Önemli olan insanın hangi imkanlara sahip olduğunu ayırdedebilmesi ve mümkünler arasından kendi imkânını seçme uyanıklığına kavuşup kavuşmamasıyla ilgili. En yakın geçmişte Körfez savaşı mümkünlerin neler olduğu konusunda bir çizgi çekti. Bu çizgiyi çekenler kendi hesaplarına bir eylem alanı elde edebildiler böylece. Dünya sisteminin lordları arslan terbiyecilerinin uyguladıkları bir yöntemle arzuladıkları disiplini sağlamayı denediler. Görüldüğü kadarıyla uyguladıkları yöntem işe yaradı. Acaba nedir sözünü ettiğimiz yöntem?

Arslan terbiyecileri eğitimini üstlendikleri vahşî hayvana bazı sirk numaraları öğretmek üzere giriştikleri çalışmalar sırasında yanlarında bir köpek bulundurlarmış. Eğer arslan bir hareketi yapmada beceriksizlik gösterirse veya o hareketi yapmamak için direnç gösterir, huysuzlanırsa terbiyecisi hemen köpeği dövmüş. Köpeğin acıyla inlediğini farkedene arslan, başına geleceği kestirdiğinden olsa gerek huysuzluğu terkeder, direnmekten vazgeçer ve yapmadığı hareketi başarabilmek için çabalamaya başlarmış. Kolayca anlaşılabilirdiği gibi bu yöntem denetim altında tutulmak istenen unsura yaptığı etki bakımından hem verimli, hem de güvenli. Arslanı bir harekete zorlamak için indireceğiniz darbenin yerini, zamanını ve şiddetini iyi hesaplamamış olabilirsiniz. Bu taktirde hem amacınıza varmada zorlanırsınız, hem de indirdiğiniz darbe ters tepkiye yol açabilir. Arslanı dövmek, köpeği dövmekten çok daha tehlikelidir.

Açıkkçası Körfez savaşının fiilen olan bitenin ötesinde bir

sembolik anlamı vardı: Dünya sistemi kendi bünyesinde taşıdığı rakiplerine ve muhtemel muarızlarına bir ders verdi; neler yapabileceğini gösterdi. Sergilenecek teknolojik üstünlük zavallı Irak halkının teninde acısını hissettirdi, ama dolaylı olarak dünya sistemine meydan okumaya yeltenebilecek kim olursa olsun, onlara başlarına gelebilecekler hakkında bir fikir verdi, yüreklerine korku saldı. Ayrıca dünya sistemi kendi kurduğu mekanizmayı siyasî kararlar ve yatırımlar açısından nasıl kolaylıkla manipüle edebileceğini de ispat etti. Böylece İkinci Dünya Savaşı'nın mağlupları ve savaştan görünüşte galip çıkmış olsalar bile elde edilen menfaatler bakımından açıkta kalmış bulunan sistemin küskünleri önlerinde düzenin açtığından başka bir yol olmadığını gördüler. Bundan böyle kendi durumlarında bir iyileşme sağlamak istiyorlarsa bunu sistemin dışında bir yol aramak, açmaya çalışmak suretiyle değil de, ancak ve ancak sistemin lordlarına yaranmak, onun ulufelerine rıza göstermek suretiyle gerçekleştirebileceklerini zihinlerine iyice yerleştirdiler.

Kısa sürmüş olmasına ve Vietnam savaşında olduğu gibi kendine mahsus bir literatür ortaya çıkarmış bulunmaktan çok uzak kalmasına rağmen, Körfez savaşı dünya sisteminin hayatiyetine hizmet etmesi bakımından İkinci Dünya Savaşı'ndan bu yana tesis edilen en önemli irtibat kanalı özelliğine sahiptir. Körfez savaşından sonra bütün siyasî ve ekonomik gelişmeleri yeni gelen ölçülere göre değerlendirmek mecburiyeti doğmuştur. Bu mecburiyet sadece sistemin denetimi altında bulunan toplum ve devletler için geçerli. Öte yandan sistemi işler halde tutan toplum ve devletler için bir geniş manevra alanı ortaya çıktı. Durumu daha iyi anlatabilmek için ülkemizi ilgilendiren bir örnekten hareket etmek gerekecek: Dünya sisteminin çıkarları bakımından en soyut plânda Körfez savaşının vuku bulması ve doğurmakta olduğu sonuçlar, İstanbul Boğazı üstüne kurulan köprü ve köprülerin inşasına ve getirdiği meselelere benzer. Dünya

sistemi İstanbul Boğazı (gerekirse Çanakkale Boğazı) üstünde inşa edilen köprülere sadece sistemin nakliyat şebekesini tamamlamak için ihtiyaç duymaz; aynı zamanda bu köprüler Türkiye'nin dünya sistemine olan entegrasyonunu bağımlılık esasına müsteniden tesis eder. Bu konu başlıbaşına bir yazıyı kapsayacak kadar dallı budaklıdır. Benim şimdilik vurgulamak istediğim şu: Türkiye Boğaz üstüne köprü inşa edilmeksizin millî meselesini çözebilecek bir yeterliğe kavuşma cehdi içine girmeliydi. Ama bugün "köprüsüz" bir Türkiye gözönüne alınarak meseleye yaklaşmak akıllı bir kişinin yapacağı iş değildir. Çözülecek meseleyi "köprülü" Türkiye'de gözönüne almak mecburiyeti vardır. Ne var ki, köprünün mevcudiyetini kabullenmek tarihî bir perspektivden vazgeçmek anlamını taşımaz.

Aynı akıl yürütmeyi Körfez savaşı dolayısıyla da devreye sokabiliriz. Savaş dünya sisteminin sağlık şartının gereği olarak yaşandı. Tıpkı köprünün inşa edilmiş olması gibi sistemin daha etkin işlemesi için bir irtibat kanalı meydana getirdi. Artık hiç bir toplum temsilcisi, hiç bir devlet yetkilisi savaş olmamış gibi davranamaz. Atılan bütün adımlar Orta-Doğu dolayısıyla dünyaya verilen yeni düzenin gereğine uygun olarak atılacak. Ama bu bizim bütün olan biteni gözü kapalı olarak benimsememizi gerektirmez. Bilâkis yeni şartlar muvacehesinde neler yapılabileceğini tarihî bir perspektiv içinde görebilme başarısına talip olmalıyız. Körfez savaşı sonucunda yeni köprü inşa edildiğini, dünya sisteminin kendine bir irtibat kanalı tesis ettiğini İsrail'in son günlerde Arap ülkeleri tarafından hukuken tanınma karşılığında toprak tavizi vermeye hazır oluşu tavrından fehmedebiliriz. Yani bundan böyle toplumların hayatında devlet sınırlarının nereden geçtiği sadece dünya sisteminin iç işleyişine etki ettiği oranda önem taşıyacak. Millî ve üniter devletlerin gitgide sönmüldüğü ve yerine soyut karakterli örgütsel birliklerin ağırlığını hissettirdiği yeni dünya düzeni Körfez savaşına kadar yer-

yüzünde etkisini hissettiriyordu, ama Körfez savaşıdan sonra bu yeni düzen toplumların üstüne bir kara bulut gibi çökmüş haldedir.

Eğer durum böyle kötümser bir tasvire başvuracak kadar kötüye gitmişse acaba insanların rahatsızlıkları da aynı oranda ve aynı istikamette artmakta mıdır? Bu soru meselenin en can alıcı noktası çevresinde sorulabilen türden bir soru. Dünya sistemi zihinleri yönlendirme ve ideolojik ikna yöntemlerini elden bırakmama sayesinde ki, 1789'dan bu yana gücünü artırarak devam ettirmektedir. Dünya sisteminin lordları ve bu lordların bilinçli ve gönüllü hizmetkârları dışındaki bütün insanlar ümitleri ve ekmekleri arasında parçalanmış halde yaşarlar. En az ikiyüz yıldır insanlığın meselelerine kafa yoran kişiler ekmeklerini feda etme pahasına ümitlerini koruyabileceklerine ve ümitlerini feda etme pahasına da ekmeklerini elde edebileceklerine inandırılmışlardır. Bu yüzden insanlarda maddî tatmin vasıtalarıyla birlikte bir ahlâkî çöküntü, ahlâkî değerlerin üstün tutulmasıyla beraber de müdahale gücünde bir azalma kendini göstermektedir. Sonuç olarak durumun kötüye gittiğini farkedenden cılız, durumun iyi olduğunu sananlar da bön ve yozlaşmış bir konumu peşinen kabul etmiş olurlar. Zaaftan kurtulmak isteyenler akıllarını dünya sistemine emanet ederek yozlaşmaya; yozlaşmadan kurtulmak isteyenler dönen dolaplardan pay alamadıkları için yoksullaşmaya mahkûm olacağını düşünür. Böyle düşünceler içinde toplumlar, devletler ve bireyler öyle hareketlerde bulunurlar, öyle kararlar verirler ki, dünya sistemi lehine ayarlanan her durum insanları hem yoksullaşmasına, hem de yozlaşmasına yol açar.

Dünya sistemi kendi hizmetine girecek unsurlardan önce sadakat yemini ister. Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı bitmiş olduğu halde Almanya'ya savaş ilân etmesi ve Körfez savaşında BM kararlarına fazlasıyla riayeti bu türden davranışın belirtisidir.

Bireyler de dünya sisteminin şebeke içindeki yerlerini dolduracak görevler için sadakat yemini etmek zorundadırlar. Bunun iki tarzda yerine getirildiğini farkedebiliyoruz: Birincisi dünya sisteminin tehlikeli bulmadığı ve teşvik ettiği faaliyetin ve çevrenin içinde hayatını sürdürmek. Meselâ Türkiye'de şeriatçı olmak veya ABD'de geçmişinde Nazi, Faşist, Komünist bir örgütle ilişkisi olmamak. Eğer Türkiye'de şeriatçılığa bulaşmışlığınız vaki ise, ABD'de Nazi, Faşist veya Komünist geçmişiniz var ise, dünya sisteminin sunduğu bir mevkiye gelebilmeniz için sisteme eski tutumunuzu telâfi edecek ölçüde bir extra hizmet sunmanız beklenir. Eğer geçmişiniz sistem aleyhtarı bir muhatara ile yaralı ve siz de dünya sisteminin geçerli bir makamını işgal ettiğiniz halde geçmişinizi telâfi edecek hiç bir etkinlik göstermemişseniz, o zaman ikinci tarzın yürürlüğe konduğunu anlarız. Yani siz genç yaştan beri veya bir kaç kuşaktan beri dünya sisteminin güvenlik içinde o yere hazırladığı insanlardan birisiniz.

16. yüzyıldan beri dünya sistemi kendine hizmet edecek insanları ya olayların içinden seçip ayırmakta veya doğrudan doğruya yetiştirmektedir. Neler olup bittiğini kavrama çabası gösterenler önce kimin nerede bulunduğunu tespit etmekle isabetli bir çalışma yapmış olurlar. Meselâ, ABD'nin İkinci Dünya Savaşı'na girmesiyle F.D. Roosevelt'in iktidara gelişi ve iktidarda kalışı arasında kopmaz bağlar vardır. Yani ABD Başkanı kim olursa olsun Amerika Savaşa mutlaka girecekti dememiz mümkün değil. Bugün George Bush'un iktidarı ile Körfez savaşı arasında benzer bir ilişki kurulabilir mi? Bu soruya doğru cevap verecek kadar sistemin işleyişinden haberdar değilim. Haberdar olduğum husus bir süzgecin (filtrenin) dünya sisteminin lordları tarafından uygulamada kullanıldığıdır. Bu süzgeç yirminci yüzyılda ortalama otuz yıllık devrelerle deliklerimi daraltarak işleyiş gösterdi.

Birinci otuz yılda siyasi kararlarda aristokrat kökenlilerin veya aristokrasiye manevra alanı tanıyacak özellikte bulunan kişilerin

siyasetin etkin alanlarından temizlenmesi faaliyeti yaşandı. Dünya sistemi kendi işleyişine zorluk çıkaracak aristokratik değerleri siler ve aristokratik tutumları taşıyan kişileri ayıklarken; tam tersi bir faaliyeti, dünya sistemine güç kazandıran aristokratik yapılarla kaynaşma ve bir alışım haline gelme faaliyetini de devam ettirdi. İkinci otuz yılda dünya sistemi, dünya görüşlerini samimiyetle temsil eden veya kişiliğini bu görüşler aracılığıyla oluşturmuş insanların temizlenmesiyle uğraştı. Bu birincisinden çok daha kolay bir işlemdi dünya sistemi için çünkü sonradan temizleyeceği unsurların suç işlemesi ve canî, hunhar görünmesi için elverişli ortamı zaten dünya sistemi bizzat meydana getirmişti. Son otuz yılda ise dünya sistemi kendi atadığı kadrolarda yalnızca bir özellik bulunması için çalışmalar yaptı. Sahip olunması gereken tek özellik vardı: Sisteme hizmet etmekten başka bir özellik taşımamak. Dünya sistemi siyasî kadroların oluşmasında ve bu kadrolara hizmet sunan alt kademelerin beslenmesinde artık tek ve standart ölçü kullanıyor. Bu ölçü Malezya'da da, Meksika'da da, Fransa'da da geçerli. Sorulan soru şöyle: Sistemin şu andaki işleyişine, gidiş istikametine katkı nedir? Sistemin sağlığına ne kadar faydalısın? Bu soruları tatminkâr biçimde cevaplandırın herkese bir yer bulunabiliyor. Ama insanlar her münhal yere razı değil elbet. Bunun için sistemin ayrımcı ölçüsüne uymak kastıyla bütün başka özelliklerinden kurtulmaya çalışıyorlar. Yani dünya sisteminden mevki talep edenler önce kendilerini birbirlerine benzer kılmaya, eşitlemeye çalışıyorlar.

Böylece anlıyoruz ki, modern eyyamcılar açısından önceleri Tanrı önünde eşitlik olarak bilinen ilke, yerini nasıl kanun önünde eşitlik ilkesine bırakmışsa, son otuz yılın etkin çabaları sonucunda geçerli olan sistem önünde eşitlik ilkesidir. Sistem önünde eşit olabilmek için yapılıyor siyasî operasyonlar. Bunun adına da demokratikleşme deniyor. Ne var ki bu eşitleme çabası belirgin bir ayrımcılığın yedeğinde uygulamaya konulabiliyor.

Ancak: Hiç bir üstün niteliği, hatta hiç bir niteliği olmayan uşak ruhlu, sıradan bir kısım insan sırf sisteme hizmette liyakat ve sadakat göstermiş olmalarından ötürü bir kast içine duhul edebiliyorlar ve bu kast ırk ayırımının, millet, din, kültür ayırımının ötesinde bir ayrımcılık uygulayarak gücünü koruyor. Bu ayırmadan yararlanmak isteyenler bazı niteliklerinden soyunmak zorundalar. Irklarının, milletlerinin, dinlerinin, kültürlerinin onlara kazandırdığı şahsiyeti dünya sisteminin işleyişini kolaylaştırma için işleme sokmazlarsa, yani daha az nitelik sahibi kalarak hayatlarını düzenlemezlerse, sistemin onlara hediye ettiği ayırımın kazançlarından istifade edemezler.

SİSTEMİN ANASININ NİKÂHI

Türkçe Sözlük, "anasının nikahını istemek" deyiminin karşılığını, "bir şeye değerinden çok para istemek" şeklinde bir açıklama ile sunuyor. Eh, o kadarını hepimiz biliyoruz. Oysa bu günlerde bu deyim üstünde daha derin düşünmemiz gerektiği söylenebilir. Öyle sanıyorum ki ABD Türkiye'ye bir şey verme karşılığında anasının nikahını istiyor. Görüldüğü kadarıyla ülke insanları bilinen bu alış veriş karşısında şaşkın ve bilinçsiz tutumunu devam ettiriyor.

Edinmek istediğimiz bir şeyin karşılığında satıcının "anasının nikahını" istediğini ifade ettiğimiz zaman, onun sadece çok pahalı olduğunu belirtmiş olmayız, aynı zamanda sunulan malın fiyatının bizim ödeme sınırlarımızın çok ötesinde olduğunu dışı vurmuş oluruz. O kadar ki istenilen artık bizim için "para" bile değildir, parayla ölçülemeyecek bir yükümlülük altına girmemiz isteniyor gibidir. Dikkat ettiyseniz biz bu ifadeyi hiç bir satıcının yüzüne karşı söylemeyiz. Yani bir satıcıya: "Birader sen ananın nikahını istiyorsun" demeyiz. Bunu daha ziyade üçüncü şahıslara, hatta yakınlarımıza söyleriz ve "herif, anasının nikahını istiyor" deriz. Çünkü bu sözde satıcıya üstü kapalı bir hakaret de vardır. Satıcının anasının ya nikahlanamayacak nitelikler taşıdığına, veya anasıyla olan yakınlığımızı temizlemek istediği niyetine bir telmihte bulunuruz.

Elbet soracaksınız: Türkiye'nin şimdiki yönetimi dünya sisteminde veya dünya sisteminin günümüzdeki en somut mekanizması görünümünde bulunan ABD yönetiminden ne istiyor ki, bunun karşılığında sistem anasının nikahını talep ediyor olsun? Cevap gayet basit: Dünya sisteminin plânları içinde bulunan yeni dünya düzeni içinde Türkiye en azından şekli mevcudiyetini korumak istiyor. Böyle bir "muhafaza"nın bedeli olarak da istenilen sistemin anasının nikahıdır. Gerçekte Türkiye'yi tuzağa düşüren de, düşürdüğü tuzaktan kurtulma karşılığında bedel isteyen de dünya sistemidir, fakat bunun böyle olduğunu ülkemizin yönlendirilmesinde görev yapmak üzere belli noktalara oturtulmuş lâik kafalara anlatmak adeta imkânsızdır. Zira durum başından beri sonuç vermeyecek bir zeminde bir sonuç almak gayretlerini arzedegelmiştir. Durumun tersliğini şöyle formüle edebiliriz: ülkeye egemen güçler bakımından Türkiye başından beri dünya sistemine entegre olma çabaları göstermekte, böyle bir entegrasyondan zarar görmeyecek olan, bilâkis alabildiğince yararlanacak olan dünya sistemi de maliyeti sifıra indirebilmek için kendi güdümündeki entegrasyon sürecinin bütün yükünü Türkiye'ye yıkma kurnazlığına başvurmaktadır. Zaten belli bir hızda yürütülen entegrasyon işlemlerinin bedeli aynı hızın muhafazası karşılığında Türkiye'ye ödetiliyor ve hep ödetildi.

Olan biteni bütün açıklığıyla görebilmek için Körfez savaşı sırasında Türkiye ile dünya sistemi arasındaki münasebetlere dikkatlerimizi çevirmenin yararı büyük. Diyorklar ki Körfez savaşı boyunca Türkiye dünya sistemi (veya ABD) lehine, müttefikler hayrına büyük fedakârlıklar göstermiştir; müttefiklere büyük yardımlarda bulunmuştur. Acaba bu yargı ne kadar doğru? Türkiye'nin yaptıklarını yapmaya eli mahkûm değil miydi? Türkiye, Ürdün, FKÖ, Yemen ve hatta İran gibi bir tutum içinde olamayacağına göre, savaş sırasındaki konumu ABD tarafından belirlenmiş bir çerçeve içinde kalmak zorunda değil miydi? Kimse Türkiye'nin Körfez politikasının ABD tarafından bütün

incelikleriyle tespit edilmiş ve uygulanmış olduğunu söylemiyor. Bu tıpkı İsrail'in maruz kaldığı füze saldırılarına misillemede bulunmayışının övülüşüne benzer bir yaklaşım. İsrail misillemede bulunmadı, çünkü bu ABD'nin tercihi idi, İsrail'in değil.

Dünya sisteminin vurucu gücü ABD ile bazı küçük çevre ülkelerinin ilişkilerini hem o küçük çevre ülkesinin hedefleri, hem de ABD'nin yürüttüğü politikanın muhtaç olduğu kazançlar bakımından doğru değerlendirmek gerekir. Türkiye, 1945'ten günümüze kadar ABD'nin sadık bir yandaşı oldu. Aynı dönem boyunca ABD'nin başka sadık yandaşları da vardı: Güney Kore, Milliyetçi Çin (Taiwan) ve İsrail. Adını andığımız ülkelerle ABD arasındaki ilişkilerle, Türkiye-ABD ilişkileri arasındaki mahiyet farkını anladığımız zaman sistemin bizim ülkemizden neden anasının nikâhını istediğini daha iyi farkedebiliriz.

Önce tarihî şartlar bakımından doğan farkı hesaba katmalıyız. Türkiye Birinci Cihan Harbi sonundaki tarihî şartların mahsulü olan bir ülkedir ve ilk muhatabı ABD değil İngiltere'dir. Birleşik Krallık İkinci Dünya Savaşı sonrasında dünya düzeniyle ilgili bazı hak ve yetkilerini birçok bakımdan yakmakrabası olan ABD'ye devrettiği için 1945 sonrasında Türkiye yeni muhatap olarak karşısında ABD'yi bulmuştur. Oysa Güney Kore, Taiwan ve İsrail devlet olarak varlıklarını ABD'nin dünya politikasında en belirleyici güç halinde rol oynadığı 1945 sonrası şartlarına borçludurlar. Dolayısıyla sözkonusu küçük çevre ülkelerinin ABD ile olan ilişkilerinde koordinasyon dolaysız sağlanabilmiş ve adım adım güdülebilmıştır. Oysa Türkiye-ABD ilişkileri ülkemizin önceki irtibatları yüzünden her zaman aşılması gereken mesafeleri yapısında barındırmıştır.

İkinci önemli fark adı geçen küçük çevre ülkelerinin millî hedefleriyle bağıntılıdır. ABD'nin dünya politikasıyla mezkur ülkelerin millî hedefleri büyük ölçüde paralellikler göstermiştir. Gerek soğuk savaşın icbar ettiği yarışma ve gerekse dünya sisteminin nüfuz alanını genişletme zorunluluğu Güney Kore'nin,

Milliyetçi Çin'in ve İsrail'in etkin birer iktisadî güç haline gelmesi için emert Amerikan yardımından faydalanmalarını sağlamıştır. Pasifik ekseninde ABD bir bakıma Japonya'ya, Kızıl Çin'e ve her muhtemel ekonomik milliyetçiliğe karşı Güney Kore'ye ve Taiwan'a muhtaçtı. Aynı ihtiyaç İsrail'in Arap âlemine galebe çalması bakımından varitti. Yani sadık yandaşları iktisadî bakımdan güçlendiği zaman, bu bir yönüyle ABD'nin güçlenmesi anlamına geliyordu. Dünya sistemi hiç bir rizikoya girmeden, bilâkis rizikoları asgariye indirebilmek için Güney Kore'nin, Milliyetçi Çin'in ve İsrail'in dünya ekonomisinde hesaba katılabilir birer güç olmalarına yol verdi. Onların eliyle etki alanını genişletti, nüfuz sahasını büyüttü. Ama aynı ABD ve aynı dünya sistemi Türkiye'nin benzerbir gelişme yaşamasına meydan vermemek için özel operasyonlar düzenledi. En azından ne Kore'nin, ne Taiwan'ın, ne de İsrail'i turizmle kalkınmak gibi bir gülünç duruma düşürmedikleri gözler önündedir. (Burada bir parantez açıp şunları belirtmemiz kaçınılmaz: Eğer adım andığımız ülkelerde bir ekonomik başarı varsa bunun sebebi sadece yararlandıkları sistem desteği ve yabancı yardımlardır demek gibi bir saçmalığa düşmek elbet yanlış. Aynı şekilde, Türkiye'nin bütün ekonomik başarısızlığı tamamiyle yabancı güçler tarafından çelmelenmiş olmakla açıklamak da budalaca bir avuntudur. Her toplum yaşama iradesini şu veya bu biçimde ortaya koyar. Türkiye'de yaşayan bizlerin düştüğümüz durumdan sorumlu olduğumuzu bilmemiz gerek. Bizi çelmeleyen oldu, ama biz engeli aşmada ne ölçüde irade ve sebat gösterdik? Her an sorulması gereken bir soru.)

Özetlersek: Türkiye'de iktidara sahip olanlar kurtuluşu dünya sistemine entegre olmaktan arıyor. Dünya sisteminin lordları da bu eğilimi bildiklerinden (ve zaten bu eğilimi kendileri ortaya çıkarmış bulduklarından) istenilen şeyi vermek karşılığında analarının nikâhını teklif ediyorlar. Türkiye'nin cumhurbaşkanlığı mevkiinde bulunan kişi övünerek Türkiye ile ABD ilişkileri-

nin zirvede olduğunu ileri sürüyor. Eğer böyleyse, yaşanan durumun Türkiye'ye hangi kazançları sağladığını sormak cesaretinde bulunan bir siyasî güç odağı ortalıkta grünmüyor. Çünkü ortalıkta görünen siyasî güç odakları iktidarı tıpkı bugünküler gibi dünya sisteminin lordlarından dileneceklerini iyi biliyorlar. Müslümanlar bir kamu tepkisi doğuracak potansiyeli temsil et-seler bile ne yazık ki Türkiye'yi yoğun bir sis tabakası gibi kap-layan kirli bilinç ortamından etkilenecek kadar donatımsız hal-dedirler. Türkiye'nin siyasî atmosferine bilinç kirlenmesini ege-men kılan dört unsur (günümüz Türkiye siyasî hayatının anasır-ı erbaa'sı) süperonik Amerikancı dalkavuk karşısında suspus hal-de.

Ülkemizde anakronik kemalistler var, anakronik demokratlar var, kronikleşmiş muvafıklar var ve marjinal muhalifler var. Müslümanlar Türkiye'nin siyasî hayatına yön verecek toparlan-mayı gerçekleştirmedikleri ve/veya henüz bu kapıyı zorlayacak gücü gösterme fırsatını yakalayamadıkları için birileri sistemin anasının nikahına talip olarak ülkeyi endişe verici bir yöne sür-rüklüyor. Anakronik kemalistler müslümanlara karşı çıkmaktan ve islâmî tavırları öcü görüp, öcü göstermekten fazla bir etkin-likte bulunamıyorlar. Ülke çıkarları adına halkçı bir tutum takı-namıyorlar, çünkü artık halk denilince müslümanlar gündeme geliyor. Zinhar devletçi bir tutum takınamıyorlar, çünkü dünya sistemi devletçiliği "büyük günahlar" arasında zikrediyor. Milli-yetçi olduklarını öne süremiyorlar dünya sistemi tarafından yan-lış anlaşılmaktan korkuyorlar. Kendilerine gülünmesini isteme-dikleri için devrimci olduklarını da söylemiyorlar. Kala kala el-lerinde bir çağdaşlık ve bir de lâiklik var; ama bu vasıfları da o kadar çeşitli insanla paylaşmak zorundalar ki kemalistliklerini vurgulamada epey zorlanacaklarını gayet iyi biliyorlar. Anakro-nik kemalistler bilinç kirlenmesine katkılarıyla övünecek kadar etkinliklerine devam ediyorlar.

Anakronik demokratlar içinde yaşadıkları topluma uygun göstermemek için özel çaba harcıyorlar. Topluma baskı aracılığıyla yenilik ve serbestiyet getirme şampiyonu zorbalarla kopmaz ittifak içindedirler. Kendilerini demokrat sandıkları için "halka rağmen halk için" döneminin bütün mirasına sahip çıkmayı bir görev sayıyorlar. Kitle iletişim araçları alanında iktidarları mutlak olduğu halde kendilerini muhalif hissetmekten büyük bir tatmin duyuyorlar. İş dünyası ve dünya sisteminin her seviyeden ajanları tarafından alenen okşandıkları halde demokratlıklarına hanel gelmesinden çekindikleri için bunu bilmezden geliyorlar. Müslümanlara karşı tavırları anakronik kemalistlerden hiç farklı değil. Bunda kültürel kökenlerin müşterekliğinin ve sosyalizme bulaşmış olmalarının payı da var.

Kronikleşmiş muvafıklar sadece yürürlükteki işleyişten çıkar elde etme çabasında bulunan insan (!)'lardan müteşekkil. Bunlar Türkiye'nin siyasî ortamındaki en heterojen unsur. Her zaman sağcı, her zaman solcu, her zaman ortacı, her zaman muhafazakâr, her zaman ilerici, her zaman mutaassıptırlar. Bunları iyi koku alır ve en kısa zamanda ne olunacaksa onu olurlar. Herşeye uyarlar, yeter ki yerlerini korusunlar ve daha elverişli yerlere doğru seyredibilsinler.

Bir de marjinal muhalifler vardır ki (adları üstünde) olsalar da olmasalar da kimse mevcudiyetleriyle ilgilenmez. Günümüz Türkiye'sindeki siyasî ortama etki eden ve yaptıkları etkiyle bir bilinç kirlenmesi arzeden bu unsurlar bir bakıma ağırlaşan şartlarda ciddi bir sınavdan geçmektedirler. Ülke insanlarının ve ülke değerlerinin uğradıkları kayıplar günden güne daha hissedilir oldukça insan olma seciyesini kaybetmek istemeyenlerin önlerinde hangi türden meseleler olduğunu anlayabileceklerini ümit edebiliriz. Bu ümidimiz boşa çıkmazsa Türkiye'de dünya sistemine entegre olmadan bir kurtuluşun mümkün olduğunu, daha doğrusu kurtulmanın ancak dünya sistemine olan entegrasyonun

asgariye indirilmesiyle sağlanacağını farkedemeyen bir siyasî alternatifin güç kazanacağını söyleyebiliriz. Böyle bir vakıanın gerçekleşmesinde baş rolün müslümanlara düştüğünü kesinlikle belirtmeliyiz. Çünkü yalnız müslümanlar dünya hayatının da, dünya sisteminin de küçümsenebileceği bir bilincin habercisi olabilirler. Müslüman olmayanlar, kültürel donatımları ne olursa olsun düşünce boyutlarını algılayabildikleri yegane dünyanın ölçülerine ayarlamak zaafına yakalandıkları için ısıramadıkları eli öperler. Bugünün Türkiye'sinde ABD dayatmalarına karşı çaresiz kalınmasının temelinde bu tek boyutlu düşünce yatar.

KİME KARŞI LAİKLİK? KİMİN İÇİN DEMOKRASİ?

Hepimizin bildiği bir gerçek kitle iletişim araçlarının çok sayıda insanın zihninde bazı kanaatlar oluşturmak üzere faaliyet gösterdikleridir. Önceleri bu işi yalnızca gazeteler yapardı. Daha sonra radyolar kanaat oluşturma mekanizmasının etkin bir unsuru oldu. Nihayet televizyon gerek etkinlik, gerek kapsayıcılık ve gerekse nüfuz etme gücü bakımından önceki araçların sağladığından çok daha fazlasını başarabildi. Ne var ki, bu kitle iletişim araçları biri diğerinin yerini alarak değil, biri diğerine destek olarak, biri diğerinin gediğini kapatarak çok sayıda insanın zihninde kanaatler oluşturuyor. Yenileşen Türkçe kanaat kelimesinin karşılığı olarak kanı kelimesini sunuyor. Kanı veya kanaat nedir? Bir olayın hangi çerçevede cereyan ettiği veya bir durumun neden, nelerden kaynaklandığına inanış, kanış halimiz bizim kanaatimizdir. Kanaatte bir çeşit inanış vardır, ama kanaat inanç değildir. Kanaat bir tür düşünceyi davet eder, ama ne düşüncenin kendisidir, ne de yöntemli bir düşünmeye açıktır. Günlük hayatta çoğu kimse sık sık değişen kanaatler, kolayca birbirini çelen kanaatlerle içiçe yaşar. İşte kitle iletişim araçları bu kanaatlerin çoğalmasına, yaygınlaşmasına ve insanlar arasında kıymet kazanmasına yardım eder. Böylelikle toplum hayatında bazı kanaatlerin hilâfına işlemlerin cereyan etmesi kolaylaşır.

Kitle iletişim araçlarının bize aşıladığı kanaatlerin başında kitle iletişim araçlarının "haber" ilettikleri gelir. Oysa kitle iletişim araçları bize yalnızca kendi doğurduğu haber açıklığına cevap verecek haberleri verir. Yani haberin ne olduğu konusunda da bizde önceden bir kanaat oluşturmuştur. Bu durum yalnızca siyasî yönlendirmeler bakımından değil, aynı zamanda tabiat olayları bakımından da böyledir. Bir depremde, bir sel felâketinden bile taktimcinin kanaat oluşturma ve gerekirse yönlendirme müdahalesinden geçerek haberdar oluruz. Kitle iletişim araçları bize bilgi de vermez. Çünkü bilgiyi verebilecek disiplin ve anlaşma bağlantısını kurmak üzere çalışan bir düzeni yoktur. Kitle iletişim araçları insanlara düşünce yolunu da açmaz. Düşünce için endişe ve ihtiyat gereklidir. Oysa kitle iletişim araçları tatmin sağladıkça varlıklarını sürdürebilirler. Böylelikle kitle iletişim araçları etki alanına giren çok sayıda insanı oynanan oyunun dışında ve gerçek yüzünü göstermediği (göstermesi de imkânsız olan) oyunun seyircisi olarak zapteder.

Son birkaç yıl kanaat oluşturma çalışması bakımından kitle iletişim araçlarının zafer yılları oldu. Oluşturulan kanaatler hem insanları belli mevkilere çaktı, hem de olayların gerçek aktörlerinin ellerini serbestçe kullanmalarına imkân verdi. Durum geçerliliğini koruyor. Öncesi sonrasıyla Basra Körfezi'nde yaşananlar icra gücünü elinde tutanların her yaptıklarını kitle iletişim araçlarının şemsiyesi altında yapabildiklerini mide bulandıracak ölçüde ispat etti. Balkanlar'da yürürlüğe konan işlemler de buna benzer bir acı meyveyi bizlere tattırınca şaşırılmayalım. Kitle iletişim araçlarının oluşturduğu kanaatlere raptolunanlar sürekli kaybediyor. Kazananlar yalnızca bir yolda ilerlemeyi göze alarak, olayların gerçek aktörleri olmayı göze alabilecek rizikoyu üstlenenler arasından çıkıyor. Türkiye'de yaşayan müslümanlar olarak bizlerin tutum ve davranışlarımızı kitle iletişim araçları vasıtasıyla oluşturulmuş kanaatler güdümünde değil de,

inançlarımız, bilgilerimiz ve düşüncelerimiz gereğince belirlenen anlayışımız doğrultusunda ortaya koyabilirsek hayat içinde gerçek aktörler olmayı başarabilir ve payımıza düşüyorsa bundan kazançlı çıkabiliriz. Aksi halde uğradığımız ve verdiğimiz ziyan büyük olur.

Belki Türkiye'de yaşayan bütün insanlara ve fakat bilhassa müslümanlara kitle iletişim araçlarının yerleştirmeye çalıştığı bir başka kanaatda ülkemizde laikliğin ve demokrasinin adeta bir siyasî bütünlük arzettiğidir. Bir kanaat olarak lâikliği savunan siyasî kampa, demokrasiyi savunan siyasî kamp özdeşmiş gibi sunuluyor. Bu kanaatin devamı olarak andığımız iki unsurdan birine aykırı tavır takınanların kaçınılmaz olarak diğerine de ters düşeceği telkin ediliyor ve farkedilebildiği kadarıyla bunda bir ölçüde başarılı olunabiliyor. Kitle iletişim araçlarının kanaat oluşturma mekanizmasına verilebilecek tipik bir örnek bu. Hem tarihten edinilebilecek en basit bilgilere ters düşüyor, hem de mantıkla uyuşmuyor. Ama bir kanaatin vakıtların gerçekliğine denk düşmek gibi bir zorunluluğu olmadığı gibi mantık bakımından bir tutarlılık içinde olma ihtiyacı da yoktur. Bugün İsrail devletinin siyasî yapısı lâik olmadığı halde, İsrail'de demokratik bir siyasî mekanizma işler durumdadır. Oysa Hitler Almanyası bütünüyle lâik bir devlet yapısını temsil ettiği halde, o dönemdeki Alman siyasî mekanizmasının günümüzde anlaşılan tarzda bir demokratik işleyişle hiç ilgisi yoktu. Kısacası, lâiklik ve demokrasinin bir arada ve birbirini destekler mahiyette bulduklarını kabul etmek ancak bilgisizliğin ve/veya bilerek yanlış yönlendirme çabalarının bir tezahürü olabilir. Eğer birisi kalkıp tersini söylemek isterse bunda pek fazla zorlanmayacağı da ileri sürülebilir. Nitekim totaliter Sovyetler Birliği ve uydusu ülkeler lâiklikleri tartışılmayacak ülkelerdi ve buralarda demokratikleşme çabalarıyla beraber kiliselerin etki alanı da çoğalmış oldu.

Acaba neden Türkiye'de demokrasinin ve laikliğin birbirinin

mütemmim cüzü olduğu kanaati yaygınlaştırılmak isteniyor? Bu sorunun cevabı Türkiye gerçekleri gözönüne alındığında sarahatle verilebilir. Varılmak istenilen sonuç müslümanların siyasî hayattan tardedilmesidir. Eğer demokrasi eşittir lâiklik kanaati kökleşirse hayatlarında lâik düsturlara yer vermek istemeyen müslümanlar demokrasi dışında bir siyasî çözüm peşinde ömür tüketecekler. Buna muvazi olarak demokratik işleyişi benimseyen müslümanlar inançlarının gereğini yerine getirmeyi askıya almak zorunda kalacaklarını kabullenecekler. Dolayısıyla büyük müslüman çoğunluk kendilerine mahsus siyasî talepler ileri sürmeyen, buna mukabil kendi haklarını kısıtlayan siyasî yapılanmaya destek sağlamak zorunda bırakılan "sürü" derekesine indirilebilecek. Eğer müslümanlar arasında itikadî rabitalarının siyasî karşılığını arayan bir kesim ortaya çıkarsa onların mutaassıplar (fanatikler), köktenciler (radikaller), temelciler (fundamentalistler) etiketiyle yaftalamak kolaylaşacak ve bu kesim büyük müslüman çoğunluktan kopartılarak azınlıkta kalan bir ayrık (eksantrik) unsur olarak toplum hayatından yalıtılabilecek. Daha da ötede demokrasi adına bir azınlık hegemonyası geçerlilik kazanabilecek ve lâiklik görüntüsü altında din dışı hedefler gözeten siyasî kadroların dinî hayatı yönlendirmesi (öteden beri olduğu gibi) kolaylıkla sağlanacak.

Dünya sisteminin kadrolarının ve bu sistemin Türkiye içinde etkinliğine aracılık edenlerin arzuları böyle olmasına rağmen ülkemizdeki siyasî çizgi sürekli olarak bu arzuların hilâfına bir yön tutturma eğilimi gösteriyor. Yani Türkiye'de lâiklik ve demokrasi birbirlerinin alanlarını daralttıkları oranda mevcudiyetlerini devam ettirebiliyorlar. Elli yıla yaklaşan demokratik işleyiş süreci boyunca halkın desteğine talip olan bütün siyasî kadrolar İslâmî yönelişlere bir manevra alanı tanımak zorunluluğuyla karşı karşıya olduklarını gördüler ve dünya sisteminin dayatmalarına boyun eğmek suretiyle iktidarlarını pekiştirmek isteyenler de lâiklik sloganına sarılmak ihtiyacını duyular.

1945 sonrasında 27 yıl sürmüş olan tek parti yönetiminin içinden ve büyük ölçüde CHP'nin siyasî eğitiminin bir uzantısı olarak doğmuş bulunan Demokrat Parti Türkiye'nin bir çıkış yolu bulabilmesi amacıyla giriştiği her atılımda müslüman çoğunluğun desteğine başvurmak zorunda kaldı. Demokrat Parti'nin bir "müslüman Türkiye" projesi yoktu. Buna rağmen iç politikasının iniş çıkışları Demokrat Parti saflarında müslümanların hak ve taleplerinin daha kolay biçimlenebildiği bir ortamı sağladı. Bu yüzden 1950-1960 dönemi boyunca CHP ve DP arasındaki farkları belirleyen en kalın çizgi halkın inançlarına duyulan saygı esas alınarak çizilebildi. Türkiye'nin kalkınması için duyduğu şiddetli istekle, halkın sosyal hayata katılmada kendini güvenlik içinde hissettiği bu dönem 27 Mayıs 1960 darbesiyle sona erdirildi. Demokratik işleyişin kesintiye uğraması, aynı zamanda ülkemizde lâikliğin restorasyonu tarzında belirginlik kazandı. Bu restorasyonun bir yan ürünü de sol ve sosyalist görüşlerin yaygınlık kazanması şeklinde tezahür etti.

1960'tan 1971 yılına kadar geçen dönem Türkiye'de çok yönlü arayışların zemin bulduğu bir dönem olarak yaşandı. Bu yönüyle sözkonusu zamanı II. Meşrutiyet yıllarının siyasî havasıyla kıyaslayabiliriz. Ortanın solunda olduğunu ilân ederek kendine gençlik aşısı yapan CHP modernleşmenin ideolojik yükünü üstlenmiş durumdadır. Buna mukabil modernleşme yanlısı sermayedarların desteğini sağlayan AP tabanda DP'nin mirasçısı olma teziyle müslüman çoğunluğun oylarından yararlanmaktadır. Sağda ve solda çeşitli ideolojik dalgalanmaların vuku buluşu genel sağcı anlayıştan kopan bir islâmî tezin kendini hissettirmesine imkân veren bir ortamı da sağlamıştır.

12 Mart 1971 muhurası sonrasında "demokrasiye dönüş" ister istemez bir yönüyle bütün baululaşma tarihimiz boyunca tepkici özelliğini devam ettirmiş bulunan, bir başka yönüyle de modernleşen Türkiye'de yeni bir çözüm özelliğini kazanmış bir

islâmî tezi beraberinde getirmiştir. 1973 genel seçimlerine katılan Millî Selâmet Partisi'nin sentezci bir karakteri vardır. Hem CHP geleneğinden devlet ağırlıklı bir milliyetçilik anlayışını devralmış ve hem de müslüman halkın Demokrat Parti'ye sağladığı desteğin mirasını benimsemiştir. Bu bakımdan MSP demokratik işleyişin şartlarını müslüman halkın özlemleriyle telif etme denemesi olarak ilgi çeker. Fakat MSP'nin Türkiye'nin siyasî hayatına getirdiği yenilik islâmî anlayışın bir bağımsız seçenek olabildiğini, giderek tek seçenek özelliği 'azanmaya aday olduğunu sezdirmesidir. Bu yüzden 1977 genel seçimlerinde MSP milletvekillerinin sayısının yarıya düşmesini sağlayan tedbirler alınır ve 12 Eylül 1980 darbesi sonunda bütün diğer siyasî partilerle birlikte kapatılır.

Bugün 1991 yılında siyasî atmosferimiz 1983 genel seçimleri için alınan tedbirlerin havasından oluşuyor. 1980 sonrasında Türkiye'de demokratik işleyişe ne ölçüde dönüldüğü tartışma konusudur. Yani Türkiye'de kısıtlı demokrasi demek, bir bakıma islâmî seçeneğin sunulmasının kısıtlandığı atmosfer demektir, gibi bir yargıya varmak pek zor sayılmaz. Islâmî taleplerin doğrudan ileri sürülmesi karşısında hangi engeller dikilmiş olursa olsun, yaşanan bütün tecrübelerin etkisiyle Türkiye'de siyasî hayat müslüman halka şirin görünme mecburiyetini yok etmiş değil. SHP de dahil hiç bir siyasî parti lâiklik kazançlı çıkmalıdır, o halde demokrasi askıya alınabilir gibi bir görüş ileri sürme yatkınlığı taşımıyor. Yani Türkiye'de demokratik işleyişi kabul etmekle islâmî tezleri ve çözüm önerilerini hesaba katmak arasında zaruri bir bağ var. 1992 genel seçimleri sonunda MSP'nin devamı olduğu varsıyalın Refah Partisi'nin meclise girmesiyle birlikte demokratik işleyişle islâmî talepler arasındaki bu bağın derece derece lâiklik şampiyonluğu yapma mecburiyetinde bulunan siyasî partileri RP karşısında bir savunma tutumuna sürükleyeceğini söylemek bile mümkün.

Müslümanların siyaset alanında etkinlik kazanmasıyla Türkiye'de demokratik işleyiş yapay meseleler yüzünden içine düşülen bütün zorluklarını aşabilecektir. Çünkü Türkiye'de gerçek zıtlaşma lâiklik isteyenlerle şeriat isteyenler arasındaki zıtlaşma değildir. Eğer bir çatışma gizli veya açık kendini hissettirmekteyse bu, ülkenin bir hegemonya altında tutulmasından çıkar sağlayanlarla, ülkenin kendi çıkış yolunu kendi imkânlarını kullanarak aşabileceğini savunanlar arasındadır. Eğer Türkiye kendisine dayatılan siyasî, sosyal ve iktisadî yapıyla mevcudiyetini koruyabilen ve bütünlüğünü sağlayabilen bir çözüme kavuşabilmiş olsaydı bugüne kadar ne askeri müdahaleler olur, ne de bütün yaşananların eleştirisini bünyesinde taşıyan bir islâmî teklif sözkonusu olabilirdi. Müslümanların tekliflerini ve toplum hayatındaki kaçınılmaz rollerini devreye sokmadan bütün bozukluğu ile birlikte **status quo** devam edebilecekse eder; ama edemeyecekse Türkiye'nin devamını isteyen kadar izan sahibi olanlar islâmî tekliften başka tutunacak dalları olmadığını anlayacaklardır. Keşke bu anlayış çok gecikmese.

GEREKTİĞİNDEN DOLAYI DEĞİL, GEREKKLİĞİNDEN DOLAYI

Girişilen son yasal düzenlemeler vasıtasıyla Türkiye'de daha geniş bir düşünce hürriyetinin kabul edildiği bir ortama doğru adımlar atıldığı söylenebilir mi? Toplum, bir baskı dönemini geride bırakıp insanlarına serbestiyet tanıyan yeni bir döneme mi açılıyor? Görünüşte düşünce hürriyetinin tanındığı, serbestiyet alanının genişlediği öne sürülse bile, bu toplumda yaşayan kişilerin Türkiye'de hürriyetleri teminat altına alan bir düzenlemenin vuku bulduğuna inanmaları sözkonusu değil. Belki yakın gelecekte Türk Ceza Kanunu'nun 141-142 ve 163'üncü maddeleri yürürlükten kaldırılacak; ama kanun maddelerinde yapılan bu "estetik ameliyat" toplumda bazı temel değişimler uğruna savaşıyan insanların haklarını sağlama alma hedefini gütmüyor. Bir ayarlama yapıldığı kesinlikle söylenebilir. Ne var ki bu ayarlama, önceden ayarlanmış kadrolar eliyle ve belli sonuçların temini gayesiyle uygulamaya konuyor. Demek ki yaşadığımız ülkede ne hürriyetlerin aldığı şekil bakımından ne de düşünmek ve düşündüğünü hayata geçirmek isteyen insanların faaliyetlerini teminat altına almak bakımından büyük bir değişiklik olmayacak. Belki küçük bir değişiklik bile sözkonusu değil.

O halde neden Türkiye'de bazı yasal düzenlemeler yoluyla daha geniş bir düşünce hürriyeti tanınıyormuş gibi bir hava esti-

riliyor? Bunun cevabı hepimizce malûm. Bağlı, bağımlı ve mecburiyetlerle alâkalı olduğumuz medenî dünya istiyor bunu Türkiye'den. Böylelikle son otuz yıldır ağızlarında çiğnenen bir sakız tükürülmüş olacak. Yani artık Türkiye aşırı sağdan ve aşırı soldan bahisle tezgahlanan bir siyasî söylemi geride bırakacak. Uzun yıllar boyunca Türkiye Cumhuriyeti rejiminin aşırı sol ve aşırı sağ taraftan tehdit edildiği söylendi durdu. Artık böyle bir söylemin bir aldatmaca olarak bile devamına imkân yok. Dünya sistemi Sovyetler Birliği'nde ve Doğu Avrupa'da gerçekleştirdiği operasyonlarla yalnız Türkiye bakımından değil, dünyanın diğer ülkeleri bakımından da aşırı solun sisteme bir alternatif olabileceği ihtimalini zihinlerden sildi. Bunu kolaylıkla yapabildi. Çünkü bütün çeşitlemeleriyle sol, dünya sisteminin kanatları altında palazlanabilen ve ancak sistemin etkinliğine bahane ve mazeret sağlayabilecek oranda gücünü ortaya koyabilen bir görüş, bir tezdi. Öte yandan aşırı sağın da sisteme alternatif olabilecek bir çığır açma gücü (en azından 1945'ten bu yana) elinden alınmıştı. Dünya sistemi yarım asra yakın bir zaman boyunca hem aşırı sağ ve aşırı solu birbirine karşı kullanarak, hem de bilinç düzeyi düşük kalabalıkları her ikisiyle korkutarak hükmünü yürüttü. Dünya sistemi yalnızca hükmünü yürütmekle kalmadı, hükümlerinin toplumun bütün kılcal damarlarında dahi hissedilmesine yol açan bir etkinlik sahibi de oldu. Böyle güçlü bir konuma erdiği bu günlerde aşırı sol ve aşırı sağ gibi kavramları ve bu kavramlarla siyasî kimlik kazanmış unsurları çöplüğe atmaya niyet etti. Ancak küçük bir pürüz var.

Dünya sisteminin bütün yer kürede, ama özellikle Türkiye'de karşısına çıkan pürüz İslâmiyetle ilgili. Acaba müslümanlık bir yaşama biçimi olarak, yeni bir düşünme, yeni bir duyuş ve çağın meseleleri karşısında hassasiyetini koruyan bir bilinç ve saydıklarımızın hepsini kapsayacak biçimi bulmuş bir inanç olarak dünya sistemine alternatif olabilir mi? Ya da yeni alternatiflerin

doğmasına yol açan bir çığır açabilir mi? Bu kabil endişeler dünya sisteminin yenilerde hissettiği türden endişeler değil. Henüz kaba kolonyalizm yerini finans imparatorluğuna bıraktığı günlerde dünya sistemi müslüman tepkinin ihdas edilen düzeni sarsma imkanından haberdardı. Eğer müslümanlar son yüzyıl boyunca kendi özgün yaşama biçimlerini koruyarak değişen dünya şartlarında yerlerini alma bilincine sahip olsalardı, dünya sistemi sadece çolak kalma tehlikesiyle boğuşmak zorunda olmayacak, aynı zamanda bütün rahatsızlıkların metropol alanında hissedildiği bir hastalığı yaşayacaktı. Ne var ki, dünya sisteminin korkuları boşunaymış. Müslümanlar sistemin saldırdığı bütün zokaları yuttular. Kendi kültürlerini tahrip etme birbiriyle yarıştıkları yetmezmiş gibi sisteme uyum göstermiş olmayı bir başarıya saydılar ve sandılar. Böylece sistem kendi çolaklığını ihraç edebildi ve hastalığından duyulan rahatsızlığı müslümanların yaşadığı ülkelere aktarabildi.

Aşırı sol ve aşırı sağ aldatmacasının yürürlükte kaldığı dönem boyunca müslümanların yeni bir hayat inşa etme potansiyeli örtülü kılınabildi. Müslümanların her atılım teşebbüsü yürürlükteki siyasî kalıplar içinde ifade edilmek suretiyle sönmüldürüldü. Avrupa ülkeleri tarafından müstemleleştirilmiş bölgelerde milliyetçilik ve sosyalizm meleziyesiyle boşa akıtılan enerji İran'daki Şii devrimiyle bir noktada düğümlendi. Dünya sisteminin yönlendirilmelerinden derin bir şekilde etkilenmiş olmasına rağmen hiç bir zaman müstemle olmamış Türkiye'de durum nezaketini ve bir bakıma belirsizliğini koruyor. Ahalisi müslümanlardan oluşan ülkeler arasında Türkiye'nin iki ayırıcı vasfı var. Bunlardan birincisi Türkiye'nin Osmanlı Devleti'nin yegane uzantısı oluşudur. Bu vasfın dünya müslümanları bakımından önemi İslâmiyetin Osmanlı Devleti aracılığıyla bağımsız bir siyasî güç kalabilme imkânını sonuna kadar korumuş bulunmasında odaklanıyor. Türkiye lâik karakterine ve uyguladığı eğitim

yoluyla dünya sistemine yamanma politikası gütmüş olmasına rağmen, gerek Avrupalılar'ın gözünde, gerekse müstemleleşmiş müslüman ülkelerin kurtuluş arayan unsurlarının gözünde islâmî bir direniş merkezi olabilme ihtimalini ortadan kaldırmış değildir. Diğer taraftan Türkiye hem Osmanlı dönemi baulılaştırma tecrübelerini yaşadığı için, hem de Cumhuriyet sonrasında İslâm dışı bir çerçevede sosyal gelişme tecrübelerini geçirdiği için dünya sisteminin yumuşak karnını farkedebilecek bir yetişmiş insan birikimine sahiptir. Türkiye'nin sahip olduğu bu iki ayırıcı vasıf onun islâmî bir dönüşüme takıntısız başlama imkânını elinde tuttuğunu gösterdiği gibi, başlayacağı noktanın tespitini kolaylaştırıyor.

Türkiye'de demokratik hakların daha yaygın ve müşahhas kılınması; düşünce hürriyetini güvenceye bağlayacak bir siyasî ortamın tesis edilmesi gibi meseleler sözkonusu olduğunda yukarıda dile getirmeye çalıştığımız açılım sebebiyle bir pürüz doğuyor. Türk Ceza Kanunu'nda bazı düzeltmeler, ayarlamalar yapılırken, bir zamanların aşırı solu için getirilen kısıtlamaların ortadan kaldırılmasında herhangi bir zorluk hissedilmiyor. Çünkü dünya sistemi solu özü itibariyle işlemez kılmış. Dünyada komünist partileri "komünist" kelimesinin olumsuz çağrışımlarından kurtulmak, bir bakıma kendilerini temize çıkarmak için adlarını değiştirdikleri bir zaman diliminde Türkiye'de adı komünist olan bir partinin kurulması veya adı ne olursa olsun herhangi bir çeşitlemesinin siyasî arenada boy göstermesi hiç kimseyi tedirgin etmiyor. Buna mukabil basından edindiğimiz bilgilere göre bir "şeriatçı" partinin kurulmasına yeşil ışık yakılmayacak. Neler hazırlandığını bilmiyoruz ama, belki de adında İslâm, Müslüman İslâmî gibi ibarelerin yer aldığı bir siyasî partinin teşkiline engel olan hükümler yeni düzenlemelerin bir parçası olabilecek. Acaba neden? Aşırı sol ve aşırı sağ kavramlarının demode olduğu bir zamanda ve dünya sisteminin devletçilik öz-

lemlerini, tüketim aleyhtarı görüşleri çöpe atmaya hazırlandığı günlerde Türkiye'de neden müslümanların belirgin bir siyasî varlık göstermeleri kısıtlamalarla karşılaşsın? Dünya sistemi her zaman yaptığı gibi önce ipleri biraz gevşek tutup, sonra mutlak denetimini kurmak üzere müslüman potansiyeli istediği yöne sevk etme denemesini bir kez daha yapamaz mı?

Aslına bakarsanız dünya sistemi Türkiye'de sistemin özüne zarar vermemek kaydıyla dindarlığın yaygınlaşmasına muhalefet etmiyor. Buna bir ölçüde muhtaç olduğunu düşünüyor veya müslüman bir tutumun toplum hayatında yer tutmasına rıza göstermekten başka bir çaresi olmadığını düşünüyor. İslâmiyete doğrudan cephe alarak yürütülen politikaların toplumda denetim altına alınamayacak gelişmeler başlatabileceği konusunda yeterli tecrübeler edinildi. Bu tecrübeler Türkiye'de yönetime etkide bulunan unsurların büyük müslüman çoğunluğu gayri islâmî hedeflerin ele geçirilmesi uğruna görünüşte islâmî sloganlarla bir yöne sevk etme kolaylığına sahip olduklarını gösterdi. Böyle bir kolaylığı kullanabilmenin yolu ise müslümanların sırtını sıvazlayan, gerekirse onlara bazı malî imkânlar sunan, bazı statüler tanıyan, ama asla toplum hayatını biçimlendirmede ehliyet ve muhtariyet tanımayan bir yapıyı muhafazadan geçiyor. Aşırı sol ve aşırı sağ zıtlaşmasının geçerli olduğu dönemde müslümanları kendi kimliklerini bağımsızca ortaya koyabilecekleri bir bütünleşmeye gitmeksizin bazı siyasî kuruluşlar yedeğinde manipule etmek kolaydı. Özü itibariyle İslâm'a yabancı siyasî kuruluşlar müslümanları sahip oldukları inancın gerçekliğinden dolayı değil, müslümanların desteğinin kendilerine gerektiğinden dolayı yanlarına almayı sakıncalı saymıyorlardı. Dünyanın son aldığı biçimde bunun artık mümkün olmama ihtimali belirdi. Yani daha demokratik hakların toplumu teşkil eden bütün unsurlara tanıdığı ve düşünce hürriyetinin müşahhas teminatlarla bağlandığı bir ortamda müslümanlar sisteme, piyasaya, yürürlükteki ha-

yat biçiminin sıhhatine gerektiğinden dolayı değil de; kendi inanç bütünlüklerinin gerçekliğinden dolayı bir etkinlik göstermeye başlarsa, bunun sonucunun yürürlükteki yapının yerine bir başka yapıya, müslümanların kulluklarını yerine getirebildikleri bir toplum yapısına bırakması ihtimali vardır. İşte bu yüzden yeni yasal düzenlemeler sistem hesabına bir noktada durdurulabiliyor.

Türkiye gibi otoriteye karşı durma geleneğinin hiç de güçlü olmadığı, dinle ilgisini kesmiş çok geniş bir kesimin oluşturduğu; üstelik bu kesimin topluma yön veren noktalarda daha etkin olduğu bir ülkede müslümanların demokratik haklardan yararlanmalarının dünya sistemi açısından tedirginlik verici bir gelişme olarak algılanmaması gerektiğini düşünebiliriz. Oysa tam tersi bir durumla karşı karşıyayız. Türkiye'de müslümanların bağımsız bir siyasî güç olarak belirginlik kazanmalarından çok korkuluyor. Bunun sebebi ne olabilir? Anladığım kadarıyla bunun sebebi Türkiye'de toplumun çimentosunun sünni müslümanlık olduğunun açıkça gözlenmesidir. Türkiye'yi bir ülke, bu ülkede yaşayanları bir millet yapan bir başka değerler manzumesi yoktur. Bu yüzden Türkiye'de hem bir hayat tarzı olarak, hem de inanç bütünlüğünün bir tezahürü olarak yeni bir dönemin başlaması için çarpıtılmış kavramların yerli yerince oturtulması yeterlidir. Böyle bir sonuca varılmasına engel olan yasakların ortadan kalkması yasaklardan istifade ile Türkiye'yi kısıkaç altında tutanların kâbusu olsa gerek.

Türkiye'yi kısıkaç altında tutanlar devletin batılılaşma peynirini ısırdığı günden bu yana yönetime etkide bulunan unsurları devamlı olarak veba ile kolera arasında tercih yapmak mecburiyeti ile yüzyüze bırakmışlardır. Bu sebeple, müslümanlar imanın gerçeği dolayısıyla değil, devletin gerekleri dolayısıyla ancak ön plâna çıkabilmişlerdir. Bu gün de aynı tercih, aynı gereklilik gündemde. Müslümanlar Sevr'i mi, Lozan'ı mı tercih etme-

li? Müslümanlar Sevr'i mi, yoksa Lozan'ı mı savunmak için gereklidir? Gerçek bu sahte seçimin reddedilişiyle parlayabilecek kadar belirgin olduğu halde sistem hesabına getirilen sınırlamalar inanç merkezli bir anlayışın güç kazanmasına engel oluyor. Türkiye toplumunun çimentosu olan sünni müslümanlık, Sevr'i evleviyetle reddediyor, fakat Lozan'ı yetersiz ve teslimiyetçi buluyor. Eğer Sevr'den Lozan'a giden bir askerî ve siyasî başarı varsa bunun tamamının ülkede varlık şartı olarak yaşayan sünni müslümanlığa ait olduğu gerçeğinin, dünya sistemi gerekleri dolayısıyla karartılmasma karşı çıkıyor. İşte bu noktanın birileri tarafından anlaşılması gerek. Bu birilerinin kimler olduğu sanıyorum ki ancak onların sahnedeki yerlerini almaları sonucunda öğrenebileceğiz.

YIĞIDİN HAKKINI YEMEK İÇİN

Ülkemizde 1928 yılından sonra gözü kör eden kâtiplerin hükmü kalmadı. Latin harfleriyle okuyup yazmaya başladığımızdan bu yana önce müretteplerin, sonra dizgicilerin ocağına düştük. Dizgi yanlışlarından arınmış bir metinle yüzyüze gelmek okuyucuların aradıkları bir huzur, yazarların buldukları bir saadet haline geldi. Bu konuda lâfı uzatmaya niyetim yok. Dile ilişkin meselelerini çözebilecek esaslı bir zemine kavuşma başarısına erememiş bir ülkede imlâdan başlayarak dil-düşünce bağlantısına açılan üstüste yığılmış zorluklar var. Bu zorlukları aşmak için bir kültür seferberliği gerek. Ama böyle bir seferberlik başlamadı diye bazı engelleri elden geldiğince kaldırma çabasından geri duracak değiliz. Verimsiz bir çaba, nankör bir uğraş, yıpratıcı bir iş, yıpranmamak, verimli bir alana girebilmek için belki de gücümüzü hataları düzeltmek yolunda tüketmekten ziyade, hatasız metinlere ulaşmak için bir şeyler yapmalı. Yine de birini diğerinden ayırmak her zaman kolay olmuyor.

Geçen hafta yani 12 Nisan 1991 tarihli Millî Gazete'de yayınlanan yazımda evleviyetle kelimesi dizilirken ekseriyetle olmuş. Ben Türkiye'deki sünî müslümanlığın Sevr anlaşmasını evleviyetle reddettiğini söylüyorum, ama bu hüküm dizgi yanlışlığı sonucu müslümanların Sevr'i ekseriyetle reddettikleri hükmüne dönüşüyor. Yani müslümanların çoğunluğu Sevr'i reddet-

miş olsalar bile azınlıkta kalan bir kısmı bu anlaşmayı kabullenmiş olduğu anlamı çıkıyor. Oysa benim sözlerimin çoğunlukla azınlıkla bir ilgisi yok. İfade edilen gerçek Türkiye'de sünî müslümanlığın Sevr'i asla, hiçbir şekilde kabule şayan bulamayacağıdır. Bu dizgi yanlışını küçük bir notla düzeltmeye gönlüm razı olmadı. Bu konunun iyice açıklığa kavuşması lâzım. Çünkü Türkiye'de müslümanlar ve müslümanlık üzerine oynanan oyunlar bu ve bunun benzeri yanlış anlamalar ve kasıtlı çarpıtmalar sayesinde gerçekleşiyor. Türkiye'de laik kesimin aklı evveleri kendilerine toplum içinde geçerli bir yer edinebilmek için bağımsızlık şampiyonluğu yapmaya bayılıyorlar. Kendi güdümlerine soktukları insanları laiklikle bağımsızlık arasında bir müspet iribat olduğu yanlışına sürüklüyorlar ve bu yanlışlığı müslümanların aksi yönde tutumları olduğu yalanyla pekiştirmek gayretkeşliğini de elden bırakmıyorlar.

Oysa gerçek şu cümlelerle ifade edilirse yerini bulmuş olur: Eğer Türkiye'de lâik görüşlü insanların yurtseverliğinden sözedilecekse, Müslümanlar evleviyetle yurtseverdir. Eğer Türkiye'de millî haysiyetin korunması diye bir meseleyi kendine dert edinmiş lâik görüşlü insanlar varsa, müslümanlar evleviyetle millî haysiyetin temsilcisidirler. Eğer Türkiye'nin toprak bütünlüğünü savunmak bazı lâik görüşlü kişilerin kaçınılmaz görevleri olarak kabul edilebiliyorsa, böyle bir görev evleviyetle müslümanların üzerine düşer. Eğer Türkiye'nin beynelmilel sahada şerefli ve sözügeçer bir yeri olması için bazı girişimlerde bulunma işini yüklenecek insanlar arasında lâik görüşlü kimseler varsa, bu insanların ekseriyetini evleviyetle müslümanlar teşkil eder. Eğer Sevr esareti, Lozan kurtuluş yolunda bir başarıyı temsil ediyorsa, müslümanların Sevr'i evleviyetle reddettikleri besbellidir. Kaldı ki Türkiye'de yaşayan müslümanlar Lozan'ın da tatminkâr bir sonuç olduğu görüşünde değildir. Bunun için onların evleviyetle Sevr'e karşı çıkışlarını vurgulamak ge-

reğini duyuyoruz. Evleviyetle, yani a fortiori, yani daha kuvvetli bir sebep yüzünden müslümanlar bu toprakların sahibi, ürünü ve ayrılmaz parçasıdır. Laik görüşlü kimselerin üzerinde yaşadığımız topraklarda yer tutmaları için daha zayıf sebepler gösterilebilir, bu sebepler hiçbir zaman müslümanların haklı, yerinde ve isabetli tutumlarının yerine konacak kadar fayda sağlayacak özellikler taşımayacaktır. Demek ki Türkiye'de müslüman olmak, bir hayat tarzı, bir düşünce biçimi, bir tarih görüşü, bir siyasi tutum olarak İslâm'ı ön sıraya koymak yurtseverliğin, millî haysiyetin, toprak bütünlüğünün üstün tutulmasını kendiliğinden getirmektedir. Oysa Türkiye'de lâik görüşlü olmanın böyle bir ön şartı yoktur. Belki bu konularda şüpheler uyandırmayı lâik görüşlü olmak kolaylaştırmaktadır.

Geriye dönüp bundan yetmiş-yetmişbeş sene önce üzerinde yaşadığımız topraklarda siyasî otoriteye el koyma mücadelesi veren tarafların içinden birinin haklılığını ıspat çabasına girişmeye gerek yok. Bir şeyler anlamak istiyorsak bu güne bakmamız yeter. İstanbul'daki Sarayın amacı neydi? Ankara'da toplanan Meclis hangi esaslar dahilinde direniş gösterebildi? Anadolu içlerinde çeteler ve mahallî direniş gösteren ahali neleri korumak ve kurtarmak için harekete geçmiş veya geçirilebilmişti? Bu soruları tek yönlü olarak yani resmî tarih çizgisinde cevaplandırmaktan başka bir seçeneğimiz yok. Ama bu kadarı bile yetmiş sene önce birbiriyle zıtlaşan siyasî kampların sünnî müslüman ahaliyi kendi tarafına çekebilmek için islâmî gerekçeler gösterdiklerini ve kendilerinin en iyi müslüman olduğunu ıspata çalıştıklarını açıkça ortaya koyuyor. Yani Sevr'den Lozan'a bir müspet adım atılmışsa bunun desteği sadece müslüman halktan sağlanmış ve halkın islâmî direniş gücünden istifade edilerek bu adım atılmıştır. Günümüzde de Sevr'i Lozan'a tercih eden bir takım insanlar türemişse bunlar müslümanlar arasından değil, lâik görüşlü kimseler arasından çıkmaktadır. Nitekim, Sevr'i savunanlar bu anlaşmanın daha çağdaş olduğunu öne sürüyorlarmış.

Yani Sevr'in savunulmasıyla irtica canlanmayacak, Sevr şeriatı getirmeyecek, Sevr tesettüre uygun değil. Ama daha çağdaş, daha asrî, daha lâik olma adına Sevr'i pazarlamak ihtimal dahilinde.

Bugün yüzyüze geldiğimiz çıkmazlar Türkiye'nin islâmî esaslara olan yakınlığı sebebiyle değildir; bilâkis bu esasları hayatın merkezinden uzaklaştırılması sonucu Türkiye bugün çıkmazlar karşısındadır. Türkiye'de ekonomik ve politik istikrarın çağdaş bir ifadesi neden bir türlü bulunamıyor? Neden çağdaş ve lâik anlayış sahipleri Türkiye'ye özgün bir gelişme yolu açma cesaretini taşıdıklarını ileri süremiyorlar da; ülkemizin Hindistanlaşma veya İtalyanlaşma arasında bir tercihle sıkışmış olduğunu söylemek çaresizliğini üstleniyorlar? Eğer istiklâl ve lâiklik birbirini tamamlayan iki unsur olsaydı bugün Türkiye yetmiş insan gücünü hem sayı, hem de seviye bakımından iki misline ulaştırmış olurdu. Ama öyle olmadı ve Türkiye yetmiş yıl içinde dar kapsamlı bir eğitime mahkûm edildi. Hiç bir toplumsal hedef topyekûn seferberliği içine alacak genişlikte tutulamadı. Çünkü Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulmasını mümkün kılan islâmî güçle, sünnî müslümanlık anlayışıyla iktidarı elinde bulundurma imtiyazına ermiş bulunan zümre arasında gidilecek yön konusunda bir uzlaşmazlık vardı. Aynı uzlaşmazlık günümüzün tikanlıklarının da sebebidir.

Lâikler izah edebilirler mi bakalım: Neden İstiklâl Marşı'nın sözlerini sadece Mehmed Akif yazabilmiştir? Bu marşın sözleri eğer İstiklâl Harbi'ni mümkün kılan fikriyatı yansıtıyorsa "lâiklik, asrîlik, çağdaşlık, modern yaşama tarzı bize bugünün imkânlarını bahşetmiştir" demek cesaretini kim gösterebilir? İstiklâl Marşı'nın ithaf bölümünde neden "kahraman ordumuza" yazmaktadır? Ordumuzla İstiklâl Marşı'nın sözlerinin muhtevası arasında nasıl bir ilişki var? İstiklâl Marşı'nın yazıldığı günlerdeki ordu ile günümüzdeki ordu aynı konular çerçevesinde, ben-

zer hassasiyetlere mi sahip? Yoksa "zinde güçler" denilince kendisine İstiklâl Marşı'nın ithaf edildiği ordudan başka bir güç mü akla gelmesi gerek. Lâikler izah edebilirler mi bakalım: Neden Lozan anlaşması Türkiye'de azınlık olarak sadece gayri müslimleri hesaba katmıştır? Neden Türkiye'deki sünî müslümanlığın ayrılmaz bir parçası olan Kürtler azınlık kapsamına alınmamıştır? Bu yaklaşımın anlamı İstiklâl Harbi'nin gerek halk katında, gerekse emperyalistler gözünde sadece bir islâmî kurtuluş hareketi ve dünya müslümanların bir direniş eylemi olarak görüldüğü değil midir?

Türkiye'de müslümanlar bir oldu bitti karşısında kaldılar ve müslümanların kanıyla, müslümanların irfanıyla kurulan "bu" cumhuriyet; her sendelemesinde, her tıknefes kalışında müslümanların sunacağı tutamağa uzandı, hayat öpücüğünü müslümanlardan bekledi. Müslümanlar ise bu konuda hiç bir zaman cimri davranmadılar. Müslümanlara ve İslâm'a lâik kanadın tanıdığı en küçük hareket imkânın bedeli, müslümanlar tarafından devlete büyük manevra alanı olarak fazlasıyla ödendi. Türkiye'nin Cem Sultanları hep lâikler arasından çıktı. Kan tükürdükleri zaman kızılçık şurubu içtim diyen müslümanlar neden acaba hiç almayı düşünmeden hep verdiler ve hep vermeye devam ediyorlar? Müslümanların bütün yükü omuzlandıkları halde, çekilen zorluk sonucunda elde edilen rahatlığı kolaylıkla laiklere terk edişleri onların gücünden mi doğuyor, yoksa zaafı sebebiyle böyle bir sonuca istemeseler bile rıza göstermek müslümanların payına düşmekte mi? Müslümanlar hem ellerinde bir güç bulundurdıkları için, hem de lâikler karşısında zaaf gösterdikleri için böyle bir sonuç kaçınılmaz.

Müslümanların gücü tarihten ve bu toprakların fiili donanımından gelir. Üzerinde yaşadığımız toprak bir dar'ül İslâm olduğu için Türkiye'dir. Müslümanlar için bir dar'ül sulh olmadığı takdirde Türkiye'nin ne bir devlet olarak varlığı kalabilir, ne de

bu topraklar üzerinde bir millet mevcudiyetinden söz edilebilir. Lâik, asrî, çağdaş yani netice itibariyle kozmopolit yaklaşım sahipleri üzerinde yaşadığımız toprakların gerçek sahiplerinin öncelikle Hıristiyanlar, akabinde Grekler ve nihayet Latinler olduğunu ifade etmekten çekinmeyecektir. Bu yaklaşım ülke ahalisinin hıristiyanlaştırılması için atılacak ilk adımdır. Eğer bu konuda kısmî bir başarı elde edilebilirse Türkiye'de ne iplerini elinde tutabilen bir devletten, ne de bu devlete hayat veren bir millî insan unsurundan söz edilebilecektir. Demek ki Türkiye'de tarihin yükü bu toprakları dar'ül İslâm kıldırdığı oranda benimsenebilir. Eğer Türkiye lâik bir ülkeyse ve müslümanlar için dar'ül sulh değilse artık onun ne toprak bütünlüğünden, ne de millî varlığından bahis açılabilir. Yazılı kanunlar, anayasalar, hukukî sistem ne olursa olsun gerçekte Türkiye Cumhuriyeti mevcudiyetini müslümanlar için bir dar'ül sulh olmaya borçludur. Anadili Elence olan Giritliler, anadili Bulgarca olan Pomaklar da Türkiye'yi anayurt olarak benimsemişlerdir. Hıristiyan olmayan Arnavutlar ve Hıristiyan olmayan Gürcüler Türkiye'yi sadece müslüman bir anayurt olma özelliğiyle benimsemişlerdir. Anadilleri Türkçe olmadığı halde anayurt olma özelliğiyle benimsemişlerdir. Anadilleri Türkçe olmadığı halde Çerkesler, Abhazyalılar, Boşnaklar kitleler halinde Türkiye'yi kendilerine yurt seçmişlerdir. Bunun yegane sebebi burada müslüman olarak yaşama beklentisinin ağır basmasıdır. Bu özellik Türkiye'de Kürtlerin bir farklı kavim olarak kendilerini belirginleştirmelerini çok zorlaştırmıştır. Kısacası, Türkiye herkes için bir müslüman anayurttur veya hiç. İnsanları bir arada tutacak olan da, toprakları bir bütün olarak koruyacak olan da müslümanlıktır, lâiklik değil.

Bu gerçek Türkiye'de müslümanların haklarını kısıtlama gayretü gösterdiği halde bu ülkenin bekasına muhtaç olan kesim tarafından bilinmiyor mu? Elbette, bütün açıklığıyla biliniyor. Onlar müslümanları kendi saltanatları devam edecek şekilde biçimlendirmek, toplumun belli alanlarında mahpus tutmak üzere

işe koşmak istiyorlar. Bunda bütün Cumhuriyet tarihi boyunca başarılı da oldular. Bu başarıları öyle tatlı kârlar sağladı ki, zeytinyağı gibi üste çıkarak yurtseverliği, millî kalma şampiyonluğunu elden bırakmayarak bir baskı düzeneğinin, bir sömürü mekanizmasının devamını istiyorlar. İşte müslümanlar zaaflarıyla bu aldatmacanın mümkün kılınmasını kolaylaştırıyorlar. Müslümanların zaafı kendi içlerinden laiklerle aynı sofraya oturan elcmanlar çıkarmış olmalarıyla belirginleşiyor. Müslümanlar başı, kolları ve ayakları kendinin olan bir bütün olma başarısı gösteremeyecek kadar zaaf gösteriyor. Bu zaaftan lâikler sonuna kadar istifade ediyorlar.

"Yiğidi öldür hakkını yeme." Tarihin yükünü omuzlamış müslümanların Türkiye'de durumunu belirtmek için böyle bir ibareyi kullanabiliriz. Yani ülkenin en aslî unsurunun müslümanlar olduğu, Türkiye'yi hâlâ bir ülke olarak koruyan sosyal çimentonun sünnî müslümanlık olduğunun devlet otoritesi tarafından açıkça itirafını bekliyoruz. Fakat lâikler yiğidi öldürmekten yana değiller. Yani bu itirafı yapmaya yanaşmayacaklar. Çünkü yiğidin hayatta kalmasında büyük menfaatleri var. Yiğidin hakkının yenmesi için hayatta kalması gerekiyor. Oy deposu olarak, tesanüdün ana maddesi olarak, elde edilebilecek asgarî istikrarın teminatı olarak. Ama bunun hep böyle sürüncemede kalacağı söylenemez. Müslümanların kendi kol ve bacaklarına uygun bir başa sahip oldukları günde ne hakkını yiyebilmek için yiğidi canlı tutma çabaları devam edebilecek, ne de hakkını ancak yiğidi öldürdükten sonra teslim eden lâiklerin borusu böyle yüksek perdeden ötebilecek.

DEVLETE BİR MİLLET DERSİ VERELİM

Genç arkadaşlar soruyor: "Türkiye'nin önümüzdeki on yılda bir islâmî dönüşüm geçireceğini söylüyorsunuz. Neye dayanarak ileri sürüyorsunuz bu yargıyı? Böyle bir yargı, sadece bir özlem; bir çok müslümanın gönlünde yatan hoş bir dileğin ifadesi mi, yoksa yürürlükte olan bir hazırlığın ipuçlarına dair bir belirtiyi dile getirmenin sonucu mu?" Değil ben, herhangi bir başka kişi de, Türkiye'de veya dünyanın herhangi bir yerinde gelecek on yıl sonunda şöyle veya böyle bir siyasî düzenin kurulacağını kesin bir dille ortaya koyma gücüne sahip değildir. Kehanetlerle uğraşmıyoruz. Türkiye'de on yıl gibi nisbeten kısa bir zaman dilimi içinde bir islâmî dönüşüm yaşanacağını söylüyorsam bunda elbette benim isteklerimin ve beklentilerimin payı var. Yine de hayalî ve hamasî bir lakırdı değil söylediklerim. Üstelik birisi çıkıp önümüzdeki on yıl Türkiye bir islâmî dönüşüme açıktır dediği zaman, hiç kimse "lâf ola beri gele" diyemiyor. Dost-düşman herkes Türkiye'de mevcut yegane toplum dinemiğinin müslümanlarda bulunduğunu biliyor veya tahmin ediyor. Ama muğlak bir bilgi bu ve yapılan tahminler iktidara yürüyen bir örgütlü gücün attığı adımları gözönüne alarak yapılmıyor. Her ne kadar, "olmaz öyle şey" diye kestirilip atılmıyorsa da "olacak öyle şey" denildiği zaman da bir "acaba" zihinleri kurcalıyor.

Hepimizin "imkânsızdır diyemem, lâkin nasıl olacak" demeye yatkın olduğu islâmî dönüşüm hakkında bir zihin açıklığına sahip değiliz. İran'dakine benzer bir "devrim" mi sözkonusu Türkiye'nin son otuz yılda üç kez yaşadığı askerî müdahalelerin bir benzeri mi akla gelmeli; yoksa demokratik işleyiş Türkiye'yi ister istemez bir islâmî dönüşüme mi götürecektir? Bu soruların akla getirdiği konulara dokunmadan önce genç arkadaşların bir islâmî dönüşüm gerçekleşeceği söylendiği zaman bu sözü söyleyenin lâf olsun diye mi, yoksa ciddiyetle mi konuştuğunu anlamak üzere soru yöneltişine dokunmak istiyorum. Bundan on yıl önce, yani 1980 yılından önceki yıllarda Türkiye'de gençler toplumun bir dönüşüme gebe olduğu konusunda tereddütlü değildi. Seksenli yıllardan önce yalnız Türkiye'de değil, dünyanın bir çok yerinde ister sol görüşlerle paralellikler taşıyan, ister islâmî beklentileri içeren, isterse çevreci özelemleri yansıtan bir dönüşüm ihtimali ve isteği henüz canlı idi. Yani dünyanın güçlüler tarafından sınırları çizilmiş bir hayat biçimine mahkûm olmadığı ve kolaylıkla bu biçime karşı alternatif üretebileceği düşüncesi tereddütsüz kabul görüyordu. Son on yılda Türkiye içinde ve dışında yaşananlar yürürlükteki düzenin karşısına bir alternatif çıkarmanın gerçekçi bir düşünce olmadığı anlayışını güçlendirdi. Eğer son on yıl süresince "alternatif" sözü dillerde fazlasıyla dolaşırsa, bunun sebebini insanların şiddetli bir alternatif susuzluğu çekmelerindendir. Alternatif görüldüğünden değil, görünmediğinden sözü fazla edilen bir kavram haline geldi. Bu boşluk içinde islâmî dönüşüm sözü de bazı gönülleri okşasa bile, gerçekliği endişelerle yüklü bir 'acaba'yı beraberinde getiriyor.

Dünya sisteminin dünyada uyguladığı operasyonlarla Türkiye'de başımıza gelenler birbirlerini bütünler özelliktedir. Türkiye Cumhuriyeti 12 Eylül 1980 darbesiyle başlayan süreç içinde ülke yönetiminin-sistem ile ilişkilerini dolaylı olmaktan çıkardı.

Askeri ittifak ve siyasi düzenleme bakımından dünya sistemiyle ilişkisi peşin bir bağlılık zemininde yürüten Türkiye'nin 12 Eylül 1980 sonrasında geçirdiği yapısal değişiklik, sistemin kasıtlı olarak kendinden uzak tuttuğu Sovyetler Birliği ve Doğu Avrupa'da uygulanan yapısal değişikliklerle aynı amaca matuftur: Sosyal hayatın düzenlenmesini IMF ve Dünya Bankası gibi büyük finans kuruluşlarınca alınan kararların denetimine bırakmak. Sözkonusu yapısal değişimin siyasi sonucu herhangi bir çıkış yolunun bulunmasında, Komünist Partileri de dahil, kendine görev yüklemiş ve nisbî özerkliğiyle toplum hayatında etkinlik sağlayan bir bürokratik organın fayda istihsal edemeyeceğinin anlaşılması oldu. Dolayısıyla Türkiye'de gerçekleşecek bir islâmî dönüşümden söz ederken zihnimizde kendi içinde mütecanis bir insan öbeğinin iktidara el koyması gibi bir şemayı canlandırmak pek kolay değil. Hatta, dünyada yaşanan son gelişmeler bunun imkansızlığını düşünmemizi gerektiriyor. Karma ekonominin sonu, karma ekonomiyi yürütme (ya da sürüklemek) yeterliği gösteren kadroların da sonu demekti. Yeni yönetim biçimi acentalığı yerine getirmek suretiyle oluştuğundan dünya sistemi bir ülkenin iplerini elinde tutmak için talimatları en kısa zamanda ve sadakatle uygulayacak unsurlardan başkasına muhtaç değildir.

Yalnız Türkiye'de değil, toplumsal varlığını haysiyetli ve hakkaniyete dayalı bir zemine oturtmak isteyen ruh durumunun canlılığını koruduğu bütün ülkelerde bir dönüşüm beklentisi var. Türkiye dahil, bütün bu ülkelerde beklentiye ters düşen, beklentiye çelişkili olan şartlar da yürürlükte. Dünya sistemi mekanizmayı kolaylıkla eli altında tutabiliyor. Çünkü sistemin acentalığını üstlenmek için ehliyet ve liyakat gerekmiyor. Aynı sebepten ötürü de dönüşüm isteği ve gereği duyan unsurlar merkeze müdahale gücünden mahrum kalıyorlar. Merkeze yaklaşmanın tek yolu metropolün menfaatlerine yarayan bir hizmet çizgisini

sürdürmek. Dünya sistemi son on yılda mekanizmaya hakimiyetiyle tartışılmaz bir üstünlükte olduğunu gözler önüne sermiş olmakla birlikte İslâm'ın bütünlüğü karşısında gücünün sınırlarına ulaştığını da görmüş durumdadır. İslâm'ın bütünlüğü dediğimiz zaman, bununla ne halkı müslüman ülkelerin birbirleriyle olan sıkı münasebetinden, ne de fikriyat sahasındaki nazarı şümulden dem vurmak niyetinde değiliz. Kuşku yok ki, İslâm hem erkânı bakımından bir bütünlük temsil eder, hem de ümmet bir bütündür: bu iki bütünlüğün kuveden fiile geçirilmesi hangi siyasi renge sahip olursa olsun, her türlü islami tutumun gözettiği hedefler arasında sayılmalıdır. Fakat, bu hedeflerin pek uzak kabul edildiği zamanlarda ve mekânlarda bile sözünü edeceğimiz bütünlük dünya sisteminin gücüne sınırlar koymaktadır. Bir insan zeki olarak müslüman kimliğine sahip çıkan kişi kendi başına bir bütünlük arz etmekte ve bu bütünlük aynı insanın müslüman kalarak dünya sisteminin acentalığını üstlenmesini imkânsız kılmaktadır. İtikadî ölçüler esas alındığında bir insan hem müslüman, hem de sistemin ajanı olamaz; biri ise diğeri değildir.

Tarıtanılmaz hümanizmin modernist anlayışla birlikte dünya ölçüsünde yetersizliğinin farkedildiği ve giderek tek boyutlu, yalınkat, derinlikten yoksun bir görüşü yansıttığının ortaya serildiği günümüzde daha iyi bir dünyanın insanı ruhanî bütünlüğünden gelen zenginliklerini ihmal etmeden kavramaya çalışan anlayış içinde kurulabileceğinin hesaba katıldığını kültür hayatıyla ilgisi olan herkes biliyor. Dünya sisteminin İslâm'la sürtüşmesi de bu noktada başlıyor. Çünkü dünya sistemi, en azından 16. yüzyıldan günümüze kadar Yahudilik ve Hıristiyanlık da dahil bütün geleneksel dinleri bünyesinde eriterek, daha doğrusu geleneksel dinleri sistemin oluşumu sürecinde sistemin sıhhatine hizmet edecek tarzda yeniden tanımlayıp, yeniden yorumlayarak gücünü korumuştur. Geleneksel inanç bütünlüğü içinde yalnızca İslâm sahih karakterini koruduğu için sistemle uzlaşmaz kalmış-

tır. Bitmez tükenmez "İslâm'da reform" yavelerinin aslı budur. Dikkat ederseniz salıklarının sayısı hiç küçümsenemeyecek; Budizmin, Brahmanizmin, Konfüçyanizmin reforme edilmesi büyük bir mesele olarak ele alınmıyor. Çünkü bunlar en mutaassıp formlarını korudukları halde bile sistemle çatışmaya girecek özellikte değiller veya dünya sisteminin haklılık delillerini elinden alacak kadar insan hayatını anlamlı kılma başarısına erecek güçte değiller. Dünya sistemi gayri müslim toplulukların ruhanî hayatlarını teminat altına almakla kendi teminatına da katkıda bulunduğunu gayet iyi biliyor. Eğer ruhanî hayatın teminat altına alınması bir hak olarak müslümanlar için de tanınacaksa sistem adına aşılabilir bir zorluk da ortaya çıkıyor demektir. Eğer İslâm dininin salıkları inançlarının gereği olan hayatı yaşama alanını ellerine geçirirlerse, bunun anlamı sözkonusu alan içinde dünya sisteminin ilke ve uygulamalarının yürürlükte olmayacağı demektir. Tersî uygulanır da, dünya sistemi müslümanlara inançlarının gereği olan hayatı yaşama hakkı tanımama tavrında ısrar ederse, İslâm'la çatışmaya açıkça girişmiş olur. Böyle bir çatışmanın bariz bir şekilde ortaya çıkması demek, yeryüzündeki bütün sistem karşıtı unsurların çatışmaya müslümanların yanında ve onların destekçisi olarak katılmaları demek olur. Dünya sistemi her iki durumda da Müslümanlar tarafından kuşatılmış sayılabilir.

Dünya sisteminin lordları müslümanların yaşadıkları ülkelerde müstemleke idaresi kurmaya muvaffak oldukları nisbette yurtdışı andığımız kuşatmadan kurtulmanın yolunu bulmuşlardır. Bu ülkelerde müslümanlık müstemlekecinin müdahaleleri sonucu siyasî hayatta ve sosyal hayatta farklı farklı yorumlara sığdırılmaya çalışıldı. Yani müstemleke durumuna düşmüş ülkelerde İslâm müstemlekecinin etki ve yetkilerini sınırlandırmayacak şekilde yeniden tanımlanma çabasına muhatap oldu. Bu çarpıtmalar karşısında İslâm âlimlerinin bir mücahede içine girdikleri

ve birçok müslümanın şehid olduğu biliniyor. Dünya sisteminin mekanizmaya olan hakimiyeti bu ülkelerde islâmî bir dönüşümün gerçek rayına oturmasını önleyecek oranda kemikleşmiş haldedir. Ancak Türkiye'de durum öteki ülkelerden farklıdır. Hatta Türkiye'de islâmî yönelişler müstemleke yönetimi altına girmiş ülkelerde yaşanan değişmelere zıt bir özellikle yaygınlaşmaktadır. Ahalisi müslüman olup da müstemleke idaresi yaşamış ülkelerde demokratik işleyiş talepleri islâmî tavırları bastırma gayretinde olan unsurlardan geldiği halde, Türkiye'de demokratik işleyiş islâmî taleplerin yükselmesine sebep olmaktadır. Bu yüzden dünya sistemi yalnızca Türkiye'de kendi tuzaklarına düşme tehlikesiyle karşı karşıyadır.

Türkiye'de İslâm'a açılış bir muhasebeyi de beraberinde getiriyor. Tanzimat'ın ilânından günümüze kadar geçen yüzelli yılın hesabını bir kenara koyup Türkiye'de İslâm'ın yerini ve müslümanların durumunu konuşmamız imkân dahilinde değil. Böyle bir girişimde bulunmaya kalkışan kim olursa olsun, bir aldatmacanın peşinde koştuğu artık gözler önünde. Üstelik Türkiye'de bu bir buçuk asır boyunca yaşanıl原因ler sadece ülkemiz insanlarını ilgilendirmiyor. Türkiye'nin tecrübeleri İslâm âleminin meselelerinin merkezinde yer alıyor. Bu yüzden de Türkiye'de yaşayan müslümanlar isteseler de istemeselerde dünya müslümanlarının mihveri durumundadır. Türkiye'deki müslümanların neler yaptıkları ve hangi meselelerde boğuştukları belki dünyanın bir başka köşesinde fazla bilinmiyor. Buna mukabil dünyadaki müslüman toplulukları içinde yalnızca Türkiye'de bulunanlar diğerlerine nisbetle ilgilerini bütün dünya müslümanlarına çevirmiş haldedir. Aynı ilgi kültürel donanımlarındaki engellere rağmen İslâm kaynaklarına da yönelmiştir. Bu canlılık Türkiye'de geri adım atmayacak bir islâmî oluşum fikrini pekiştirmektedir.

Millet olarak kimliğini, devlet olarak toprak bütünlüğünü İslâm'a borçlu olan Türkiye'nin müslümanlıkta böylesine kararlı oluşu toplumsal mayanın kıvamını izah etmede belki yardımcı olabilir. Yine de söylenenler önümüzdeki on yılda ülkemizde bir islâmî dönüşümün gerçekleşeceğini göstermez. Toplumun mayası, Nasreddin Hoca'nın göle çaldığı maya gibi kalır kaldığı yerde. İşte burada billurlaşan bir hadise var. Türkiye'de 1980 sonrasında yalnızca görmek isteyenlerin farkettileri saflaşma çok belirgin. Bir yanda dünya sisteminin yönergelerini yerine getirdiği için ve yerine getirdiği kadarıyla yönetimi elinde tutan bir kamp var. Onun karşısında yönetimi ele geçirebilmek için dünya sistemine kendini beğendirmeye çalışan bir kamp yer alıyor. Birbirleriyle siyasî yarışmaya girmiş bu iki kamp da siyasî başarıya kavuşabilmek için müslümanların desteğine muhtaç. Müslümanlar dünya sisteminin hegemonyasını devam ettirmeye dönük her iki kampı da desteksiz bırakabilecek bir siyasî tercihte bulunabilirler. Eğer devlet kozmopolit karakterli bir icra mekanizması olmaktan çıkıp militle özdeşleşmiş bir imkân odağı haline gelecekse, yaşanacak şey bir islâmî dönüşümden başkası değildir. Bir toplumun aslına rücu etmesinde ağırlık sahibi olan unsur ne nazari mülâhazalar, ne de mücerret teşkilât kalıplarıdır. Biz Türkiye bir islâmî dönüşüm geçirecek dediğimizde bir bakıma toplum yaşama azmini ortaya koyacaktır demiş oluyoruz. Eğer böyle bir azim varsa bunun her türlü tezahürü müspettir. Devletin dersini milletten almasından daha müspet bir siyasî hadise düşünemiyorum.

ASLINI MI, FASLINI MI SEÇİYORSUN?

Eski Çinliler "karışıklık dönemlerinde cehalet hayatı kurtarır" derlerdi. Karışıklık dönemi demek çeşitli odakların birbirlerine karşı iktidar mücadelesine girdikleri, gücü ele geçirebilmek için rakiplerinin gücünü kırmak üzere kıyıda buldukları dönem demekti. Mensup olduğu sınıf, meslek veya etnik köken ne olursa olsun insanlar birbirini saf dışı etmeye çalışan iktidar adaylarının öbekler halinde taraftarları ve elbette muarızları olurdu. Çatışma çok geniş alanları kapsadığından, köyde veya kentte partizanların sorularına muhatap olmak mümkündü. İktidar için eyleme geçmiş adaylar hakkında bilginiz varsa, kimin ne için mücadele ettiğini biliyorsanız veya temayüz etmiş kişilerin kişilikleri ve niyetleri hakkında bir fikriniz varsa; size sorulan sorulara verdiğiniz cevaplar dolayısıyla çatışan öbeklere mensup birinin hışımına uğrayabilirdiniz. Ama cahilin biri iseniz, kimin ne yaptığından haberiniz yoksa; birisi size "filanca hakkında ne düşünüyorsunuz?" diye sorduğunda, vereceğiniz "bilmem, tanımam" cevabı sizin öldürülmeye değmeyecek bir zavallı olduğunuzu göstereceğinden, cehaletiniz hayatınızı kurtarmış olurdu.

Artık eski Çin hem zaman, hem mekân bakımından bizden çok uzağa düşüyor; ama nasıl olmuşsa olmuş bilgisizlikle hayatını idame ettirmek arasındaki bağlantıyı çağımıza ve ülkemize taşımışız. Sıradan kişiler "çok bilen, çok yanılır" sözünü büyük

bir iştiha ile benimsiyorlar. Bu sözden bilgili kişinin yanılgısında bile bir hesaba katılır ağırlık olduğu anlamı çıkarılabileceği çoğu kimseye yakın düşmüyor. Bilâkis, yanılgıdan kurtulmanın daha az bilmekle, açıkçası cehaletle mümkün olacağını benimsemek hoş gidiyor. Daha çok bilgiden, daha derin düşünceden kaçarak kurtuluşu bulmak neredeyse kökleşmiş bir yaklaşım bizim toplumumuzda. Ben çocukluğumda sık sık şu sözleri duyardım:

Ayağımı sıcak tut, başını serin.

Yaşamak istersen düşünme derin.

Hiç şüphesiz ki bu sözleri derin düşünmenin zevkine varmamış veya bu yönde hangi yararları ulaşılabileceğini hiç bilmeyen insanlar keyifle söylerlerdi. Bu yılgınlık ve yalınkatlık yaklaşımı daha da ileri giderek adeta ruh sağlığının bir şartı gibi anlaşılmıştır. "Aman fazla düşünme! Sakın kafanı takma!" Herhangi birinin çok düşünürse çıldıracağı ihtimali anlaşılmasa da toplumsal kabul görmüş insanlarımız arasında.

Bu kadarla kalmamış, fazla bilgi ve derin düşünce bir tehlike ve güvensizlik unsuru sayılagelmıştır. Uzunca bir süredir ülkemizde etkinlik gösteren insanlar yanıbaşlarında kendilerinden daha bilgili, düşüncelerinde daha derin ve daha kapsayıcı özellikler barındıran kimseler olmasından bir fayda beklemiş değillerdir. Bilâkis bir işin başına geçme fırsatı ele geçirmiş olanlar bilgice ve düşünme yeterliliği bakımından üstünlük arz eden kişileri kendi tuttıkları yeri koruma bakımından bir tehlike ve güvensizlik kaynağı gibi görmüşlerdir. Rahatlığını ve huzurunu düşünceleri kendinden uzak tutmakta arayan insanlar yalnızca "efkâr dağıtmayı" iyi saymakla kalmamışlar, aynı zamanda fikirleri taşıyabilecek şecâatü gösterenleri de dağıtmak çabasını göstermekten geri durmamışlardır.

Düşünceden korkunun ve bir zorlukla başatmanın erdemin-

den kaçışın bizim ülkemize mahsus bazı tarihî bağlantılardan doğduğunu düşünüyorum. Yeni gelişmelerin bu olumsuz bağlantıyı aşmaya doğru bazı işaretler taşıdığını da görüyor veya ümidimin bu işaretlerin farkedilmesi yönünde arttığını hissediyorum. Ne var ki ülkemizde düşünce korkusunu köklü bir biçimde içleştirmiş insanlar yukarıda belirtilerini vermeye çalıştığım durumun sadece bizim ülkemize has olmadığını ve yanlış anladıkları "aydınlanma" meselesi içinde ele alınabileceğini sanacaklardır. Güya aydınlanmadan geçmemiş toplumların hepsinde düşünce ile menfi bir ilişki söz konusudur. Türkiye'de aydınlanma konusunda bazı çevreler vahim bir hataya düşmüşler ve bu hatalarını pervasızca savunur olmuşlardır. Bir toplumun aydınlanması hiçbir zaman bazı (eski) önyargıların yerini diğer bazı (yeni) önyargıların alması değildir. Yani insanların bir monarkın kötü, diğer monarkın iyi olduğuna inanmalarıyla aydınlanma gerçekleşmiş olmaz. Aydınlanma ancak akletmeyi başaran insanların uğradıkları bir yeterlik ve erginliktir.

Nitekim, aydınlanma konusu açıldığında vazgeçilmez bir isim olarak karşımıza çıkan, Kant, ünlü, ["Aydınlanma nedir?" sorusuna yanıt] başlığını taşıyan yazısında önceden kalıba dökmüş "iyi"lerin savunulmasından değil, "akletme yeteneğini (Vernunft) her yönüyle ve her bakımdan kitlenin önünde apaçık olarak kullanma özgürlüğü"nden söz ediyor. Kant şunları ilâve ediyor: "Ne var ki, her taraftan: 'Akletmeyin' diye bağırıldığını işitiyorum. Subay, 'Akletme, talim et!', Tahsildar: 'Akletme, öde,' Ruhban: 'Akletme, inan!' diyor. (Şu dünyada yalnız, bir Prens 'İsteddiğiniz gibi, ve istediğiniz şeyi akledin, ama itaat edin!' diyor." Kant'ın kastediği kişi Prusya Prensi II. Friedrich'tir. Demek ki aydınlanma konusunun merkezinde aydınlanmayı öneren kişinin kendisinin aydınlanmadan nasibini alıp almadığı yatar. Yoksa birinin tercih ettiği doğruları diğerlerini kabule zorlaması veya bir kandırmacayla beğendirmesi aydınlan-

ma değildir ve aydınlanmanın yok edilmesinin bir belirtisidir. Dolayısıyla her toplumda aydınlanma o toplumun düşünceyle ve akletmeyle olan ilişkisinden doğabilecek değerlerle gerçekleştirilecek bir vakıa sayılmalıdır. Eğer askerî ve iktisadî bakımdan güç yetiremedikleri toplumların değer kalıplarını kendilerine model alarak, onlara benzemeyi bir aydınlanma sayan insanlar varsa, bu kimseler için söylenecek en hafif söz "kendileri de aydınlanmaya öyle pek lâyük olmayan ve hak kazanmayan bekçiler" olacaktır.

Türkiye'nin meselesinin en çetrefil noktası "kendileri de aydınlanmamış aydınlanma taraftarları"nın toplumda etkinlik sahibi olmalarıdır. Dikkat ederseniz ülkemizde tahsilli (!) insanların eğitimlerinden söz ederken kendilerinin "dirsek çürüttükleri"nden sözettiklerini duyarsınız. Demek ki mektep sıralarına dirseklerini koyma zahmetinden daha ağır yük çekmemiş bunlar. Yani zihni yeteneklerini değil dirseklerini kullanmışlar. Kafalarını değil, bedenlerini yormuşlar. Sonuçta çektikleri eziyetin bedelini düşünceden kaçışla elde etmek ve rahatlıkları pahasına başkalarını sıkıntıya sokmak yerinde görünüyor onlara.

Düşünceden korkmamak, bir zorluğu göğüslemeyi göze almak ve kendi gerçeğinden kaçmamak bir insanın, bir toplumun aslına ait özellikleri gözönüne almasıyla kazanılacak bir tutumdur. Tersine ise kısa zamanda ıstıraptan uzak ve hazlara yakın bir ömrü tercih etmeyi getirir. Aslından ayrılan ister istemez içinde yaşadığı mevsimin şartlarına, ömrünün o faslına bağlanacaktır. Bu eğilimin ülkemizdeki okur-yazar kesiminde rahatsız edici derecede yaygın olduğuna ne yazık ki şahid oluyoruz. Çok şükür ki, Türkiye onlardan ibaret değil. Aldığı eğitimi ciddiye alan herkes veya alınan kırık-dökük eğitimden doğru sonuçlar elde etme gözüpekliliğini göstermiş olan her kişi Türkiye'de zilleti benimseyerek hayatta kalma tercihinden bir başka yol da olduğunu görebiliyor. Bu yol kendi yetişmesini üstlenmeyi bilenlerin kısa

dönemde ürün vermese bile sonuçta bir toplumun yalnız kendine dayanarak bir gelişme alanı elde edebileceğini kabul edenlerin yoludur. Böyle bir yolu seçenler asıllarıyla bağlantıyı önemseyen ve bu bağın ortaya çıkması, güçlenmesi için gösterişsiz çabaları üstlenen bir avuç müslümandır. Az sayıda bile olsalar düşünceden korkmadıkları ve kendi gerçeklerinden kaçmadıkları için birbirlerine destek vermeyi yalnız onlar biliyor. Aralarından birinin düzeyindeki yükselme, herbirinin bir üst dereceye çıkmasına sebep olduğu için düşünceden korkmuyorlar.

Bu özelliğini hesaba katarsanız, Türkiye'de müslümanların iktidarı sadece siyasi organizasyona nüfuz etmekle anlamlandırılmaz. Müslümanlar akletmekten vazgeçmedikleri ve kendi gerçeklerini saklanacak, bastırılacak bir husus olarak algıladıkları sürece toplumun hayatî bir alanını temsil ettikleri için "iktidar" sayılırlar. Yani yapabilirliği ellerinde tutarlar. Bugün görünürdeki iktidarın sadece kendine efendi saydığı gücün bir memuru olmaktan ötede bir güç gösteremeyişi ve bu görünürdeki iktidara görünüşte muhalefette bulunan tarafın da hiç ağırlık taşımayı Türkiye'de son otuz yılda hızı arta gelen "düşünce korkusu" nun ürünüdür. Türkiye'de 1960 sonrasında yaygınlık kazanan sol temayüller, şiddetli bir düşünce korkusu yaşamışlardır. Bu düşünce korkusu önce doktrinden ayrılma korkusu olarak belirmiş, yani Türkiye'ye has görüş ve yaklaşımların sol görüşleri sabote edeceği korkusu yaşanmış ve hemen bunun ardından bizatihi akıl yürütmenin akleder olmanın kendisinden korkulmuştur. Bu korku sonucunda her yeni dalgaya kapılma, gördükleri her dış değişmeyi taklid edilebilir sayma (böylece benzerleriyle beraberliği koruma) bir can simidi sayılmıştır. Her mevsime, her fasla uyararak ne birbirlerinc, ne de hitab etmeyi düşündükleri insanlara bir katkıda bulunabilmişlerdir.

Sağın düşünceden korkusu da elinden gelen yegane şeyin yasaklamak, bastırmak ve sınırlandırmak olduğu inancına varmış-

tır. Fakat sağ da asla değil, fasla sadık kaldığından bir süre önce yasakladığı şeyin bir süre sonra avukatlığını üstlenmek zorunda kalmış, bir dönem bastırıldığı şeyi bir dönem sonra körüklemek gereğiyle yüzyüze gelmiştir. Başlangıçta sağ görüşleri koruyabilmek için çektiği sınırlar, fasıl gereği tabiat değiştirince kendini cendereye alan sınırlar olmuş. Bu kez de bir zamanlar çektiği sınırlara, sağ düşünce sahipleri kendileri saldırır olmuşlardır. Bütün bunlar Türkiye'de sol ve sağ görüşlerin derin düşünmekten her fasılda kaçıyor olmalarının sonuçlarıdır. Asla dönük, temellere yönelmiş bir düşünme tarzı daha en başta sağda ve solda mevcudiyetlerini tehdit edecekleri endişesiyle reddedilmiş; her zaman o günün geçerli havası esas kabul edilmiştir. Böylece sağın ve solun elinde sadece "kullanışlı" kişiler vardır; ama yararlı kişiler yoktur.

Belki de sağdaki ve soldaki bu sathî bağlantılar temelli görüşlere meyleden, aslını arayan ve kendi gerçeğini ilk sırada tutan kişilerin zaman içinde müslüman camia çerçevesinde yoğunlaşmasına yol açmış olabilir. Çünkü Türkiye'de müslümanlık insanın yerküre üstündeki mevcudiyetinden başlayarak, tarih içindeki, bir topluma mensup olma tarzındaki bütün bağları anlamlandıran, bunların asıllarını akletmeyi öngören bir düşünce alanını sağlamaktadır. Akletmeden İslâm'a girmek mümkün olmadığı gibi, akletmeden müslüman kalmak da mümkün değil. Sağın ve solun düşünce korkusunu müslümanların hissetmesi bahis konusu değil. Bunun kadar önemli bir başka nokta da sağ ve sol görüş sahiplerinin akletmeye başladığı halde hâlâ sağ ve sol görüşlerde kalmayı temin edecek bir merkezinin olmayışıdır. Sağcı veya solcu akletmeye başladıktan itibaren önce kendi delillerinden kuşku duymak zorunda kalır. Bu da onu bir merkezden mahrum eder. Müslüman ise akletme suretiyle kendi delillerini eleyerek merkeze doğru seyrederek. Böylece düşüncenin çözülemeyecek bağını keşfetmek müslümanların akletmelerinin bir imtiyazı olarak belirginleşir.

Bunun günlük hayattaki en göze görünür tarafı müslümanların birbirlerinin yükünü kendi yükleri sayarak omuzlamalarıyla ortaya çıkar. Siyaset alanında da her müslümanın katettiği mesafe bir diğerinin bir adım daha ileriye ulaşmasını sağlayacak bir kazançtır. Elbette müslümanlar hakkında dile getirdiğim özelliklerin gerçeklerle uyuşmadığını ve zaman zaman benim söylediklerimin tersi durumların ağır basuğunu söyleyenleriniz çıkacaktır. Ama ben müslümanlar derken büyük sayılardan söz etmiyorum. Dikkatle ve ısrarla bir avuç müslümandan bahsediyorum. Onlar her zaman azınlıktadır ve fakat etkilerinde bir cesamet vardır. Büyük çoğunluğun güzidelerine atfettiğimiz vasıflara sahiptir onlar. Müslümanlar hakkında söylediklerime itiraz edenler kendilerine bakıp karar versin, uzaktaki ve kendini uzak hissettiklerine bakarak değil.